

Міністерство освіти і науки України  
Національний університет «Острозька академія»  
Факультет міжнародних відносин  
Кафедра міжнародних відносин

## **Кваліфікаційна робота**

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістра

на тему: **«РОЛЬ РАДИКАЛЬНИХ ІСЛАМІСТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У  
РЕГІОНАЛЬНОМУ ПРОТИСТОЯННІ ІРАНУ, САУДІВСЬКОЇ АРАВІЇ ТА  
КАТАРУ»**

Виконав студент VI курсу, групи ММв-2  
спеціальності 8.03020101 «Міжнародні відносини»  
Кот Роман Юрійович

Керівник: доцент, кандидат історичних  
Наук Конопка Наталія Олегівна

Рецензент: \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

Допущено до захисту рішенням кафедри від “ \_\_\_\_ ” \_\_\_\_\_ 2015 р.  
(Протокол № \_\_\_\_)

Острог - 2015 рік

## ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ВІР – Вища ісламська рада
- ІДІЛ – Ісламська держава Іраку і Леванту
- ІРІ – Ісламська республіка Іран
- КВІР – Корпус вартвих ісламської революції
- ЛАД – Ліга арабських держав
- ОАЕ – Об’єднані арабські емірати
- ОІК – Організація Ісламська конференція
- ООН – Організація об’єднаних націй
- ПСР – Партія справедливості і розвитку
- РСАДПЗ – Рада співробітництва арабських держав Перської затоки
- США – Сполучені штати Америки
- ФАТХ – Рух за національне визволення Палестини (араб. аббревіатура від Харкат ат-Тахрір аль-Ватані аль-Філястіні)
- ХАМАС – Рух ісламського спротиву (араб. аббревіатура від Харкат аль-Мукавама аль-Ісламія)

## ЗМІСТ

### ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

### ВСТУП

### РОЗДІЛ 1. РОЛЬ ІСЛАМСЬКОГО ФАКТОРУ У ПОЗИЦІОНУВАННІ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ САУДІВСЬКОЇ АРАВІЇ, ІРАНУ ТА КАТАРУ

1.1. Особливості впливу ваххабізму на зовнішню політику Саудівської Аравії

1.2. Специфіка впливу ісламського фактору на зовнішню політику Катару

1.3. Роль хомейнізму у зовнішньополітичній стратегії Ірану

Висновки до розділу 1

### РОЗДІЛ 2. МІСЦЕ ІСЛАМІСТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ПРОТИСТОЯННІ ІРАНУ, КАТАРУ ТА САУДІВСЬКОЇ АРАВІЇ В БЛИЗЬКОСХІДНОМУ РЕГІОНІ

2.1. Роль шіїтських ісламістських організацій у близькосхідній політиці Ірану.

2.2. Специфіка взаємодії Саудівської Аравії з ісламістськими організаціями в контексті зовнішньої політики королівства на Близькому Сході

2.3. Ісламісти та Катар на Близькому Сході

Висновки до розділу 2

### РОЗДІЛ 3. РОЛЬ ІСЛАМІСТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПРОТИСТОЯННІ САУДІВСЬКОЇ АРАВІЇ, ІРАНУ ТА КАТАРУ НА АФРИКАНСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ

3.1. Специфіка співпраці Катару з ісламістськими організаціями в Африці.

3.2. Роль ісламістських організацій у політиці Саудівської Аравії щодо Африки

3.3. Африканський вектор зовнішньої політики Ірану та ісламістські організації Африки.

Висновки до розділу 3

Висновки

Список використаних джерел

Додатки

## ВСТУП

**Актуальність теми** дослідження обумовлена тим, що на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин зростає роль та значення країн Близького Сходу як в економічній, політичній сферах, так і в забезпеченні міжнародної безпеки. Світове співтовариство починає стикатися з глобальними загрозами транснаціонального характеру: тероризм, релігійний екстремізм тощо. Причинами цього серед іншого є те, що з розпадом СРСР відійшла в минуле і соціалістична парадигма розвитку світу, а після невдалих військових кампаній у Іраку та Афганістані та не подоланої і досі економічної кризи 2008 р. обмежились і можливості західних країн щодо забезпечення міжнародної безпеки. Все вищезазначене утворило ідеологічний вакуум в різних регіонах світу. Частково утворену пустоту заповнив політичний іслам, що проявилось по всій території ісламського поясу від півдня Європи до Східної Азії, а також держав Африки, зокрема почалася трансформація існуючих та поява нових релігійно-політичних об'єднань та угруповань, які, заявляють про себе як ісламістські організації.

Таким чином, удосконалення радикальними ісламістськими організаціями механізмів впливу дає їм можливість все сильніше впливати на зовнішню політику держав із значною часткою мусульманського населення, зокрема на Близькому Сході, в Північній Африці та Центральній Азії. З іншого боку – спостерігається прагнення окремих держав, зокрема Саудівської Аравії, Катару та Ірану, які опираючись на різні за ідеологічною спрямованістю ісламістські організації, використовують вплив цих організацій для досягнення власних зовнішньополітичних цілей. Враховуючи значення цих держав для сучасної системи міжнародних відносин та світової економіки, наслідки їх протистояння можуть мати критичне значення для безпеки світового співтовариства.

**Стан наукової розробки теми.** В силу значного суспільного резонансу та посиленої уваги до ісламізму з боку світової спільноти, дана тема досить детально розроблена. Серед американських та європейських авторів варто виділити Б. Ламберта, Дж. Еспозіто, Ж. Кепеля, Р. Харді.

Дослідження Б. Ламберта “Повітряні операції армії Ізраїлю проти “Хезболли” висвітлює роль “Партії Аллаха” в арабо-ізраїльському конфлікті, щоправда автор подає власне позицію “Хезболли” щодо конфлікту. Дж. Еспозіто у своїй праці “Азійський іслам у XXI ст.” дослідив поширення ісламістських ідей на Середньому Сході і Центральній Азії, залишаючи однак поза увагою інші регіони, де поширене мусульманство. Також важливою є фундаментальна праця Ж. Кепеля “Джихад: експансія і занепад ісламізму”, в якій автор докладно висвітлює зростання впливу ісламізму як ідеології, однак певним недоліком роботи є підсумкова теза про те, що ісламізм вичерпав себе наприкінці XX ст. Р. Харді у праці “Мусульманське повстання” розглядає зростання ролі ісламізму як реакцію на агресивну політику США на Близькому Сході, приділяючи, на нашу думку, недостатньо уваги внутрішнім соціально-політичним процесам, які ведуть до зростання ролі ісламізму.

Проблема діяльності радикальних ісламістських організацій та їх впливу на близькосхідний регіон знайшла відображення в дослідженнях російських науковців: В. Куделева, Р. Ланди, С. Кургіняна, М. Раджбадіннова. Зокрема, праця В. Куделева “Аль-Каїда: структура, спонсори покровителі” є фундаментальним дослідженням, в якому висвітлюються закономірності функціонування організації, однак для автора характерною є недостатня увага до внутрішніх джерел фінансування організації та акцент на зовнішніх факторах, що впливають на діяльність організації. Книга С.Е. Кургіняна “Политическое цунами”, докладно висвітлює роль радикальних ісламістських організацій в подіях “Арабської весни”, щоправда, дещо однобоко, з наголосом на негативні аспекти цього явища. Монографія Р. Ланди “Политический ислам: предварительные итоги”, являє собою спробу по-новому переглянути місце ісламізму у політичному житті близькосхідних суспільств. Зауважимо однак, що автор недостатньо уваги приділив ролі ісламізму в деяких критичних для його розвитку країнах, як то Алжир і Судан. Монографія М. Раджбадіннова “Египетское движение “Братьев-мусульман” докладно висвітлює історію та ідеологію організації.

Українська історіографія представлена невеликою кількістю праць, що можна пояснити зовнішньополітичними пріоритетами України та відсутністю історичних зв'язків нашої держави з країнами регіону. В частково визначену тему зачіпали в своїх дослідженнях С.Зінько та О.Копель. Праця С. Зінько “Іслам в сучасній світовій політиці” є вдалою спробою незаангажованої оцінки ролі політичного ісламу в політичному житті регіону. Мінусом роботи є те, що автор обійшла увагою роль політичного ісламу в арабо-ізраїльському конфлікті. Інша праця дослідниці “Країни Близького Сходу в сучасних міжнародних інформаційних відносинах” є фактично єдиною серйозною українською роботою присвяченою інформаційному виміру політики в регіоні. Монографія О. Копель “Близький Схід: міжнародна безпека, регіональні відносини та перспективи для України” частково висвітлює діяльність радикальних ісламістських організацій, щоправда в контексті протистояння між головними політичними гравцями регіону. Інша робота авторки “Перська затока: проблема безпеки в 80-ті — 90-ті роки” в цілому об'єктивно висвітлюючи актуальні проблеми безпеки регіону, тим не менше недостатньо уваги приділяє діяльності радикальних ісламістських організацій, втім частково це можна пояснити тим, що в означений в темі монографії період, тобто 80-90-ті рр. вони не відігравали такої важливої ролі в політичному житті регіону, як на сучасному етапі.

**Мета роботи** полягає у дослідженні ролі радикальних ісламістських організацій у регіональному протистоянні Саудівської Аравії, Ірану та Катару.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних **завдань**:

- Висвітлити роль ісламу у позиціонуванні Саудівської Аравії на міжнародній арені;
- З'ясувати вплив ісламу на зовнішню політику та особливості відносин Катару з “Братами-мусульманами”;
- Проаналізувати особливості використання ісламського фактору для обґрунтування зовнішньополітичної стратегії Ірану;
- Вивчити значення ісламістських організацій, які орієнтуються на Саудівську Аравію в Машрикському вузлі конфліктів;

- Охарактеризувати особливості діяльності “Братів-мусульман” у близькосхідних конфліктах та їх роль у зовнішній політиці Катару в регіоні;
- Висвітлити специфіку взаємодії шіїтських ісламістських організацій на Близькому Сході з Іраном;
- Проаналізувати важливість салафітських ісламістських організацій у забезпеченні національних інтересів Саудівської Аравії в Африці;
- З’ясувати роль “Братів-мусульман” у поширенні впливу Катару в Африці;
- Висвітлити роль шіїтських ісламістських організацій, зокрема Хезболли у просуванні національних інтересів Ірану в Африці.

**Об’єктом дослідження** виступає зовнішня політика Саудівської Аравії, Ірану та Катару на початку XXI ст.

**Предметом дослідження** є роль ісламістських організацій в протистоянні Саудівської Аравії, Ірану та Катару.

**Географічні рамки дослідження** охоплюють регіон Близького Сходу та Африки.

**Хронологічні рамки** дослідження доцільно обмежити сучасним етапом, тобто від початку XXI ст. до початку 10 січня 2016 р., оскільки саме на цей період припадає значна активізація діяльності ісламістських організацій.

**Методологічна база** роботи націлена на здобуття наукових результатів згідно з основоположними для наукового пізнання принципами розвитку, об’єктивності, системності, конкретності. Ядро дослідницької методології склав системний підхід, який часто розглядається як конкретизація діалектичного принципу загального зв’язку. В основі даного підходу лежить цілісне дослідження об’єктів як систем. При цьому цілісність об’єкта передбачає, що взаємозв’язок сукупності розглянутих об’єктів та їх взаємодії призводять до виникнення нових властивостей системи, які відсутні у складових її об’єктів. Системний підхід є найбільш адекватним методологічним підходом для наукового аналізу діяльності радикальних ісламістських організацій.

В якості конкретизації системного підходу на загальнонауковому рівні використовувалися його структурно-функціональний і кібернетичний варіанти.



Крім цього автор звернувся до таких загальнонаукових методів, як аналіз і синтез, індукція і дедукція, класифікація, порівняльно-співставний метод та ін. Що стосується специфічних наукових методів, необхідно відзначити, що міждисциплінарний характер проблеми дозволив задіяти не тільки методи, які традиційно використовуються в політичній науці (наприклад, децизійний, івент-аналіз, методика “кейс-стадіс”, елементи контент-аналізу), а й методи суміжних галузей наукового знання, зокрема юриспруденції (наприклад, історико-правовий).

**Джерельна база дослідження** представлена цілим комплексом джерел та дозволяє у повній мірі дослідити означену проблему. Зокрема, в кваліфікаційній роботі використовувались:

- Нормативні-правові акти Катару, Саудівської Аравії та Ірану, в яких висвітлюється роль ісламу в їх зовнішній політиці, зокрема: Основний закон Саудівської Аравії, Конституція Ісламської республіки Іран; Конституція Катару.

- Інтерв'ю лідерів ісламістських організацій, які частково висвітлюють їх діяльність та зв'язки з окремими державами, зокрема варто виділити: 1) інтерв'ю декана коледжу шаріату Катарського університету Абдулхаміда аль-Ансарі виданню “Wall Street Journal”, в якому висвітлюється роль ісламського фактору на зовнішню політику Катару; 2) інтерв'ю колишнього посла Ірану в Лівані, в якому він висвітлив роль ІРІ в допомозі створенню “Хезболли”; 3) інтерв'ю короля Саудівської Аравії Абдалли від 3 березня 2011 р., в якому він висловив офіційну саудівську позицію щодо сирійської кризи та наміри керівництва КСА щодо її вирішення; 4) інтерв'ю лідера “Джабхат аль-Нусра” М. аль-Джулані каналу “Аль-Джазіра” від 6 червня 2015 р., де було озвучено позицію організації щодо протистояння силам Б. Асада, а також щодо діяльності ісламістської опозиції в Сирії в цілому; 5) інтерв'ю Іззата Ібрагіма ад-Дурі виданню “Аль-Ахрам аль-Арабі” від 16 травня 2015 р., де було висловлено позицію низки ісламістських організацій західного Іраку стосовно зростання впливу ІДІЛ в регіоні; 6) інтерв'ю еміра Катару каналу CNN від 25 вересня 2014 р.; 7) інтерв'ю року міністра економічного

співробітництва і розвитку ФРН Герда Мюллера серпні 2014 року; 8) інтерв'ю мера малійського міста Гао Садоу Діялло французькому радіо RTL в червні 2012 р., в якому він висловив свою думку щодо ролі Катару в малійській кризі; 9) інтерв'ю колишнього міністра закордонних справ Саудівської Аравії Сауда аль-Фейсала в лютому 2014 р., в якому він висвітлив позицію КСА щодо діяльності руху «Братів-мусульман».

- ♦ Промови лідерів досліджуваних держав, зокрема варто виділити: 1) промову аятолли Р. Хомейні перед меджлісом ІРІ 1983 року, в якій він окреслив основні завдання зовнішньої політики Ірану; 2) доповідь командира підрозділу “Кудс” корпусу варткових ісламської революції Касема Солеймані перед Радою Експертів від 16 вересня 2015 р., в якій він аналізував актуальний стан безпекової ситуації на Близькому та Середньому Сході та її вплив на політику Ірану в регіоні; 3) промову еміра Катару Хамада аль-Тані на Генеральній асамблеї ООН в жовтні 2012 р., в ході якої він заявив про необхідність арабської інтервенції для зупинення кровопролиття; 4) промову міністра закордонних справ Катару в Четем Хауз від 4 грудня 2013 р., в якій він окреслив основні принципи взаємовідносин емірату з країнами регіону та засади регіональної стратегії Катару.

- ♦ Матеріали розміщені на порталі Wikileaks, зокрема офіційна та неофіційна документація зовнішньополітичних відомств США, в якій йде мова про те, що деякі союзники США в регіоні неофіційно фінансують радикальні ісламістські організації, при тому заявляючи про боротьбу із ними, а також про специфіку взаємовідносин правлячої сім'ї Катару з ісламістами; Окремо виділимо: 1) аналітичну записку з посольства США в Катарі від 8 листопада 2007 р.; 2) телеграму з посольства США в Багдаді, від 13-го листопада 2009 р. Повідомлення інформаційних агентств, які стосуються важливих подій, що пов'язані з висвітлюваною темою.

Не зважаючи на велике різноманіття джерельної бази, значна її частина носить суб'єктивний характер або ж виражає офіційну позицію держави, тому джерела використовувались в поєднанні з аналітичною інформацією.

Окрім того, важливо зауважити, що на сьогодні, зважаючи на актуальність визначеної проблеми існує ціла низка центрів та інституцій, що безпосередньо займаються вивченням Близькосхідного регіону. Зокрема, дослідженням впливу радикальних ісламістських організацій на зовнішню політику країн Близького Сходу займаються: американські - RAND corporation, Heritage foundation, Stratfor; індійський - Observe Research Foundation; ізраїльські центри: Meir Amit Intelligence and Counterterrorism Information Centre, Centre of special studies, Центр стратегічних і міжнародних досліджень, Institute of security studies; російський Інститут Ближнього Востока. Дослідженням еволюції ідеології радикальних ісламістських організацій займаються: Інститут релігії і політики (РФ) та The Hudson Institute (США). Вивченням шляхів фінансування ісламістських організацій займаються американський Institute of international terrorism studies та Ізраїльський інститут вивчення міжнародних безпекових відносин.

**Практичне значення** роботи полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані при подальшому аналізі досліджуваної проблематики для вивчення особливостей та основних тенденцій зовнішньої політики Саудівської Аравії, Ірану та Катару на сучасному етапі; при підготовці до семінарських занять з таких навчальних курсів як “Зовнішня політика країн Близького Сходу”, “Актуальні проблеми країн Близького Сходу”, “Міжнародні конфлікти” а також при написанні наукових праць, що стосуються зовнішньополітичного розвитку регіону Близького Сходу. Також практична значимість дослідження полягає у можливості використання при підготовці фахівців з національної безпеки і міжнародних відносин, а також правоохоронних органів, складання аналітичних доповідей в органах державної влади.

**Практична апробація** роботи відбулася на конференції “Виклики європейській архітектурі безпеки: український контекст”, тема доповіді: “Ісламська держава: приховані загрози для ЄС”

**Новизна дослідження** полягає в тому що вперше здійснено комплексний аналіз ролі ісламістських організацій в протистоянні Саудівської Аравії, Ірану та Катару.

**Структура** роботи складається з вступу, трьох розділів, висновків і додатків. В першому розділі ми розглядаємо роль політичного ісламу в концепціях зовнішньої політики Саудівської Аравії, Ірану та Катару. В другому розділі висвітлено роль радикальних ісламістських організацій в зовнішній політиці Саудівської Аравії, Ірану та Катару на в регіоні Близького і Середнього Сходу. В третьому розділі аналізується роль радикальних ісламістських організацій в політиці Саудівської Аравії, Ірану та Катару в Північній Африці та Сахелі.

## РОЗДІЛ 1.

### РОЛЬ ІСЛАМСЬКОГО ФАКТОРУ У ПОЗИЦІОНУВАННІ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ САУДІВСЬКОЇ АРАВІЇ, ІРАНУ ТА КАТАРУ

#### 1.1. Особливості впливу ваххабізму на зовнішню політику Саудівської Аравії

Сучасна система міжнародних відносин має, в основному, світський характер. Проте релігійні погляди того чи іншого народу відіграють певну а іноді й дуже істотну роль як у внутрішньополітичному житті окремих країн, так і в розвитку міждержавних зв'язків. Зараз, на початку ХХІ століття в різних країнах світу мають місце посилення релігійності населення та активізація релігійних, в першу чергу ісламістських рухів. Зростає число міжнародних ісламських організацій і фондів, а також ісламістських рухів, орденів, партій і сект, діяльність яких має міжнародний характер. Деякі міжнаціональні та міждержавні конфлікти носять явно релігійне забарвлення. Все це дає привід зробити висновок, що фактор ісламу стає важливою складовою міжнародного життя.

Загальнопоширеним явищем стало і те, що для досягнення поставлених цілей до ісламу звертаються як консервативні, так і ліберальні сили, прогресивні і реакційні лідери партій та інших політичних утворень, які прагнуть виявити в мусульманській релігії шляхи вирішення всіх сучасних проблем. З урахуванням цього можна вважати, що відбувається ісламізація політики і політизація ісламу, і будь-яка політична дія, якщо не експліцитно, то імпліцитно співвідноситься з цим віровченням, а саме воно більшою мірою перетворюється в політичну доктрину<sup>1</sup>.

За ступенем впливу релігії на політичну сферу з Саудівською Аравією може конкурувати лише Ватикан і, з певними зауваженнями, Іран. Важливою обставиною, яка впливає на зовнішню політику країни є те, що Королівство Саудівська Аравія (КСА) — батьківщина засновника мусульманської релігії

---

<sup>1</sup> Султанов Т.Б. Султанов Т. Б. Роль исламского фактора в мировой политике и международных отношениях [текст] /Т.Б. Султанов. – РГБ ОД, 2007. - 140 с.

Моххамеда. Значимо також, що на Загально мусульманському конгресі в Мецці (1926 р.) Абдель Азіз Ібн Сауд, засновник правлячої династії, був оголошений охоронцем мусульманських святинь у Мецці і в Медині. Саме цей факт королівство прагне максимально використовувати у своїй внутрішній і зовнішній політиці. Становлення саудівського королівства відбувалося через перетворення племінного конгломерату в організовану монархічну державу, а вирішальну роль у цьому процесі зіграли військові формування іхванів, які проповідували ваххабітську ідею джихаду. Досягнута між саудитами і ваххабітами угода досі розглядається як ключова подія у формуванні сучасної саудівської держави<sup>2</sup>. Можливо тому в Саудівській Аравії релігійний фактор відіграє важливу роль у підтримці та функціонуванні саудівської політичної системи. Для Ер-Ріяду, як підкреслюється в документах Міністерства закордонних справ КСА, “іслам був і залишається одним з найбільш важливих факторів, що визначають зовнішньополітичні пріоритети”<sup>3</sup>.

Специфіку здійснення саудівської зовнішньої політики, яка опирається на внутрішню, визначає і те, що Політична система Саудівської Аравії спирається на союз між правлячою родиною Аль Сауд та представниками релігійних кіл, персоніфікованими у вигляді Ради вищих улемів. Виникнення цього альянсу національна традиція відносить до часу створення першого Саудівського королівства у XVIII ст., коли ідеї Мухаммеда Абдель Ваххаба — мусульманського реформатора, прихильника салафітського напрямку в ісламі, стали ідеологією цієї держави і отримали назву ваххабізм. Таким чином це посередковано впливає на зовнішньополітичну стратегію КСА, оскільки вплив вищих улемів змушує правлячу сім'ю з одного боку взаємодіяти з салафітськими організаціями в інших країнах, з іншого – підтримка духовенства, дозволяє впливати на салафітські організації не тільки фінансовими, а й іншими способами.

---

2 Political Succession in the Arab World: Constitutions, Family Loyalties and islam [Electronic resource] . – Mode of access:

[https://www.researchgate.net/publication/259887171\\_Political\\_Succession\\_in\\_the\\_Arab\\_World\\_Constitutions\\_Family\\_Loyalties\\_and\\_Islam\\_by\\_Anthony\\_Billingsley](https://www.researchgate.net/publication/259887171_Political_Succession_in_the_Arab_World_Constitutions_Family_Loyalties_and_Islam_by_Anthony_Billingsley)

3 Ibid.

Члени Ради вищих улемів призначаються королем. Верховний муфтій опосередковано може впливати на зовнішню політику КСА та салафітські організації видаючи фетви щодо актуальних проблем політики регіону. Зазначимо, однак, що переважно вони висловлюють підтримку політичного курсу королівського двору. Додамо також, що же згадувані вище улеми грають важливу роль у забезпеченні як внутрішньо так і зовнішньополітичної легітимності саудівської влади, а також є найважливішим інструментом суспільної мобілізації, форма якої визначається поточними обставинами розвитку країни або міжнародного середовища.<sup>4</sup>

Таким чином, іслам використовується як знаряддя створення жорстко вибудованої вертикалі влади, центральною ланкою якої виступає король, підтримуваний відданими йому релігійними діячами<sup>5</sup>. І він же став знаряддям зовнішньої політики, природно сконцентрованої тільки на тому регіональному просторі, де найважливіший засіб її легітимації міг би стати найбільш прийнятним і ефективним інструментом дії.<sup>6</sup>

Треба сказати, що КСА сповна використовує всі описані вище аспекти своєї політичної системи для просування своїх національних інтересів. Використовуючи ідеологію ісламської солідарності, в основі якої лежать уявлення про єдність всіх мусульман, що живуть на Землі, і твердження про необхідність їх консолідації в єдину мусульманську державу, саудівські організації, вже досить давно активно діють і на міжнародній арені. Так, Всесвітня ісламська ліга (зі штаб-квартирою в м. Мекка) — найважливіший ідеологічний і пропагандистський центр руху ісламської солідарності. На її потреби королівство щорічно виділяє 1,6 млрд дол. Головним політичним центром руху стала створена за ініціативою Саудівської Аравії Організація

---

4 Косач Г.Г. , Мелкумян Е.С. Внешняя политика Саудовской Аравии. Приоритеты, направления, процесс принятия решения [текст] // Г.Г. Косач. М.– Институт Ближнего Востока. 2003. - 236 с.

5 Mohammad Zaid al-Kahtani, Foreign policy of king Abdulaziz [Electronic resource] // M.Z. al-Kahtani. – Mode of access: [http://etheses.whiterose.ac.uk/529/1/uk\\_bl\\_ethos\\_412035.pdf](http://etheses.whiterose.ac.uk/529/1/uk_bl_ethos_412035.pdf)

6 Косач Г.Г. , Мелкумян Е.С. Внешняя политика Саудовской Аравии. Приоритеты, направления, процесс принятия решения // Г.Г. Косач.– М.– 2003. - 236 с.

Ісламська конференція (ОІК), під егідою якої створені Ісламський банк розвитку, Ісламський фонд солідарності, Ісламський фонд науково-технічного розвитку, Ісламський центр розвитку торгівлі і т.д.<sup>7</sup> Таким чином, можна сказати, що в зовнішній політиці королівство зробило ставку на всепроникний і транснаціональний характер ісламу і мусульманську солідарність.

У своїй політиці надання підтримки мусульманським громадам в інших мусульманських і немусульманських державах, а також щодо захисту їх прав на міжнародному рівні, Саудівська Аравія посилається на Статут Організації Ісламська конференція, яка декларує принцип невтручання у внутрішні справи суверенних держав, але в той же час захищає їх мусульманські меншини. Ідея ісламської солідарності матеріалізується на інформаційних ресурсах міжнародних мусульманських організацій, де публікується чимало матеріалів, що розвивають ідеї "єдиної ісламської нації", створення "єдиної ісламської держави", "халіфату", "Сполучених штатів ісламу", звісно на базі саудівського ваххабізму.<sup>8</sup>

Свої дії Саудівська Аравія і контрольовані нею міжнародні організації виправдовують тим, що мусульманські громади в багатоконфесійних державах нібито є невіддільною частиною планетарної спільності — умми. Підтримка з релігійних міркувань однієї з протиборчих угруповань в якій-небудь країні може виявитися важливим (а часто і вирішальним) фактором у боротьбі за владу і зміну політичної орієнтації, як це відбувалося в Сомалі в ході громадянської війни з 1988 р. до сьогодні, Йемені на сучасному етапі, Лівії в 2011-2016 рр., Єгипті в 2011-2016 і т. д. В результаті королівство втягується в міжнаціональні, міжконфесійні та регіональні конфлікти, громадянські війни.

Теракти 11 вересня 2001 р. поставили КСА в досить незручне положення. Лідерам королівства необхідно було пояснити Заходу нюанси радикальної

---

7 Marie Juul Petersen, For humanity or for the umma? Ideologies of aid in four transnational Muslim NGOs [Electronic resource] // M.J. Petersen. – Mode of access: [http://c.ymcdn.com/sites/www.istr.org/resource/resmgr/siena\\_dissertations/m\\_petersen\\_dissertation.pdf?hhSearchTerms="national+and+campaigns+and+charity"](http://c.ymcdn.com/sites/www.istr.org/resource/resmgr/siena_dissertations/m_petersen_dissertation.pdf?hhSearchTerms=)

8 Р. Казимова, В. Алтунин Северный Кавказ во внешней политике Саудовской Аравии: концепция исламской солидарности [Electronic resource] // Р. Казимова. – Mode of access: [http://www.cac.org/journal/2003/journal\\_rus/cac-02/14.kazrus.shtml](http://www.cac.org/journal/2003/journal_rus/cac-02/14.kazrus.shtml)



інтерпретації салафізму аль-Каїдою, і Захід, швидше, був не схильний вивчати ці нюанси. До 2003 р. сама саудівська монархія перетворилася на одну з головних цілей аль-Каїди. Такий стан речей вимагав від королівського дому здійснити негайну і жорстку реформу салафізму. Правлячій сім'ї вдалось пояснити улемам, що якщо заколот аль-Каїди на Аравійському півострові приведе до успіху, король більш не зможе утримувати Захід від прямого втручання, яке потягне за собою ще більш гостру кризу легітимації існуючого ладу.<sup>9</sup>

Сьогодні Близький Схід знову розвалюється на окремі фрагменти, і на цей раз, на основі етно-релігійних та племінних ідентичностей. Нова саудівсько-катарсько-іранська холодна війна, для якої характерна підтримка різних проксі-клієнтів та залучення провідних світових гравців, розгортається на території Бахрейну, Іраку, Лівану, Лівії, Єгипту, Малі, Сирії, а останнім часом і Йемену. Багато в чому, це гра з нульовою сумою, не в відміну від конфлікту США і СРСР.

Таким чином іслам відіграє надзвичайно важливу роль у позиціонуванні Саудівської Аравії на міжнародній арені, особливо в контексті протистояння королівства іншим регіональним акторам, в першу чергу Ірану та Катару. Використовуючи свій статус “хранителів двох святинь” саудівське керівництво через використання як м’якої так і жорсткої сили, опираючись на ісламістські організації салафітського спрямування докладає зусиль для поширення свого впливу на міжнародній арені.

## **1.2. Специфіка впливу ісламського фактору на зовнішню політику Катару**

Катар – порівняно молода держава, що отримала повну незалежність в 1971 році, звільнившись від британського протекторату і спроби співіснування в федерації еміратів ОАЕ. Початком її активної зовнішньої політики можна вважати прихід до влади Еміра шейха Хамада бін Халіфа Аль-Тані в 1995 році.

---

<sup>9</sup> Saudi Arabia: Background and U.S. Relations [Electronic resource]. – Mode of access: <http://fpc.state.gov/documents/organization/125564.pdf>

Саме йому дослідники ставлять в заслугу вироблення і реалізацію бачення Катару як активного гравця у регіоні Близького та Середнього Сходу та світі.

Висвітлюючи роль ісламського фактору у зовнішній політиці Катару, перш за все необхідно коротко зупинитись на специфіці впливу ісламського фактору на політику внутрішню. Салафізм в цілому та його остання модифікація – ваххабізм є ортодоксальним напрямом в суннізмі. Він став ідеологією всього трьох країн ісламського світу - Саудівської Аравії, Катару та Афганістану часів правління Талібану.

Маючи спільну з саудівською основу для ведення та інтерпретування зовнішньої політики, катарська стратегія значно відрізняється, що викликано об'єктивними історичними обставинами. Катар розглядає ісламістські організації як знаряддя своєї м'якої (та й жорсткої) сили. До прикладу у 2007 році американське посольство в Досі так оцінювало підхід катарського керівництва до ісламу: “Катарський бренд ісламу є одночасно і традиціоналістським і прогресивним. Традиціоналізм проявляється в суворому слідуванні нормам записаним в Корані, а прогресивність – в терпимості до інших богословських шкіл та поміркованості структури суспільства. Хоча еміри вживають стосовно себе та своїх підданих термін ваххабіти, в сучасному Катарі він вважається зневажливим”<sup>10</sup>. Хоча як колишній, так і теперішній еміри і надалі вживають цей термін, в МЗС Катару повідомляють, що це робиться тільки для того, щоб показати свою вищість над Саудівською Аравією.<sup>11</sup> Як приклад можна навести те, що найбільша мечеть в країні названа ім'ям М. Абд аль-Ваххаба, що неможливо собі уявити в королівстві Саудитів.

Важливою обставиною, яка впливає на поведінку емірату на міжнародній арені внаслідок набагато більшої гнучкості є те, що катарський консерватизм є дзеркальним відображенням саудівського з його могутнім консервативним духовенством, абсолютною статевою сегрегацією, та заборонаю алкоголю та відкритих проявів інших релігій. Зовнішньо політичне позиціонування емірату

---

10 Аналітична записка з посольства США в Катарі від 8 листопада 2007 р. [Electronic resource]. – Mode of access: [https://wikileaks.org/plusd/cables/07DOHA1052\\_a.html](https://wikileaks.org/plusd/cables/07DOHA1052_a.html)

11 Там само.

відрізняється тим, що катарці розрізняють “ваххабізм землі”, який сповідується в Саудівській Аравії та “ваххабізм моря” в самому Катарі. Гнучкості зовнішній політиці Катару надає і те, що в еміраті немає умов для появи могутнього духовенства, оскільки на відміну від Саудівської Аравії, де століттями не припинялись міжплемінні війни за оазиси, місцеве населення здавна жило племінними коммунами, які промишляли морською торгівлею та піратством при цьому майже не конфліктуючи між собою. Серед відомих мусульманських богословів практично немає вихідців з Катару.

Таким чином, переважання родо-племінної компоненти легітимності правлячої династії над релігійною дозволяє Катару бути більш гнучким у співпраці з радикальними ісламістськими організаціями, чого собі не може дозволити КСА, до прикладу у співпраці з Братами-мусульманами чи шіїтськими ісламістськими угрупованнями. Зазначимо, що деякий вплив саудитського ортодоксального ваххабізму все-таки присутній, хоча переважно на персональному рівні.

Відсутність значущого впливу духовенства також дозволяє набагато ефективніше використовувати м'яку силу в зовнішній політиці, в основі якої лежить привабливість катарської соціально-економічної моделі порівняно з Саудівською Аравією та іншими державами Перської затоки, зокрема, жінки в еміраті мають набагато більшу свободу, дозволено продаж алкоголю та свинини, активно підтримується західне мистецтво, зокрема кінофестиваль Трайбека, велика кількість музеїв, мистецьких галерей, не говорячи вже про аль-Джазіру, який є одним з найбільших медіа-компаній в світі.

Таким чином, сприйняття ваххабізму в Катарі значно відрізняється від сприйняття у Саудівській Аравії. Як висловився декан коледжу шаріату Катарського університету Абдулхамід Аль-Ансарі у інтерв'ю Wall Street Journal: “Я вважаю себе хорошим ваххабітом і все ще можу бути сучасним, розуміючи норми ісламу більш відкрито. Ми беремо до уваги зміни у світі і не маємо наміру закріпити ментально, як в Саудівській Аравії”<sup>12</sup>.

---

12 Qatar Is Eschewing Saudi Arabia's Brand Of Wahhabi Islam in Favor of Modernization [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.wsj.com/articles/SB1035412141534780791>

Отже, все вище зазначене дозволяє Катару з одного боку активно співпрацювати з радикальними ісламістськими організаціями, з іншого – не надто обмежувати себе в їх виборі та механізмах взаємодії з ними. Серед ісламістських організацій головним партнером Дохи протягом тривалого часу є Брати-мусульмани. Контакти катарського керівництва з цією організацією розпочалися більше 50 років тому, і закріпили специфічний тип відносин між рухом і державою.

Для того, щоб зрозуміти причини зближення в 60-х рр. іхванів (іхван – від араб. – брати) та катарської правлячої сім'ї має сенс коротко висвітлити їх ідеологію та історію до окреслених нами часів. Асоціація “Брати-Мусульмани” була створена в 1929 р. у провінційному єгипетському місті Ісмаїлія. Історія становлення “Братства”, його ідеологічне оформлення і перетворення на своєрідний політичний рух тісно пов'язані з іменем засновника організації Хасана аль-Банни, який в початковій фазі своєї діяльності дотримувався поміркованих позицій. Він визначив діяльність “Братів-мусульман” по суті як “заклик до традиції”, “шлях наслідування сунни” і одночасно “суфійської істини”, а за формою - як політичний рух, спортивну організацію, культурно-просвітницький союз, економічну і соціальну діяльність<sup>13</sup>.

Члени організації почали масово прибувати в Катар в 1960-х роках, тоді це були священнослужителі та ісламські вчені, які брали участь у розробці системи катарської освіти. Основна мета цієї стратегії було створення незалежної системи освіти, щоб заповнити новоутворену державу необхідними кадрами, які могли б бути незалежними від Саудівської Аравії. Такий підхід дозволив Катару не покладатися на саудівських священнослужителів і вчених, які в іншому випадку могли б привести до створення аналогічної саудівській системи в Катарі, що зробило б його автоматично орієнтованим на Саудівську Аравію і втягнуло б країну в орбіту саудівської політики.

Саме у 1961 році до Катару прибув Юсуф Кардаві – один з головних лідерів організації. Спочатку він очолив новостворений інститут релігій, а

---

13 Бабкин С.Э. Движения политического ислама в Северной Африке[текст] / С.Э. Бабкин. – ИИИиБВ. - М., 2000 г. - 34 с.

пізніше заснував Коледж шаріату в Катарському університеті і став його деканом. Тепер Кардаві вважається одним з найвпливовіших і найвідоміших священнослужителів Братів-мусульман. В цілому, Братство забезпечило нішу для себе в Катарі шляхом встановлення системи освіти та виховання своїх чиновників, в результаті чого отримало співчуваючих в катарських державних установах, що дозволяє організації частково впливати на зовнішню політику Катару з середини.<sup>14</sup>

Новий етап співпраці “Братів-мусульман” з Катаром розпочався у 1995 р. в результаті палацового перевороту до влади в країні прийшов скинувши свого батька емір Хамад бен Халіфа аль-Тані, і з цього моменту Катар активно включається в регіональну геополітику, активізувавши в тому числі і співпрацю з філіалами Братів-мусульман в інших країнах. Головні ж досягнення Катару на зовнішньополітичному терені пов'язують з діяльністю прем'єр-міністра (2007-2013) і міністра закордонних справ (1992-2013) країни Хамада бен Джасіма бен Джабера аль-Тані.

Опираючись на регіональні структури братства, а нагадаємо, що осередки руху Брати-мусульмани в різні роки були представлені в урядах і парламентах Алжиру (Рух за товариство миру), Бахрейну (аль-Менбар), Йорданії (Фронт Амаль аль-Іслямі), Ємену (Іслах), Кувейту (Хадас), Судану (Національний ісламський фронт), Сомалі (Рух аль-Іслах) та інших країн мусульманського світу, Катар почав успішно виступати в ролі посередника у вирішенні конфліктів далеко за межами затоки<sup>15</sup>. На його користь була та обставина, що жодна зі сторін не бачила в ньому упередженості або гри на одну з конфліктуючих сторін, по-друге, ніхто не міг запідозрити маленьку державу в гегемоністських прагненнях.

Як правило, перед дипломатами першими в зону того чи іншого конфлікту йшли гуманітарні місії. Серед найгучніших посередницьких успіхів

---

14 David Roberts. Qatar, the Ikhwan, and Transnational Relations in the Gulf // Project on Middle East Political Science [Electronic resource]. – Mode of access: <http://pomeps.org/2014/03/18/qatar-the-ikhwan-and-transnational-relations-in-the-gulf/>

15 Mehran Kamrava. Mediation and Qatari Foreign Policy [Electronic resource] // M. Kamrava. – Mode of access: [https://www.academia.edu/1085351/Mediation\\_and\\_Qatari\\_Foreign\\_Policy](https://www.academia.edu/1085351/Mediation_and_Qatari_Foreign_Policy)

Катару було припинення протистояння політичних сил у Лівані в 2008 році. Посередницькі спроби Єгипту, Саудівської Аравії, Франції там провалилися, в ось Катару вдалося немислиме: спонукати ворогуючі сили створити уряд національної єдності і змінити виборче законодавство для більш справедливого представлення в парламенті населення, розділеного не тільки по політичним, а й за релігійними, етнічними, конфесійними ознаками.

Амбіції Катару на регіональній арені реалізовувалися в активній посередницької діяльності з врегулювання конфліктів в Західній Сахарі та Ємені, Ефіопії та Еритреї. Катару вдалося ще одна до того безнадійна справа: переконати уряд Судану і збройний рух “За справедливість і рівність” в Дарфурі підписати “Угоду доброї волі” про обмін полоненими, ненапад на цивільних і доступ гуманітарних організацій.

Доха стала одним з головних посередників у внутрішньо палестинському конфлікті між ФАТХ і ХАМАС. Ця політична і дипломатична активність Катару підкріплювалася серйозними фінансовими вливаннями, через що політику катарського еміра Хамада бен Халіфи ат-Тані часто називають дипломатією чекової книжки.

Протягом десятиліть важливе значення в підтримці відносин Катару з Братами-мусульманами мали міжособистісні зв'язки. Так, найбільші єгипетські бізнесмени та духовні діячі Єгипту, рятуючись від репресій, знаходили в Досі сприятливий клімат для своєї діяльності Крім того, Катар забезпечив організацію потужним інформаційним ресурсом – каналом аль-Джазіра.

Після падіння режиму Мубарака в лютому 2011 року стало зрозумілим, що арабський світ вступає в нову епоху. Єгипет, який увійшов в період турбулентності, більш не міг претендувати на лідируючі позиції в регіоні. Утворений вакуум став стрімко заповнювати Катар. Розпочаті протести в Лівії та Сирії і активний опір режимів Каддафі і Асада поклали край стратегії Катару щодо мирного просування своїх інтересів (див. розділи 2,3). На сучасному етапі нові регіональні виклики підштовхують Доху до активних зусиль щодо захисту свого становища в регіоні.

Таким чином, Катар будучи однією з двох існуючих сьогодні ваххабітських держав, відрізняється від Саудівської Аравії набагато меншою роллю ісламського фактора у внутрішній політиці, що дозволяє емірату використовувати більш гнучку порівняно з Саудівською Аравією стратегію поведінки на міжнародній арені. Зокрема, це дозволяє підтримувати тісні контакти з асоціацією “Брати-мусульмани” використовуючи їх потенціал для просування своїх національних інтересів.

## 1.2. Роль хомейнізму у зовнішньополітичній стратегії Ірану.

Іранський геополітичний проект, на реалізацію якого спрямована вся зовнішня політика Ісламської республіки Іран (ІРІ), який існує протягом останніх двох з половиною тисячоліть, в різний час містив в собі зороастристську просвітницьку компоненту, перський імперіалізм та шийтську месіанську традицію. Після ж ісламської революції 1979 року до всього цього пласту пасіонарних збудників додалися ідеї просування ідей ісламської революції і хомейнізму як її основної складової. Варто зазначити, що на відміну від двох сунітських проектів, шийтський носить відверто державницький характер.

Розглянемо докладніше його сучасне інтерпретування та особливості впливу на зовнішню політику Ірану. Військово-політична доктрина Ірану була затверджена меджлісом ІРІ одразу після перемоги революції в 1979 р. Зокрема в ній так визначено головну ціль нового керівництва країни: об’єднання ісламського світу за іранським зразком, створення під егідою Ірану світової ісламської умми, що власне закріплено в статті 11 Конституції ІРІ: відповідно до священного аяту, всі мусульмани являють собою єдину умму, уряд республіки Іран зобов’язаний зробити так, щоб його загальна політична лінія базувалась на союзі ісламських народів; він повинен докладати максимум зусиль для того, щоб здійснити політичну, економічну і культурну єдність ісламського світу.<sup>16</sup>

---

16 Конституция Исламской Республики Иран [Electronic resource]. – Mode of access: [http://irbynews.com/assets/files/Library/Konstitutsia\\_IRI.pdf](http://irbynews.com/assets/files/Library/Konstitutsia_IRI.pdf)

Виходячи з такої стратегічної установки можна виділити 3 рівні довгострокових цілей зовнішньої політики Ірану, на яку спрямовані основні зусилля керівництва країни.

Перший рівень пов'язаний з перетворенням Ірану на загально мусульманський центр сили. Його досягнення слід розглядати як віддалену перспективу, оскільки постановка такого завдання без утвердження ісламської республіки як лідера у регіоні Близького і Середнього сходу не має реальної перспективи.

Другий рівень якраз і передбачає перетворення Ірану у регіонального гегемона. Для цього нинішнє керівництво ІРІ прагне досягти лідерства в політико-ідеологічному, військовому і економічному плані.

Третій рівень цілей розміщений на національній території, тобто пріоритети зовнішньої політики зосереджені на вирішенні внутрішніх проблем, зокрема забезпеченні ідеологічної, політичної та економічної стабільності держави, створенні розвинутої промисловості, в тому числі і військової, будівництві потужних військових сил.

Ідеологічною основою іранської військово-політичної доктрини, яка визначає всю поведінку ІРІ на міжнародній арені є пануюча в державі ідеологія хомейнізму<sup>17</sup>. Ядром цієї ідеології є кілька теоретичних концепцій, основними з яких є: теорія ісламського інтернаціоналізму і мусульманської єдності; теорія про особливу місію мусульман; теза про месіанську роль ісламу у Ісламській Республіці Іран; теорія перманентного характеру ісламської революції; концепція антагонізму між пригнобленими і гнобителями; теорія двополюсного світу і його поділу по осі Північ-Південь.<sup>18</sup>

Зокрема теорія поділу світу в хомейнізмі розроблена на базі догмату про поділ світу на область віри (ісламу) і область війни і адаптована до глобальних

---

<sup>17</sup>Ervand Abrahamian, Khomeinism: Essays on the Islamic Republic [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/1995-07-01/khomeinism-essays-islamic-republic>

<sup>18</sup> Cronin S. Reformers and Revolutionaries in Modern Iran: New Percetion of the Iranian Left [text] // S. Cronin. – Taylor and Francis Group, 2004.



змін на планеті і необхідності вироблення стратегічних зовнішньополітичних цілей для республіки на основі вчення Хомейні.

“Область віри включає всі країни, які знаходяться під управлінням ісламських правителів. До області війни послідовники Хомейні відносять країни населені не мусульманським населенням, а також мусульманами під управлінням невірних правителів. В результаті священної війни, або джихаду (не обов’язково силовими методами) мусульмани перетворять весь світ в область ісламу, де люди будуть жити підкоряючись ісламським законам і мусульманській безкласовій і поза етнічній владі, враховуючій інтереси їх всіх. Як наслідок запанують мир, порядок і щастя”<sup>19</sup>. Таким чином, вчення Хомейнізму визначає відношення до інших неісламських цивілізацій, протиставляючи їх за принципом “ми-вони”, що відображається на визначенні пріоритетів іранської зовнішньої політики.

Не дивлячись на певну завуальованість вищезгаданих теорій революційними і демократичними гаслами, зовнішньополітична суть їх зводиться до одного: прагнення до перемоги світової ісламської революції, яка повинна пройти кілька етапів. Перший етап передбачає гармонію і співробітництво всіх мусульманських держав. На другому етапі очікується об’єднання всіх мусульман в єдину умму, початковво з збереженням державних суверенітетів.

Третій етап передбачає поступову ісламізацію всього іншого світу. І нарешті на четвертому планується створення світового ісламського суспільства. Ірану ж в цьому процесі відводиться роль прапорonoсця і головного ініціатора.

У зв’язку з цим, природнім видається той факт, що основою зовнішньо політичного змісту військової доктрини Ірану є теза про експорт ісламської революції за іранським зразком у інші держави, що втілюється у політиці ІРІ трьома методами: військовим, напіввійськовим і мирним (пропагандистським).<sup>20</sup>

---

19 Ансари Имам Хомейни. Политическая борьба от рождения до кончины [текст] / Х. Ансари.– М.: Палея, 1999.

20 Иранская революция 1978-1979 гг. Причины и уроки / Отв. ред. А.З. Арабаджян. – М.: Наука, Главная редакция восточной литературы, 1989.

Мирний метод включає в себе активну пропаганду ідей ісламської революції з використанням найрізноманітніших методів та інструментів soft power: радіо теле та інтернет-пропаганди, видання друкованої літератури, відкриття по в інших країнах іранських культурних центрів, організація і будівництво мечетей, відкриття ісламських шкіл, бібліотек і т.д. в інших країнах, створення по всьому світу ісламських громад, використання у власних інтересах шіїтських общин, в першу чергу в арабських країнах і т.д.

Напіввійськовий метод правомірно визначити як підрильний, диверсійно-терористичний, так протягом всього періоду після революції 1979 р. іранські спецслужби відповідальні діяльність у інших країнах проводили і проводять активні заходи щодо підготовки, навчання і засилання в мусульманські країни і не тільки, агентів і диверсійних груп з метою дестабілізації там обстановки і створення умов для перемоги ісламської революції. Крім того велика увага приділяється формуванню баз ірано-шіїтського впливу перш за все в регіоні Перської затоки, як то на Бахреїні чи в східній провінції Саудівської Аравії, і використання їх у надзвичайних ситуаціях. Характерним прикладом застосування такого методу є діяльність Хезболли, ХАМАС, Армії Махді, Бригад Бадра і інших ісламістських організацій.

Військовий метод експорту ісламської революції був основним з моменту розробки аятоллою Хомейні доктринальних основ ісламської революції і активно практикувався протягом восьми років у війні з Іраком, однак об'єктивний аналіз підсумків ірано-іракської війни і операцій міжнародних сил в Іраку і Афганістані привів керівництво держави до думки, що рівень розвитку ІРІ не дозволяє в повній мірі використовувати даний метод на сучасному етапі. Тому на сучасному етапі він відійшов на другий план порівняно з мирним, ідеолого-пропагандистським та, звичайно, напіввійськовим.<sup>21</sup>

При цьому зміна пріоритетів щодо способів здійснення генеральної політичної лінії ІРІ не змінила її суть. Військовий метод не знято з порядку денного, а лише переведений з практичної площини в теоретичну, де він займає

---

<sup>21</sup> Ibid.

ключове положення у всій системі цінностей, що входять в поняття військово-політична доктрина ІРІ.

Варто зауважити, що хомейністські теорії, зокрема теорія двох воєн, досить детально розроблені. Так, в преамбулі конституції республіки зазначено: “Армія Ісламської республіки Іран а також Корпус вартових ісламської революції... виконують завдання не лише щодо охорони кордонів, а й виконують ісламську місію, а саме ведення священної війни – джихаду во ім’я Бога та боротьби за розширення панування Закону Божого у всьому світі...”<sup>22</sup>

Ця конституційна норма відображає тезу Хомейні про два типи війни: джихад і оборону. Щоб обґрунтувати війну проти інших ісламських країн, як форму досягнення зовнішньополітичних інтересів та зняти накладені “ісламською солідарністю” обмеження аятола Хомейні висунув теорію про іслам правильної школи. Згідно неї, лише в Ірані сповідується істинний іслам, а в усіх інших країнах він зіпсований союзом з невірними, в першу чергу, з США, Ізраїлем та іншими державами, які хазяйнують в цих країнах разом з неправильними режимами. В силу цього боротьба з ними є угодною Аллаху.

Так, Хомейні, виступаючи перед депутатами меджлісу в 1983 р. заявив: “Напевно, деякі з тут присутніх вважають, що вбивати правовірних є другим за важкістю, після невір’я в Аллаха гріхом. Однак, канони джихаду говорять нам про те, що якщо невірні мобілізували невинних мусульман проти мусульман, то потрібно вбивати всіх, щоб врятувати іслам.”<sup>23</sup>

Таким чином, вчення Хомейні про війну, розглядаючи джихад як загарбницьку війну, спрямовану на підкорення народів з метою поширення ісламу, намагається подати її як гуманітарне благо, покликане врятувати суспільства від занепаду. Таким чином, керівництво Ірану використовує ці тези для виравдання агресивної зовнішньої політики щодо інших країн.

---

22 Конституция Исламской республики Иран [Electronic resource]. – Mode of access: [http://irbynews.com/assets/files/Library/Konstitutsia\\_IRI.pdf](http://irbynews.com/assets/files/Library/Konstitutsia_IRI.pdf)

23 Selected Messages and Speeches of Imam Khomeini Tehran, The Hamdani Foundation, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.nlai.ir/Portals/0/Files/pdf/15khordad/5.pdf>

Іншою різновидністю війн, які за теорією Хомейні властиві ісламу є оборонні війни. Такі війни ведуться з метою збереження незалежності країни і захисту від агресорів. Оборонними вважаються і ті війни, які ведуться мусульманами для звільнення пригнічених мусульман інших країн. На відміну від джихаду ведення оборонної війни не вимагає спеціальної фетви – спеціального указу шіїтського лідера. Крім того, в ній повинно приймати участь все населення країни, в тому числі жінки, старі і діти.

Соціально-політична складова військово-політичної доктрини ІРІ складається з низки компонентів: визначення головних ворогів ісламського Ірану, формування цілей і завдань війни, реалізація політики військового будівництва ІРІ.

Послідовники Хомейні визначили своїх стратегічних противників, використовуючи ісламський догмат про розподіл світу на область віри і область війни і орієнтуючись на теоретичні концепції цієї ідеології. В їх число входили США, СРСР, Ізраїль, неправильні мусульманські режими. Однак нова геополітична обстановка в 90-х змусила керівництво ІРІ дещо відкоригувати своє бачення. Зокрема, після розпаду СРСР, РФ не сприймалась як потенційний ворог. Стосовно неправильних ісламських режимів у ІРІ двояка позиція. З одного боку, ці режими є першочерговими об'єктами для експорту ісламської революції і вже в силу цього вони сприймаються як потенційні противники, а з іншого, Іран об'єктивно зацікавлений в нормалізації відносини з оточуючими державами.<sup>24</sup>

Визначаючи політичні цілі і завдання війни, іранська військова доктрина головну роль відводить тісній взаємодії релігії, ідеології, політики і війни. Як заявляють політичні діячі Ірану: “наша політика це те ж саме, що і наша релігія, а наша релігія це наша ідеологія.” Тому стратегічні цілі політики і кінцеві завдання війни є практично ідентичними. За словами Хомейні: “метою великої священної війни є скинення всіх нав'язаних ззовні тиранічних і псевдо мусульманських режимів, спочатку в межах мусульманської умми, а потім і у

---

24 Ali Shari'ati and Abdolkarim Soroush, Contentious Public Religion: Two Conceptions of Islam in Revolutionary Iran [Electronic resource] // A. Sha'riati. – Mode of access: [http://www.dr.soroush.com/PDF/E-CMO-20041200-Two\\_Conceptions\\_of\\_Islam\\_in\\_Revolutionary\\_Iran.pdf](http://www.dr.soroush.com/PDF/E-CMO-20041200-Two_Conceptions_of_Islam_in_Revolutionary_Iran.pdf)

глобальному масштабі, звільнення мусульманської вітчизни для створення світової ісламської держави.”<sup>25</sup>

На сучасному етапі Іран є одним з головних регіональних акторів, які визначають повістку дня всього регіону, поширюючи свій вплив на ключові конфліктні території, Близького та Середнього Сходу. Вторгнення міжнародної коаліції в Афганістан та Ірак, зміна низки правлячих режимів в ході подій “Арабської весни”, а також створення на уламках сунітських територій розорених війною Іраку та Сирії терористичної квазідержави ІДІЛ з одного боку створює для ІРІ нові виклики, з іншого – відкриває нові перспективи для зміцнення власних позицій в Іраку, Сирії, Лівані, Йемені, Палестині та на інших територіях через використання всіх описаних в цьому розділі принципів та механізмів просування національних інтересів.

Таким чином, хомейнізм відіграє на сучасному етапі ключову роль у зовнішньополітичному позиціонуванні Ісламської республіки Іран на міжнародній арені. Тим не менш, зазначимо, що дана концепція накладається тим самим її підсилюючи, на більш ніж двохтисячолітню державницьку традицію іранців, гармонійно поєднуючи і зороастристське вчення про соаш’янтів і шіїтський махдізм і сучасне позиціонування ІРІ як лідера в регіоні Близького і Середнього Сходу. З розпадом державності в регіоні, вихід на передній план релігійних та племінних утворень дозволяє Ірану в повному обсязі використовувати як військовий, так і напіввійськовий та мирний методи просування власних інтересів в регіоні.

### ***Висновки до розділу I***

Всі три згадані в розділі держави мають підстави і можливості використовувати іслам як інструмент своєї зовнішньої політики. Саудівська Аравія є однією з ключових держав в ісламському світі. Ісламізм лежить в основі всього державного будівництва КСА, яке було утворене і продовжує існувати як союз королівської сім’ї та потомків М. Абд аль-Ваххаба сім’ї Аль аш-Шейх, які займаючи ключові позиції серед духовенства КСА забезпечують

---

25 Имам Хомейни. Путь к свободе. Речи и завещание [текст]. – М.: Палея-Мишин, 1999

легітимізацію правлячої сім'ї. Співпраця з ваххабітським духовенством дозволяє використовувати його вплив для досягнення зовнішньополітичних цілей королівства. Верховний муфтії КСА, зараз цю посаду займає Абдель-Азіз Аль аш-Шейх, має право проголошувати фетви щодо актуальних проблем ісламського світу, що часто використовується правлячою сім'єю. Зазначимо, що більшість таких фетв схвалюють та підтримують зовнішню політику КСА.

Не зважаючи на те, що Катар є однією з двох існуючих сьогодні ваххабітських держав, в силу ряду історичних обставин, ісламський фактор набагато менше впливає на зовнішню політику емірату, зокрема в країні немає ні відомих релігійних навчальних закладів, ні впливового духовенства, ні інституту верховного муфтія, що дозволяє Катару набагато більш гнучко діяти на міжнародній арені, не обмежуючи себе у виборі партнерів для співпраці. Таким чином, серед ісламістських організацій головним партнером емірату є асоціація “Брати-мусульмани”, відносини з якою мають більш ніж п'ятдесятирічну історію. Відносини Катару з організацією мають характер симбіозу, в якому кожна зі сторін отримує свої переваги від співпраці з іншою. Для Братів-мусульман – це фінансові ресурси та доступ до медіа-платформи аль-Джазіра, для Катару ж – можливість впливати на внутрішню політику держав регіону через осередки організації.

Хомейнізму на сучасному етапі керівництво Ісламської республіки Іран ключову роль у зовнішньополітичному позиціонуванні Ісламської республіки Іран на міжнародній арені. Тенденції до розпаду державності в регіоні Близького і Середнього Сходу а також в Африці, та посилення ролі недержавних акторів, як то релігійних та племінних утворень дозволяє Ірану в повному обсязі використовувати як військовий, так і напіввійськовий та мирний методи просування власних інтересів в регіоні конкуруючи тим самим з іншими акторами.

## **РОЗДІЛ 2. РОЛЬ ІСЛАМІСТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ПРОТИСТОЯННІ ІРАНУ, КАТАРУ ТА САУДІВСЬКОЇ АРАВІЇ В БЛИЗЬКОСХІДНОМУ РЕГІОНІ**

### **2.1. Роль шиїтських ісламістських організацій у близькосхідній політиці Ірану.**

Керівництво Ісламської Республіки Іран традиційно приділяє підвищену увагу близькосхідного напрямку зовнішньої політики, зміцненню своїх позицій і поширенню впливу в регіоні. Іран у все більшій мірі залучається до події, що відбуваються в арабських країнах. Це пов'язано з внутрішніми конфліктами в Сирії, Іраку, Ємені, Лівані, а в останні півтора року – з появою Ісламської держави Іраку та Леванту (ІДІЛ)<sup>26</sup>. На посиленні активності Тегерану на Близькому Сході позначається і так звана ядерна угода, укладена в липні 2015 р. між ІРІ і шістьма міжнародними посередниками, що призвело до поступової ліквідації режиму антиіранських санкцій, сприяло деякому поліпшенню економічного становища Ірану і появи у Тегерана додаткових фінансових можливостей для забезпечення просування своїх регіональних інтересів. Разом з цим, як зазначалося в попередніх розділах, Іран стикається з конкуренцією за регіональний вплив як з боку провідних світових акторів так і з боку регіональних держав, зокрема Саудівської Аравії та Катару. В регіоні Близького Сходу ареною конкуренції вищезазначених сил є Сирія, Ірак, Йемен, Ліван. Далі в цьому розділі ми детальніше розглянемо роль ісламістських організацій у зовнішній політиці ІРІ.

Сирія з початку 1980-х рр. є ключовим близькосхідним союзником Ірану і, природно, Тегеран став на бік режиму президента САР Б. Асада в його протистоянні з озброєною опозицією і бойовиками ІДІЛ.

Громадянська війна в Сирії, що почалася в 2011 р, являє собою для Ірану серйозну проблему: падіння режиму президента Башара Асада може позбавити Іран стратегічного союзника і послабити позиції ІРІ в регіоні. Воно також може

---

<sup>26</sup> Iran's Foreign Policy, Congressional Research Service [Electronic resource]. – Mode of access: 2015  
<http://fas.org/sgp/crs/mideast/R44017.pdf>

привести до ослаблення ліванської організації Хезболла як найважливішого і ефективного проксі-клієнта Ірану (про неї далі), в результаті втрати сирійської підтримки у сфері тилів і логістики, що життєво важливо для отримання цією організацією іранської допомоги.

Дії Ірану в Сирії, подібно його діям в Іраку, в Лівані і в Ємені (про що піде мова далі), до останнього часу велися за допомогою підлеглих ісламістських організацій та іранських радників. До останнього часу Іран утримувався від введення своїх бойових підрозділів на територію Сирії та інших арабських країн. Це становище змінилося після останнього збільшення іранського контингенту і початку участі солдатів корпусу вартових революції в сирійському сухопутному наступі в листопаді-грудні 2015 р.. В цьому контексті надзвичайно важливу роль відіграє підрозділ Кудс, під командуванням Касема Сулеймані<sup>27</sup>, який очолює в останні роки іранські зусилля щодо запобігання захоплення Дамаска та інших стратегічних центрів повстанцями, і падіння сирійського режиму. Робиться це допомогою постачання військового спорядження, надання консультацій і оперативних рекомендацій, а також шляхом відправки бойовиків Хезболли та іноземних шіїтських бійців (в основному з Іраку та Афганістану) для участі в активних бойових діях на території Сирії. В рамках останнього, починаючи з 2012 р, корпусом вартових революції було завербовано декілька тисяч шіїтських добровольців з числа афганських біженців, що проживають в Ірані. Добровольці, які вирушають воювати в Сирії, отримують щомісячну зарплатню і додаткові пільги.<sup>28</sup>. Повідомлялося і про безпосередню участь у сирійській війні іранських

---

27 Генерал Касем Сулеймані (Хадж Касем) є, починаючи з кінця 1997 р. командиром підрозділу "Кудс" іранського корпусу вартових революції. Підрозділ "Кудс" ( в перекладі з фарсі «Єрусалим») - це один з п'яти родів військ іранського корпусу вартових революції. Чисельність підрозділу становить, наскільки це відомо з відкритих даних, кілька тисяч чоловік. Підрозділ "Кудс" було засновано в 1990 р, з метою створити впорядкованої організаційної структури для широкомасштабної діяльності, що ведеться в рамках здійснення стратегії "експорту революції" за кордони Ірану. З плином часу підрозділ "Кудс" перетворився на "вістря списа" Ірану в його зусиллях зміцнити свій регіональний статус і виконує свої стратегічні завдання, за допомогою терору і підривної діяльності в інших країнах.

28 Smyth Phillip. The Shiite jihad in Syria and its regional effects [Electronic resource] / P. Smyth. – Mode of access: <http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus138-v3.pdf>



військовослужбовців. Тегеран надає Дамаску і життєво необхідну того економічну та фінансову допомогу.

В контексті кардинальних змін, що відбулися на сирійському театрі військових дій протягом останнього року (умовно від захоплення м. Ідліб в кінці березня 2015 р.), зазначимо, що успіхи повстанців, що стали результатом виснаження ресурсів сирійського уряду, змусили Іран збільшити підтримку Асада, зона контролю якого поступово стискається до найбільш критичних районів країни. Досягнення ІДІЛ, Джабат аль-Нусра та інших організацій повстанців, які частково користуються підтримкою з боку США, Туреччини, Катару і Саудівської Аравії, викликали в іранців сумніви в здатності Асада надовго втриматися при владі. Незважаючи на це, зростаюча лояльність Ірану та Хезболли, до яких приєдналася і Росія, на даному етапі дозволяють сирійському режиму продовжувати своє існування.

Невіддільним від сирійського є і іракський театр військових дій, особливо після захоплення бойовиками ІДІЛ значних територій в обох країнах. Прагнення зміцнити свої позиції в Іраку, посилити вплив на його політику є одним з пріоритетних напрямків зовнішньополітичної діяльності Ірану. До того ж перманентна нестабільність в сусідній країні становить безпосередню загрозу національній безпеці ІРІ.

Варто зазначити, що Іран почав нарощувати свою присутність в Іраку одразу після початку американської окупації та повалення режиму С. Хусейна. З тих пір, як США окупували Ірак у 2003 р. , вже згадуваний вище підрозділ Кудс корпусу вартових революції керував співпрацею Ірану з шіїтськими ісламістськими організаціями, створеними в Іраку. Це робилося з метою поглиблення серед них іранського впливу, надання їм допомоги в боротьбі проти США і сил коаліції, а також зміцнення впливу Ірану на верхівку іракського керівництва. В рамках своєї діяльності в Іраку підрозділ Кудс фінансував і забезпечував озброєнням і спорядженням більшість шіїтських груп, про які далі. Крім того, К. Сулеймані координував і організовував

передислокацію бойовиків організації Хезболла в Ірак, для надання допомоги в бойових діях проти США<sup>29</sup>.

Зброя і спорядження, яким підрозділ забезпечував шіїтські міліції, з упором на потужні фугасні вибухові пристрої, призвела до загибелі великого числа солдатів, як американських, так і з інших країн коаліції.

Про причетність Ірану до підтримки сил спротиву міжнародній коаліції свідчить, зокрема, той факт, що наприкінці 2006 р. і на початку 2007 р. американськими силами в Іраку було заарештовано кілька іранських агентів, у тому числі і службовців цього підрозділу, за підозрою в участі в підривній і терористичній діяльності в Іраку.

Іранська підривна діяльність в Іраку в період військового присутності США велася через цільовий регіональний штаб, що носив назву "військовий округ Ірак" (інша назва: "військовий округ Рамадан").

На додаток до цього, іранці, під керівництвом вже згаданого вище генерала Сулеймані, вели також підривну політичну діяльність на іракській внутрішній арені. Серед документів Вікілікс була опублікована телеграма з посольства США в Багдаді, від 13-го листопада 2009 р.<sup>30</sup> в якій описувалися зусилля Ірану з фальсифікації результатів виборів в Іраку, а також докладно описувалися можливості впливу командира Кудс, Касема Сулеймані, на іракській території.

Ситуація на іракському напрямку різко загострилася влітку 2014 р. після утворення на частині території Іраку (а також Сирії) ісламістської квазідержави ІДІЛ. Тегеран спочатку підтримував у Багдаді переважно шіїтський уряд на чолі з Н. аль-Малікі, жорстка політика якого по відношенню до іракських сунітів і курдів багато в чому спровокувала загострення обстановки в країні і сприяла масштабним успіхам ІДІЛ. Після цього Іран заявив про готовність співпрацювати з будь-яким іншим політиком, якого вибере іракський народ, що

---

29 Iran's Hostile Policies in Iraq [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.heritage.org/research/reports/2007/04/irans-hostile-policies-in-iraq>

30 Комюніке з посольства США в Іраку від 13 листопада 2009 р. [Electronic resource]. – Mode of access: [https://wikileaks.org/gifiles/docs/10/1036823\\_the-guardian-us-embassy-cables-iran-attempts-to-manipulate.html](https://wikileaks.org/gifiles/docs/10/1036823_the-guardian-us-embassy-cables-iran-attempts-to-manipulate.html)

призвело до відставки Н. аль-Малікі та створення нового уряду на чолі з Х. аль-Абаді<sup>31</sup>.

Найбільш впливовими шийтськими політичними силами, на які опирається Іран в Іраку є Вища ісламська рада (до 2007 р. Вища рада ісламської революції Іраку) з її воєнізованим крилом – Бригадами Бадр і Ахрар з воєнізованим крилом – Армією Махді<sup>32</sup>.

Вища рада ісламської революції в Іраку була створена в 1980-1982 рр. в Ірані активістами різних іракських шийтських угруповань, що втекли від репресій С. Хусейна. Тут же були сформовані її збройні загони - Бригади Бадр. Засновником організації і її першим лідером став Мохаммед Бадр аль-Хакім,, загиблий в результаті теракту в 2003 р. На посту лідера партії його змінив молодший брат Абдель Азіз аль-Хакім<sup>33</sup>. Однак у зв'язку з тим, що він важко хворий (рак легенів), поточними партійними справами займаються Баян Джабер (міністр фінансів в уряді Іраку) і один з віце-президентів Іраку Адель Абдель Махді. Бригади Бадр очолює син А. А. аль-Хакіма Аммар аль-Хакім. Він вважається ключовою фігурою в цій структурі та спадкоємцем справи дядька і батька.

Багато хто вважає, що Вища рада багато в чому є сімейною справою клану Аль-Хакімів та й взагалі подібне явище, загалом, характерне для Іраку. У той же час в якості наступника А. А. аль-Хакіма розглядаються й інші політики, зокрема, А. А. Махді. ВІР підтримує тісні зв'язки з ІРІ, отримує від іранців значну фінансову та іншу допомогу. У партії є багато прихильників ще більш тісної співпраці з Тегераном<sup>34</sup>. Одночасно непогані контакти підтримуються з

---

31 Iraq Crisis and U.S. Policy [Electronic resource]. – Mode of access: <http://fpc.state.gov/documents/organization/229370.pdf>

32 Islam as a point of reference for political and social groups in Iraq [Electronic resource]. – Mode of access: [https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-868\\_luizard.pdf](https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-868_luizard.pdf)

33 Obituary: Ayatollah Mohammad Baqir Al-Hakim [Electronic resource]. – Mode of access: [https://www.academia.edu/Documents/in/Supreme\\_Council\\_for\\_Islamic\\_Revolution\\_In\\_Iraq](https://www.academia.edu/Documents/in/Supreme_Council_for_Islamic_Revolution_In_Iraq)

34Dr. Raz Zimmt, Portrait of Qasem Soleimani, commander of the Iranian Islamic Revolutionary Guards Corps' Qods Force, Instigator of Iranian Subversion and Terrorism in the Middle East and around the Globe [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.terrorism-info.org.il/en/article/20899>

США, причому вони були встановлені ще до початку війни 2003 р. і зміцнилися в післявоєнний період. Організація не тільки не брала участь у збройній боротьбі з військами США, але й не виступала за їх швидке виведення з Іраку, визнаючи важливість присутності американців для нормалізації обстановки в країні. Деякі американські експерти навіть вважають, що ВІР прагнула руками військових США ліквідувати своїх сунітських і шиїтських супротивників.

Багато в чому саме ВІР стала причиною напруженості між сунітами та шиїтами в Іраку, яка призвела до посилення позицій ІД. Після перших парламентських виборів в Іраку в січні 2005 р. главою МВС став діяч Вищої ісламської ради Б. Джабер, який призначив на 140 відповідальних посад у міністерстві членів і прихильників цієї організації. Одночасно почалася шиїтизація структур МВС. При цьому багато бойовиків Бригад Бадр інтегрувалися в ряди поліції, інших формувань і органів внутрішніх справ. В цей же час в умовах поступального зростання міжусобної ворожнечі між арабами-сунітами і шиїтами фактично для під егідою МВС для боротьби з сунітами було створено спеціальні збройні загони, які отримали неофіційну назву “ескадронів смерті”. Їх основу склали члени Бригад Бадр та інших радикальних угруповань шиїтів.

Інша опора ІРІ в Іраку – Ахрар та її бойове крило Армія Махді на чолі з імамом Моктадою ас-Садром є однією з найбільш численних і впливових політичних сил сучасного Іраку<sup>35</sup>. Вона справляє значний вплив на розвиток ситуації в країні, особливо в її південних районах. Політичний вплив організації багато в чому спирається на наявність у неї великих збройних формувань (50-60 тис. чол.). Прихильники радикального імама здебільшого представлені вихідцями з нижчих верств шиїтського населення країни.

Армія Махді виникла влітку 2003 р. і спочатку являла собою нечисленну групу студентів ісламського духовного училища в багдадському районі Садр-Сіті, яка переважно займалася охороною бідняцьких кварталів і поширенням гуманітарної допомоги серед населення. Проте угруповання досить швидко

---

35 Sadr and the Mahdi Army: Evolution, Capabilities, and a New Direction [Electronic resource]. – Mode of access: [http://csis.org/files/media/isis/pubs/080804\\_jam.pdf](http://csis.org/files/media/isis/pubs/080804_jam.pdf)

розширило зону свого впливу на цілий ряд міст іракського півдня, в тому числі Басру і фактично перетворилося там у свого роду тіньову владу. З часом відбулося зростання чисельності збройних загонів Армії Махді, які до весни 2004 р. налічували до 10 тис. чол. З моменту свого утворення організація позиціонувала себе як відверто антиамериканську силу, виступаючи за виведення з Іраку окупаційних військ. Тим не менш, М. ас-Садр не допускав нападів підпорядкованих йому бойовиків на коаліційні сили.

З часу свого створення Армія Махді протиставляє себе Вищій раді ісламської революції в Іраку та Бригадам Бадра. Обидва угруповання ведуть жорстку боротьбу за вплив і лідерство в іракській шіїтській громаді. Неодноразово відбувалися збройні зіткнення між їх бойовиками. Спроби ж сторін домовитися про координацію дій успіху не мали. Обидві організації також беруть участь у бойових діях в Сирії на стороні Б. Асада а також на території Іраку проти загонів Ісламської держави. Зокрема, влітку 2014 р. коли бойовики ІДІЛ завдали поразки урядовій армії і захопили великі райони Іраку, М. ас-Садр закликав прискорити створення загальнонаціонального уряду. Одночасно кілька тисяч ополченців з числа його прихильників були спрямовані на фронт для боротьби з ІДІЛ і в даний час відіграють помітну роль у протистоянні екстремістам. М. ас-Садр заявив, що “в нашій боротьбі з Ісламською державою немає релігійного підтексту”. Він також виступив проти американської допомоги, а тим більше військової присутності США в Іраку для боротьби з ІДІЛ, підкресливши при цьому, що підтримає сприяння тільки тих держав, які не ведуть окупаційну політику<sup>36</sup>.

І Армія Махді, і Бригади Бадра мають свої політичні крила, які представлені в парламенті Іраку – блок Ахрар та коаліцію Мувватін відповідно. Зокрема на останніх парламентських виборах 2014 р. блок Ахрар Муктади ас-Садра, отримав 34 місця з 328, а коаліція Мувватін на чолі з Вищою ісламською радою - 31 місце.

---

36 Iraq: Politics and Governance, Congressional Research Service [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS21968.pdf>

На сучасному етапі Іран надає різнобічну допомогу владі Іраку в боротьбі з бойовиками ІДІЛ і його союзниками. Іранські військові беруть участь в боях на боці урядових військ, в іракській армії і шиїтських міліціях працюють радники з ІРІ. Разом з тим, здійснювати широкомасштабну інтервенцію в Іраку в Тегерані дійсно не хочуть, оскільки це буде пов'язано з великими політичним, фінансовими та моральними витратами. Головним негативним підсумком такої інтервенції було б протиставлення Ірану сунітській вулиці на Близькому Сході і подальше втягування ІРІ в сунітсько-шиїтське протистояння.

Ємен розглядається Іраном як інший важливий елемент в рамках його регіональної політики, націленої на посилення іранської сухопутної і морської присутності в районі Червоного моря, для того, щоб контролювати морські шляхи, що ведуть з Перської затоки на Близький Схід і в Європу, а також розширити можливості чинення тиску на країни Заходу і на їх арабських союзників. На додаток до цього, Іран бачить в Ємені, особливо в його північній частині, що межує з Саудівською Аравією, зручну арену для ведення підривної діяльності проти Саудівської Аравії – основного політичного і релігійного суперника Ірану на Близькому Сході.

Як і в інших країнах, в Ємені Іран використовує шиїтську частину населення для просування своїх інтересів. В останні роки Іран за допомогою підрозділу Кудс і його командира, Касема Сулеймані, надавав військову допомогу хуситським повстанцям, що належать до шиїтської зейдітської гілки ісламу в Ємені<sup>37</sup>. Становлення організаційної структури хуситських повстанців почалося ще в середині 60-х років, після розчарування зейдітської племінної верхівки підсумками революції 1962 р. в Єменській Арабській Республіці, яку вона на першому етапі підтримала. Друге дихання опозиційний рух знайшов, безсумнівно, після ісламської революції в Ірані, коли він став все більше радикалізуватись. На перші ролі виходять один з племінних шейхів, Ібрагім Аль-Хуті, і створений ним рух “Вірна молодь”. Організація брала активну участь у подіях арабської весни, коли було скинуто президента Ємену А.

37 Raz Zimmt Dr. Portrait of Qasem Soleimani, commander of the Iranian Islamic Revolutionary Guards Corps' Qods Force, Instigator of Iranian Subversion and Terrorism in the Middle East and around the Globe [Electronic resource] / R. Zimmt. – Mode of access: <http://www.terrorism-info.org.il/en/article/20899>

Салеха. Сьогодні ж вона є одним з ключових учасників громадянської війни в цій країні а її теперішній лідер Мохамед Алі аль-Хусі є де-факто президентом Ємену.

Інформація про підтримку Іраном хуситських повстанців вперше за довгий час з'явилася в ЗМІ 23 січня 2013 р., коли єменська берегова охорона і службовці сил безпеки захопили корабель під назвою "Гахан 1". Корабель віз партію зброї, вибухових матеріалів і військового спорядження, частково – іранського виробництва, з Ірану хуситським повстанцям, що діяли на півночі Ємену.

У повідомленні, переданому єменським агентством новин<sup>38</sup>, єменські урядові джерела заявили, що корабель був переданий в Ірані команді, яка складалася з 8 єменців, щоб вони провели його до узбережжя країни. Тісний зв'язок угруповання Аль-Хуті з Іраном є незаперечним (що особливо сепаратистами і не приховується), а єменські компетентні органи кілька разів демонстрували зібрані ними факти, що свідчать про регулярну фінансову допомогу іранців організації.

Алі Хасан Аль Ахмаді, глава єменської структури національної безпеки, звинуватив Іран в тому, що він стоїть за цією спробою контрабанди. Він стверджував, що подібна операція не могла бути проведена торговцями або контрабандистами, а тільки державною структурою. Як повідомили американські чиновники, конфісковану зброю було вироблено в Ірані, а обраний метод транспортування схожий з минулими випадками доставки озброєння з Ірану в Ємен<sup>39</sup>.

Розвиток подій в Ємені в на початку 2015 року і перші успіхи хуситів розглядалися як додаткове свідчення зміцнення позицій Ірану в регіоні. Вони привернули увагу арабського світу і Заходу до намірів Ірану розширити свою присутність і на цій арені, за допомогою корпусу вартових революції.

---

38 Yemen seizes new ship carrying weapons [Electronic resource]. – Mode of access: <http://sabanews.net/en/news316826.html>

39 Yemen and the Saudi–Iranian ‘Cold War’ [Electronic resource]. – Mode of access: [https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field\\_document/20150218YemenIranSaudi.pdf](https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field_document/20150218YemenIranSaudi.pdf)

Криза в Ємені, з одного боку, створила для Ірану нові можливості посилити свій вплив у регіоні, проте саудівська військова операція викликала в Ірані занепокоєння, оскільки, в основному у світлі подій, що паралельно відбувалися в Іраку і Сирії, заважали Ірану виділяти військові та економічні ресурси для Ємену. У березні 2015 р Іран підписав з новим урядом країни договір про розширення співпраці, який передбачає серед усього іншого іранську допомогу в розвитку порту аль-Хадіда, замикаючого протоку Баб-ель-Мандеб, і введення 14 авіарейсів на тиждень між двома країнами (це дозволило Ірану перекидати озброєння для хуситських повстанців). Ембарго, оголошене Саудівською Аравією Ємену, і суворий міжнародний контроль вантажів допомоги, що направляються з Ірану в республіку морським шляхом, значно обмежили можливості Тегерана відправляти допомогу в цю країну<sup>40</sup>.

Незважаючи на ці обмеження, Іран докладає зусилля для надання допомоги хуситським повстанцям. 26-го вересня 2015 сили арабської коаліції, яка веде бойові дії в Ємені, затримали іранське судно, на борту якого було виявлено зброю та військове спорядження, призначене, судячи з усього, для хуситських повстанців. Судно, позначене в документах як рибальський човен, було затримано в Аравійському морі, біля узбережжя Оману. За твердженням арабської коаліції, очолюваної Саудівською Аравією, корабель був перевірений іранської митницею, а значить, в Тегерані знали про характер його вантажу. За повідомленнями, на борту судна перебувало 14 громадян Ірану і велика кількість зброї, у тому числі снаряди, протитанкові ракети та інші збройні системи<sup>41</sup>.

У звіті<sup>42</sup>, представленому для Ради експертів у вересні 2015 року, Касем Сулеймані згадував розвиток подій в Ємені. Він заявив, що хуситські повстанці

---

40 Dr. Raz Zimmt, Portrait of Qasem Soleimani, commander of the Iranian Islamic Revolutionary Guards Corps' Qods Force, Instigator of Iranian Subversion and Terrorism in the Middle East and around the Globe [Electronic resource] / R. Zimmt. – Mode of access: <http://www.terrorism-info.org.il/en/article/20899>

41 Coalition seizes boat carrying Iran arms for Houthis [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.arabnews.com/news/813491>

42 Soleimani: US power in region has declined [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/09/soleimani-us-power-decline.html>



користуються підтримкою більше 50% населення країни, а також, що Саудівська Аравія ніколи не зможе перемогти у війні з ними. Разом з тим, за нашими оцінками, більшість уваги та зусиль Ірану в особі Сулеймані присвячені Іраку і Сирії, а його можливості займатися кризою в Ємені обмежені.

Надзвичайно важливу роль у близькосхідній політиці Ірану відіграє Ліван як зручний майданчик для впливу на Ізраїль. Іран ще з початку 1980-х рр. активно залучений в події в Лівані і продовжує справляти істотний вплив на розвиток ситуації в цій країні. Головним ліванським союзником ІРІ є радикальний шиїтський рух Хезболла. Тегеран надає організації політичну підтримку, матеріальну і військову допомогу<sup>43</sup>.

Рух Хезбола (Партія Бога) було сформовано в 1982 р. частиною шиїтської громади, незадоволеної занадто примирливою, на їх думку, позицією іншої ліванської сили Амаль, при активній підтримці іранських спецслужб і Корпусу вартових ісламської революції (КВІР). Керівну і спрямовуючу роль Ірану на початковому етапі створення руху визнав 13 травня 2008 р. в інтерв'ю газеті Аш-Шарк аль-Аусат колишній посол ІРІ в Сирії (1997-2005 рр.) Махмуд Хасан Ахтаро. За його словами, здійснення ідеї створення Хезболли визначалося важливою обставиною – елементами світськості в діяльності попередника цієї партії руху Амаль (що, по суті справи, означало, що цей рух не міг розглядатися в постреволуційному Ірані в якості його відданого союзника)<sup>44</sup>.

Духовним наставником нової організації став близький соратник покійного Муси Садра (батька теперішнього лідера іракської шиїтської організації Ахрар – Муктади ас-Садра) аятолла Мухаммед Хусейн Фадлалла.<sup>45</sup>

---

43 Iran's Support for Terrorism in the Middle East [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/testimony/LevittTestimony20120725.pdf>

44 Abbas Wiliam Samii, A Stable Structure on Shifting Sands: Assessing the Hizbullah-Iran-Syria Relationship [Electronic resource] / A.W. Samii. – Mode of access: <http://sino-west.org/sjtu/Stable.pdf>

45 Understanding the Iran-Hezbollah Connection [Electronic resource]. – Mode of access: <http://dSPACE.africaportal.org/jspui/bitstream/123456789/15234/1/Understanding%20the%20Iran%20Hezbollah%20Connection.pdf?1>

Допомога організації Хезболла з боку Ірану тривала, і навіть збільшилася, після виведення ізраїльських сил з зони безпеки (травень 2000 г.). Вона виражалася в будівництві інфраструктури запуску ракетних снарядів дальнього радіусу дії, що загрожують тиловим районам Ізраїлю. Ця структура була задіяна в період Другої Ліванської війни (липень - серпень 2006 р.) Підрозділ Кудс активно і масивно підтримував Хезболлу в ході Другої Ліванської війни, а його службовці брали участь у роботі командних структур організації.

За роки, що минули з моменту завершення війни, Іран грав ключову роль у відновленні військової інфраструктури Хезболли. Це виражалось, серед іншого, в поставках сучасного військового спорядження (високоточні ракети, сучасні зенітні ракетні системи моделі SA 22, ракети класу "берег - корабель" моделі Яхонт), яке нелегально переправлялося з Ірану до Лівану (в основному - через Сирію). В результаті багаторічних зусиль і завдяки співпраці з Сирією Ірану вдалось створити для Хезболли ефективну військову структуру, що включає в себе арсенал з більш 100 тис. ракет і ракетних снарядів, у тому числі і високоточних ракет, що загрожують військовій і цивільній інфраструктурі Держави Ізраїль. Цей арсенал може бути застосований в майбутньому, з погляду Ірану, відповідно до його стратегічних інтересів<sup>46</sup>.

Станом на грудень 2015 р., незважаючи на відносну гегемонію в політичному житті Лівану Хезболла переживає не найкращі часи. Збройні формування партії глибоко загрузли у громадянській війні в сусідній Сирії, де вони несуть серйозні втрати. Участь в сирійській усобиці серйозно знекровлює рух. У той же час загострення сунітсько-шиїтських протиріч робить партію і всю шиїтську громаду Лівану мішенню для салафітських екстремістів. В 2014 р. це виразилося в серії терактів проти ліванських шиїтів. Політичні конкуренти з Коаліції 14 березня наполегливо вимагають роззброєння загонів Хезболли та посилення ліванської армії. Для того, щоб протистояти цим серйозним викликам Хезболлі знадобляться нові нестандартні рішення і кадрові оновлення.

---

46 Iran's Support for Terrorism in the Middle East [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/testimony/LevittTestimony20120725.pdf>

Іран має довгу історію взаємовідносин з палестинськими ісламістськими організаціями. Починаючи з 90-х років минулого століття, підрозділ Кудс займався на палестинській арені заохоченнями до здійснення терактів проти Ізраїлю та фінансуванням їх виконавців. Підрозділ було замішано в контрабандній доставці військового спорядження в Юдею та Самарію і в сектор Газа. Він надавав допомогу більшості палестинських терористичних організацій, в першу чергу організаціям ХАМАС і Ісламський джихад в Палестині, коштами, навчанням та інструкціями, а також надавав їм технічну та оперативну підтримку, включаючи постачання технологічною інформацією для виготовлення військового спорядження власними силами<sup>47</sup>.

У період другої інтифади Іран надавав допомогу терористичним організаціям, що діють в Юдеї, в Самарії і в секторі Газа. Ця допомога надавалася безпосередньо або через Хезболлу. Після захоплення організацією ХАМАС влади в секторі Газа, в червні 2007 р. основна іранська допомога прямувала саме туди. ІРІ надавала ХАМАС і Ісламському джихаду в Палестині як військову допомогу (навчання і технології), так і фінансову, політичну та пропагандистську підтримку. Іран бачив у зміцненні влади організації ХАМАС у секторі Газа важливий важіль для ведення збройної боротьби проти Ізраїлю, а також засіб для розширення свого впливу на палестинській арені. Уразливість ізраїльського тилу для ракетних обстрілів в ході конфліктів між Ізраїлем і терористичними організаціями, діючими в секторі Газа, останнім з яких була операція "Непохитна скеля", продемонструвала іранцям значну користь, що криється у створенні воєнізованих структур для організацій ХАМАС і Ісламський джихад в Палестині.

Таким чином, ісламістські організації поряд з трайбалістськими структурами відіграють надзвичайно важливу роль у просуванні зовнішньополітичних інтересів Ісламської республіки Іран. Багато в чому завдання ІРІ щодо залучення їх до співпраці полегшується політичною та економічною дискримінацією шиїтів сунітською більшістю. Головними

---

<sup>47</sup> Iranian Support for Palestinian Terrorism: Funds Transferred to Gazan Shaheeds' Families by Palestinian Islamic Jihad-Affiliated Al-Ansar Charity Association [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.terrorism-info.org.il/en/article/20803>

партнерами Ірану в регіоні Близького Сходу є уряд Б. Асада в Сирії, Хезболла в Лівані, ХАМАС та Ісламський джихад в Палестині, Вища ісламська рада та Ахрар в Іраку, хусити в Ємені. В майбутньому радикальні ісламістські організації, зважаючи на зростання протиріч між головними центрами сили та викликаною цим подальшу дестабілізацію в регіоні продовжать грати важливу роль у зовнішній політиці ІРІ.

## **2.2. Специфіка взаємодії Саудівської Аравії з ісламістськими організаціями в контексті зовнішньої політики королівства на Близькому Сході**

Королівство Саудівська Аравія (КСА) відноситься до тих держав Близького Сходу, які в значній мірі визначають ситуацію в цьому районі світу. Королівство, будучи найбільшою за площею, чисельністю населення і запасами нафти державою Аравійського півострова, відкрито претендує на роль регіонального центру сили.

Перспективною метою саудівської зовнішньої політики є перетворення країни на реального лідера арабського та ісламського світу. На користь саудівського лідерства слід віднести розташування на території КСА головних святинь ісламу (ідеологічний фактор) і великі фінансові ресурси, наявні в розпорядженні Ер-Ріяду. Однак на сучасному етапі і на найближчу перспективу досягнення цієї мети навряд чи буде можливим, що обумовлено відносною нечисленністю населення КСА, недостатнім рівнем розвитку економічного і науково-технічного потенціалу країни, її сильною залежністю від іноземної допомоги у цих сферах, слабкістю військового потенціалу королівства порівняно з регіональними конкурентами<sup>48</sup>.

Варто зазначити, що КСА має довгу історію співпраці з радикальними ісламістськими організаціями. Загальновідомим є те, що ісламісти, які пізніше

---

<sup>48</sup> The ontological (in)security of similarity: Wahhabism versus Islamism in Saudi foreign policy [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/105805/1/812958586.pdf>

стали аль-Каїдою отримували в 1980-х роках фінансову та матеріально-технічну підтримку від саудівської монархії, а також від західних держав для боротьби з радянською армією в Афганістані та реставрації монархії в цій країні<sup>49</sup>. Поряд з цим після виведення радянських військ з Афганістану, політика КСА дещо змінилася. На початку 90-х років Усама бен Ладен, саудівський підданий єменського походження був визнаний королівською сім'єю Саудівської Аравії ворогом держави. У той же час як фінансування діяльності ісламістських груп поза межами Саудівської Аравії, зокрема, деяких неурядових організацій, продовжувалося, що спричинило багато критики відразу ж після 2001 року. Разом з цим Саудівська держава нещадно розправлялася з опозиційними ісламістськими групами всередині королівства.

На сучасному етапі для Саудівської Аравії характерно використання стратегії яка передбачає посилення саудівського впливу в ключових точках мусульманського співтовариства, в першу чергу його сунітської частини з використанням ідеології салафізму, яка підкріплюється безумовним вливанням прямих фінансових інвестицій, як нелегальних, так і оформлених у вигляді економічних проектів. Причому останнім приділяється значно менше уваги, і на перше місце поставлені завдання отримання на першому етапі політичної влади в арабських країнах через підконтрольні Ер-Ріяду політичні групи, які дуже умовно зараз називаються салафітськими. Всі ці групи об'єднує крайня ступінь радикалізму ідеології, яка передбачає безкомпромисне повернення до витоків з нетерпимістю до інших точок зору та викорінення будь-якої форми політичної та конфесійної ересі. Ну і звичайно салафіти розглядаються в якості основної і надійної зброї проти іранської експансії.

На відміну від Братів-мусульман, на міжнародному рівні салафіти поки не мають єдиної політичної ідеології і дуже часто не об'єднані в якусь одну політичну організацію. На сьогоднішній день салафітський рух як і раніше складається з величезної кількості не об'єднаних в єдину структуру місцевих

---

49 Lori Plotkin Boghardt Saudi Arabia's Old al-Qaeda Terrorists Form New Threat [Electronic resource] / L. Plotkin. – Mode of access: <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fwww.washingtoninstitute.org%2Fpolicy-analysis%2Fpdf%2Fsaudi-arabias-old-al-qaeda-terrorists-form-new-threat&name=saudi-arabias-old-al-qaeda-terrorists-form-new-threat&lang=en&c=5687c5b9c4c4>

проповідників і великих і малих громадських організацій. Хоча процес формування салафітських партій і посилюється протягом останніх років.

Сьогодні багато впливових салафітських проповідників в Єгипті, Тунісі, Йорданії, Сирії, Ємені, та й самій Саудівській Аравії, не згодні з цілою низкою напрямів державної політики Ер-Ріяду. Проте історична заслуга цього міста як місця народження салафізму, а також як спонсора глобального поширення салафітської думки змушує даний рух залишатися в орбіті Саудівської Аравії<sup>50</sup>.

Тим не менш, на нашу думку, вважати салафітські політичні організації саудівськими маріонетками не можна. Більш того, деякі впливові саудівські державні персони починають майже відкрито виражати розчарування ослабленням свого впливу на зростання салафітських тенденцій в ісламському світі.

На близькому Сході салафіти за своїм впливом досить швидко випередили світські сили в ряді держав та територій. Але їм ще дуже далеко до створення таких політичних механізмів, які зуміли створити за 80 років Брати-мусульмани. І тут навіть значна саудівська фінансова допомога не зможе допомогти<sup>51</sup>.

Ваххабіти Саудівської Аравії офіційно підтримують зв'язки єгипетськими салафітськими організаціями - які, як правило виступає проти всіх не-теократичних абсолютистських форм правління, принаймні протягом останнього століття. Міжособистісні та фінансові зв'язки між єгипетськими салафітськими лідерами, мислителями і організаціями та Саудівською Аравією є надзвичайно багатоплановими та тривалими. Ці взаємозв'язки розширились та поглибилися після повалення режиму Х. Мубарака, коли салафіти конкурували з Братами-мусульманами за вплив на молодь<sup>52</sup>. Зокрема, 16 березня 2013 р.

---

50 Saudi Arabia and the expansion of Salafism [Electronic resource]. – Mode of access: [http://www.peacebuilding.no/var/ezflow\\_site/storage/original/application/51ecc6aed984f0b32dce709cd02cab49.pdf](http://www.peacebuilding.no/var/ezflow_site/storage/original/application/51ecc6aed984f0b32dce709cd02cab49.pdf)

51 Egypt's Diverse Salafist Movements [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2013/04/egypt-salafist-groups-diverse.html>

52 Saudi Arabia: On the Inside Track in Egypt [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.theglobalist.com/saudi-arabia-middle-east-extremism-egypt/>

єгипетські державні ЗМІ з посиланням на неназвані джерела міністерства юстиції, повідомляли, що Саудівська Аравія фінансувала салафітів у розмірі \$ 63 млн у минулому році.<sup>53</sup>

Непрямо свідчить про саудівську підтримку салафітів і аналіз риторики головного рупора Саудівської Аравії телекомпанії аль-Арабія. Канал, наприклад, в свій час різко критикував прокатарського президента Єгипту Мохаммеда Мурсі. Або взяти катарсько-саудівське суперництво за контроль над одним з найавторитетніших богословських університетів ісламського світу Аль-Азхар. Коли у 2012 р. було здійснено спробу поставити на його чолі одного з лідерів Братів-мусульман Юсуфа аль-Карадаві, аль-Арабія надавала слово лише представникам салафітів. Схожа ситуація спостерігалась і з висвітленням приходу до влади М. ас-Сісі та подальшими репресіями проти Братів-мусульман.

Сприймаючи особисті інтереси з позиції протидії іранському впливу на Близькому Сході, Ер-Ріяд підтримує більшість сунітів, які виступають за повалення уряду Б. Асада в Сирії, який є близьким стратегічним союзником шіїтського Тегерану. Сирія поряд з Іраком, Єменом та Ліваном є тим місцем, де дві конкуруючі проекти ісламу протистоять один з одним.<sup>54</sup> Ер-Ріяд активно підтримує сунітів фінансово, військово, а також сприяє відправці саудівських салафістських бійців до Сирії.

Відносини Саудівської Аравії з Сирією, яка є основним близькосхідним арабським союзником Ірану, значно погіршилися після насильницького придушення силами Асада спочатку мирних політичних протестів, що почалися в березні 2011 року, і з подальшим розгортанням громадянського конфлікту. Нинішня політика Саудівської Аравії по відношенню до Сирії не зазнала істотних змін у ставленні королівства до режиму Асада<sup>55</sup>.

---

53 Saudi Arabia embraces Salafism: Countering the Arab uprising [Electronic resource]. – Mode of access: [https://www.academia.edu/1214940/Saudi\\_Arabia\\_embraces\\_Salafism\\_Countering\\_the\\_Arab\\_uprising](https://www.academia.edu/1214940/Saudi_Arabia_embraces_Salafism_Countering_the_Arab_uprising)

54 The New York Times “Saudi Arabia’s Proxy Wars” [Electronic resource]. – Mode of access: [http://www.nytimes.com/2013/09/21/opinion/global/saudi-arabias-proxy-wars.html?\\_r=0](http://www.nytimes.com/2013/09/21/opinion/global/saudi-arabias-proxy-wars.html?_r=0).

55 Mehran Kamrava, The Arab Spring and the Saudi-led Counterrevolution [text] / M. Kamrava. – Orbis, LVI:1, 2012

Саудівська Аравія та її союзники почали займати жорстку позицію по відношенню до Асада влітку 2011 року, коли Рада співробітництва країн Перської затоки (РСАДПЗ) закликала Сирію зупинити "смертельне придушення громадян." Це супроводжувалося незвично різкою заявою короля Абдалли, який зажадав, щоб Сирія "зупинила машину для вбивств."<sup>56</sup>

З тих пір, Саудівська Аравія, поряд з ОАЕ і Катаром надавала підтримку всім повстанським силам. Стратегічна мета повалення Асада (і послаблення Ірану і Хезболли) дійсно лежить в основі зовнішньої політики Саудівської Аравії в САР. В цьому контексті мета КСА полягає у зміцненні тих елементів серед повстанців, які коли режим Асада впаде, зможуть отримати контроль над тим, що залишиться від сирійської держави. Для цього, зусилля Саудівської Аравії мають бути не тільки спрямовані на забезпечення матеріальної та фінансової допомоги, а й на пропозиції підвищити статус і можливості політичної опозиції Асаду, і особливо Національної коаліції сирійських революційних і опозиційних сил. Тим не менш, Саудівська Аравія офіційно виступає проти фінансування більш радикальних секторів опозиції, зокрема Джабхат аль-Нусра та ІДІЛ.<sup>57</sup> Що не заважає їй неофіційно підтримувати Джабхат аль-Нусра та ряд інших організацій в коаліції Ахрар аш-Шам<sup>58</sup>.

На додаток до безпосередньої допомоги анти-асадівським силам, Саудівська Аравія закликає до розширення міжнародного тиску на Асада. Наприклад, коли режим Асада використовував, за повідомленнями окремих інформантів, хімічну зброю в серпні 2013 року, король Саудівської Аравії свипробував переконати Вашингтон, що режим Асада перейшов червону лінію, встановлену президентом Обамою в серпні 2012 року і знову в березні 2013

---

56 Adrian Blomfield: Syria unrest: Saudi Arabia calls on killing machine' to stop [Electronic resource]. – Mode of access: [www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/8687912/Syria-unrest-Saudi-Arabia-calls-on-killing-machine-to-stop.html](http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/8687912/Syria-unrest-Saudi-Arabia-calls-on-killing-machine-to-stop.html)

57 Plotkin Lori. Saudi Funding of ISIS [Electronic resource]. – Mode of access: [www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/saudifunding-of-isis](http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/saudifunding-of-isis).

58 Syria crisis: Saudi Arabia to spend millions to train new rebel force [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.theguardian.com/world/2013/nov/07/syria-crisis-saudi-arabia-spend-millions-new-rebel-force>



року, і що військове втручання є найбільш підходящою відповіддю на таке порушення<sup>59</sup>. За повідомленням Wall Street Journal, Управління загальної розвідки Саудівської Аравії представило США докази, що в лютому 2013 року, сирійський режим вже використовував хімічну зброю<sup>60</sup>.

До весни 2014 року, з'явилися тенденції до докорінного перелому в Саудівській регіональній політиці. Зокрема, з'явилися ознаки того, що Саудівська Аравія змирилася з реальністю ситуації в САР і повільних, але постійних тактичних перемог Асада.<sup>61</sup>

Одним з головних напрямків просування свого впливу для КСА залишається територія Іраку, де королівство опирається на низку пов'язаних з королівським домом племен, перш за все з племінного союзу аш-Шамар та ісламістських організацій на їх основі, використовуючи при цьому їх протестний потенціал.

Формування сунітських угруповань в Іраку почалося відразу після обвалення режиму Саддама Хусейна. Угруповання ці, створені на регіональній та племінній основі, стійко існують більше десяти років. І для більшості з них базовою є сунітська провінція Анбар.

Найбільш активні діючі племінні формування іракських сунітів - це Загальна Військова Рада Іракських Революціонерів (ЗВРІР), Ісламська Армія Іраку (вважалася найбільш впливовим угрупованням 2000-х), Армія бійців Накшбандія, Рада Порятунку. Крім них, до відомих сунітським об'єднань Іраку відносяться Ансар аль-Іслам (у 2008 р. вона була другим після аль-Каїди за впливом збройним угрупованням Іраку), Джейш муджіхідін (Армія муджахидів), а також Бригади революції 1920 року<sup>62</sup>.

---

59 Reuters, Insight: Saudi Arabia boosts Salafist rivals to al-Qaeda in Syria [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-jihadists-insight-idUSBRE9900RO20131001>

60 Adam Entous, Nour Mallas, and Margaret Coker. A Veteran Saudi Power Player Works To Build Support to Topple Assad.// The Wall Street Journal, August 25, 2013 [Electronic resource] / A. Entous. – Mode of access: <http://www.wsj.com/articles/SB10001424127887323423804579024452583045962>

61 Paul Pillar. Iran and Saudi Arabia: Rapprochement on the Horizon? [Electronic resource]. – Mode of access: <http://nationalinterest.org/blog/paul-pillar/iran-saudi-arabiarapprochement-the-horizon-10469>

При цьому КСА опирається в своїх інтересах на впливових регіональних лідерів-сунітів. Однією з таких ключових фігур в сунітському опозиційному русі з ким Ер-Ріяд безпосередньо контактує, є Іззат Ібрагім ад-Дурі - колишній заступник Саддама Хусейна в Раді революційного командування, лідер Вищого командування джихаду і визволення, а також “Нової партії Баас”. Саме Іззат ад-Дурі, на думку експертів, є автором нової стратегії створення тимчасового альянсу між ісламістами з ІДІЛ і сунітськими племінними угрупованнями і колишніми баасистами, граючи при цьому роль посередника. Довгий час, про долю Іззата ад-Дурі не було відомо нічого достовірного. Однак іракські джерела в кінці 2012 р. поширили інформацію, що він був доставлений до Іраку із Саудівської Аравії через аеропорт в Ербілі, який контролюється владою курдської автономії.

Судячи з його інтерв'ю для єгипетського видання Аль-Ахрам Аль-Арабі<sup>63</sup>, він встиг засвідчити свою позицію щодо ситуації в Іраку, яка практично аналогічну позиції КСА: “Саудівська Аравія являє собою оплот стійкості і протистояння всім змов і намагань, які спрямовані проти ідентичності умми і її існування. Якби Саудівська Аравія не була наготові, то сефевідський Іран домінував би цілком у Затоці і прагнув внести хаос у цей життєво важливий регіон нашої (арабської) батьківщини і умми”. Збігається його оцінка про події в Іраку, які він називає як “доблесний опір” проекту “гегемонії Ірану”. Це не випадково, тому на баасистів, незважаючи на їхню колишню націоналістичну і революційну риторику, Саудівська Аравія завжди робила ставку, розглядаючи їх як найбільш лояльних до себе союзників у протистоянні з проіранським режимом Н. аль-Малікі.

Крім того, на нашу думку, саме І. ад-Дурі зіграв ключову роль в організації фінансування “правильних” сунітських повстанців у ряді провінцій Іраку під час їх бойових дій проти урядових військ в минулі місяці. Таким

---

62 Mapping Iraq's fighting groups [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/06/mapping-out-iraq-fighting-groups-201462494731548175.html>

63 Al-Douri criticises ISIS, Iran, hails Operation Decisive Storm [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.middleeastmonitor.com/news/middle-east/18670-al-douri-criticises-isis-iran-hails-operation-decisive-storm>

чином особливу роль у нинішній конфлікті в Іраку відіграє поряд з ісламською армією Іраку та баасистами також і Армія бійців Накшабандія (військова гілка - однойменного суфійського ордену). За деякими даними сам Іззат ад-Дурі, належить до цього ордену. Кінцеві цілі та завдання цієї сунітської коаліції багато в чому ще залишаються неясними, поки вони сходяться тільки в одному - поваленні режиму шіїтів в Багдаді. Що стосується майбутнього устрою Іраку, то за деякими джерелами Іззат ад-Дурі прихильник планів щодо створення окремого сунітського анклаву – Сунністану, який, очевидно, буде перебувати під патронажем Саудівської Аравії та інших монархій Затоки<sup>64</sup>. Однак інші члени коаліції виступають за збереження єдиного Іраку в колишніх межах створення перехідного уряду.

Таким чином, КСА з одного боку підтримує сунітські ісламістські організації в Іраку, з іншого – стикнулася з проблемою протидії ІДІЛ, про що піде мова далі. Як наслідок потреби реакції на ситуацію що склалася, Саудівська Рада міністрів виступила із заявою, 16 червня 2015 р., в якій вона закликала розрізняти групи, що класифікуються як терористичні, зокрема ІДІЛ та інші іракські сунітські організації, які протистоять іранському впливу в Іраку<sup>65</sup>.

Крім того на особливу увагу заслуговують відносини КСА та ІДІЛ. У відносинах Ісламської держави та Саудівської Аравії все не так однозначно. На нашу думку, підтримка ІДІЛ з боку саудитів мала місце в свій час, насамперед через подвійні стандарти у боротьбі з тероризмом, тому це угруповання, незважаючи на свій декларований екстремізм, було останнім часом однією з головних складових антиасадовської опозиції. На думку експертів Вашингтонського інституту Близького Сходу<sup>66</sup>, фінансування йшло в основному

---

64 Izzat Ibrahim Al-Douri / Izzat Ibrahim al-Duri: <http://www.globalsecurity.org/military/world/iraq/al-douri.htm>

65 مجلس الوزراء يؤكد: سياسات المالكي الطائفية والإقصائية مسؤولة عن أحداث العراق – Mode of access: <http://www.alsharq.net.sa/2014/06/16/1162695>

66 Saudi Funding of ISIS [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/saudi-funding-of-isis>

не через офіційні структури КСА, а різні благодійні фонди та приватні пожертвування. Не можна не сказати, що офіційний Ер-Ріяд цьому не перешкодив, але в основному це можна назвати напівзаходами, прийнятим найчастіше під тиском Вашингтону.

Зрештою, влада КСА все ж вирішила поставити під жорсткий контроль всі подібні фінансові потоки, а також обмежити черговий сплеск зростання джихадисткої ідеології в саудівському суспільстві, коли була прийнята серія антитерористичних законів. Саудівська Аравія в даний час, особливо після передачі “сірійського досьє” від принца Бандара бін Султана міністру МВС принцу Мухаммеду бін Найефу і наділення його особливими повноваженнями щодо боротьби з тероризмом, змінила своє ставлення до таких угруповань. Тим більше, навряд чи випадково, що ІДІЛ поряд з деякими сунітськими і шіїтськими угрупованнями виявилася включеною до списку терористичних організацій, діяльність яких переслідується за законом на території Королівства.

На сучасному етапі найоптимальніший з доступних для КСА варіантів поведінки передбачає підтримку племінних сунітських сил та інших ісламістських організацій в Іраку для зміцнення їх потенціалу та впливу на конфлікт. Це згодом може привести до реконструкції політичного процесу таким чином, щоб дозволити сунітам, відновити свої позиції в країні, аби зменшити іранський вплив (хоча і не усунути його), з одного боку, та ліквідувати ІДІЛ з іншого.

Керівництво КСА з часу створення саудівської держави приділяє підвищену увагу різним аспектам палестинської проблеми. Значною мірою саме активність на палестинському напрямку сприяла виходу і закріпленню саудівського королівства на арабській політичній арені. Таким чином, палестинська проблема є невід'ємною складовою частиною релігійно-політичної концепції зовнішньої політики Саудівської Аравії, одним із пріоритетів цієї політики.

Від моменту створення держави Ізраїль КСА через відсутність альтернативи опиралась на світську націоналістичну ОВП. Коли ж з'явилася альтернатива керівництво королівства зосередило свою увагу саме на співпраці

з ісламістськими палестинськими організаціями. Розпочата в кінці 1987 перша палестинська інтифада (повстання) швидко вивела в число провідних палестинських політичних гравців радикальний ісламістський рух ХАМАС, чия ідеологія поєднувала в собі арабізм і іслам. Це привернуло до ХАМАС-у увагу саудівців, які стали надавати їм різнобічну допомогу. Більше того, без цієї допомоги ХАМАС навряд чи зміг би швидко перетворитися на потужну військово-політичну структуру. Відзначимо і важливу роль КСА в становленні інших палестинських ісламістських угруповань.

Саудівська Аравія підтримала розпочату в 2000 р. другу палестинську інтифаду, ставши її головним донором. Був створений Комітет підтримки інтифади на чолі з керівником саудівського МВС принцом Наїфом<sup>67</sup>.

Відносини Саудівської Аравії з ХАМАС носять нестабільний характер, що спричинено намаганням керівництва руху балансувати між провідними державами регіону, по чергово зближуючись то з КСА, то з Іраном, то з Катаром.

На сьогоднішній день (грудень 2015 р.) позиція КСА щодо палестинської проблеми залишається незмінною. Ер-Ріяд продовжує виступати за негайне припинення блокади палестинського народу і пом'якшення тієї гуманітарної ситуації, в якій цей народ знаходиться, “відновлення законних прав” палестинців, включаючи “створення незалежної палестинської держави на основі справедливого і всеосяжного миру, що базується на міжнародній законності та міжнародних резолюціях, арабській мирній ініціативі, запропонованій саудівським керівництвом”.

Враховуючи географічне положення та прозорість кордону, одною з ключових загроз національній безпеці Саудівської Аравії залишається Ємен, де внутрішня ситуація залишається вкрай нестабільною і активно діють ворожі Саудівської Аравії терористичні і радикальні шіїтські угруповання. Відносини Королівства Саудівської Аравії з південним сусідом - Єменом на протязі їх історії носили складний, часто конфліктний і ворожий характер, що було

---

67 GCC Foreign Policy Projections in the Palestinian-Israeli Conflict: A Comparative Analysis of Saudi Arabia and Qatar [Electronic resource]. – Mode of access: <http://blogs.lse.ac.uk/mec/2015/11/27/gcc-foreign-policy-projections-in-the-palestinian-israeli-conflict-a-comparative-analysis-of-saudi-arabia-and-qatar/>

обумовлено наявністю між двома країнами серйозних політичних протиріч, численних територіально-прикордонних суперечок, а також розбіжностями між саудівськими ваххабітами і єменськими зейдітами. Саудівське королівство, як більш сильна держава завжди прагнуло впливати на ситуацію в Ємені та його зовнішню політику, всіляко намагалося перешкоджати і без того дуже непростим і повільним процесам консолідації єменського суспільства і зміцнення централізованої єменської державності<sup>68</sup>.

Після розпаду Оттоманської імперії між імамом Ємену та Королівством Саудівська Аравія протягом 15 років йшла війна за спірні території. У 1934 році війна припинилася компромісом - імам отримав грошову винагороду, саудити - право на оренду територій з можливістю її продовження. У 1955 році договір оренди повинен був бути продовжений (або не продовжений), і в Ємені в цей момент відбулася невдала спроба державного перевороту. У такій ситуації, коли керівництву Ємену було не до розгляду земельного питання, під шумок оренда була продовжена.

У 1962 році в країні таки стався республіканський переворот. При цьому Ер-Ріяд негайно почав підтримувати роялістів, а також в події включився лідер Єгипту Гамаль Абдель Насер з його ідеєю створення єдиної арабської мегадержави, в Йемен було надіслано восьмидесятитисячний корпус під командуванням Анвара Садата. У 1967 р. не здобувши будь-яких значних результатів, єгипетський контингент вивели і в Хартумі сторони підписали мирний договір, причому Йемен перебував там на другорядних ролях, основними ж учасниками були Каїр і Ер-Ріяд.

Головне, чого домоглася Саудівська Аравія – усунення від влади налаштованого проти неї першого єменського президента Саляля. Було укладено союз з вождем племінного союзу аль-Ахмар Абдаллою Мохсеном, який гарантував інтереси Саудівської Аравії в країні. Позиції шейха Абдалли були настільки безкомпромiсними, що лідер Ємену Алі Хамді був змушений його заарештувати, за що і поплатився черговим переворотом і своєю смертю. У

---

68 Yemen and Saudi Arabia: A historical review of relations [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.al-bab.com/blog/2015/march/yemen-saudi-relations.htm#sthash.WZdCuzV1.dpbs>

результаті низки переворотів, які прокотилися в країні протягом наступного короткого часу послідовно до влади приходили все більш просаудівські президенти - Аль-Гашімі, а потім і Алі Абдалла Салех. Фактично, з приходом до влади Салеха Саудівська Аравія зуміла повністю забезпечити свої інтереси - шейх аль-Ахмар гарантував духовну сторону підпорядкування інтересам саудитів, Салех - світську. Нарешті, в 1995 році проблема спірних територій була вирішена новою демаркацією кордонів, а в 2004 р. Саудівська Аравія остаточно отримала суверенітет над трьома спірними територіями - Асір, Джізан і Наджран.

На сучасному етапі, в ході нового витка зростання нестабільності в Ємені, Саудівська Аравія змінила свою політику з непрямого союзника нового президента А. Хаді до прямої військової участі в громадянській війні, наслідки якої вкрай важко спрогнозувати.

Військові та політичні успіхи хуситських повстанців в Ємені змусили Саудівську Аравію, яка традиційно утримувалася від прямого військового втручання поза своїми кордонами, змінити свою політику. В березні 2015 р. Саудівська Аравія, на чолі коаліції арабських країн, почала операцію "Потужна буря"<sup>69</sup>. Операція включала в себе удари з повітря, спрямовані на спробу вибити хуситів із зайнятих ними територій.

Причиною операції стали, серед іншого, саудівські і арабські побоювання з приводу можливого захоплення шіїтами Аденської затоки і протоки Баб Аль Мандеб.

Таким чином, як і Іран, на сучасному етапі Саудівська Аравія переходить від опосередкованої підтримки радикальних ісламістських організацій, до прямого збройного втручання в зони своїх інтересів. Зокрема, 5 грудня 2015 р. Саудівська Аравія оголосила про створення ісламської військової коаліції з 34 країн для боротьби з тероризмом, у тому числі з ІДІЛ<sup>70</sup>. Формований альянс не

---

69 Saudi Arabia, Iran both losers in Yemen war [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/05/yemen-operation-decisive-storm-end-saudi-arabia-iran.html#ixzz3w14qGdIi>

70 Saudi Arabia forms Islamic counterterrorism coalition [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.businessinsider.com/ap-saudi-arabia-forms-islamic-counterterrorism-coalition-2015-12>

буде прив'язаний до конкретної гілки ісламу - сунітської або шіїтської. Він має намір координувати свої операції з провідними державами та міжнародними організаціями. Було заявлено, що крім КСА, до коаліції увійшли Єгипет, Йорданія, ОАЕ, Пакистан, Бангладеш, Бахрейн, Бенін, Туреччина, Туніс, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Судан, Сомалі, Палестина, Катар, Кувейт, Ліван, Лівія, Малі, Малайзія, Нігер, Нігерія, Ємен, Чад, Того, Габон, Гвінея, Джібуті, Марокко, Кот-д'Івуар, Мавританія, Мальдіви, Коморські острови. Ще кілька ісламських країн виступили на підтримку цього об'єднання. Ірак та Іран до участі в коаліції запрошені не були. Коаліція буде індивідуально розглядати запити країн на надання допомоги у сфері боротьби з тероризмом. Підтримка полягатиме «в обміні інформацією і підготовці військ, а також військовому втручанні, якщо це буде потрібно». Про свою підтримку нової коаліції заявили Єгипет, Йорданія, Туніс, Кувейт та деякі інші країни.

Підбиваючи підсумки підрозділу, зазначимо, що опора на салафітські організації, будучи ефективними для поширення саудівського впливу в регіоні, мають низку обмежень, вже зараз салафіти все більш стикаються зі складним для себе протиріччям. І ця проблема для них буде тільки посилюватися. З одного боку, вони прагнуть перетворитися на значимого політичного гравця в арабському регіоні. З іншого, вони не можуть і відмовитися від свого жорсткого трактування законів шаріату, які вимагають зовсім інших політичних механізмів і правил. Тому включення в демократичні процеси вже призвело до дроблення салафітських сил, а в майбутньому це посилить процес розмежування і появи нових, набагато більш радикальних, підпільних салафітських течій, що відкидають демократію.

### **2.3. Ісламісти та Катар на Близькому Сході**

В основі політики Катару в регіоні Перської затоки і на Близькому Сході лежать значні зовнішньополітичні амбіції, часом завищені, лідерів країни, їх прагнення закріпити за еміратом місце ключового регіонального гравця, що справляє вплив на розвиток ситуації в арабському світі, в тому числі шляхом надання матеріальної та іншої допомоги різного роду антиурядовим силам, як



правило, ісламістської орієнтації. При цьому всі дії катарського керівництва мають на меті формування образу Катару як одного з основних захисників інтересів всіх арабів, арабського світу. У той же час Катар виступає за збереження безпеки в зоні Перської затоки, що є одним з наріжних каменів зовнішньої політики емірату. У середині країни – це недопущення дестабілізації правлячого режиму, збереження стійкої суспільно-політичної ситуації в еміраті в інтересах забезпечення поступального зростання національної економіки і соціального добробуту.

Загалом невеликий розмір території Катару поряд з відсутністю великої армії змушує його керівництво бути максимально гнучким у виборі стратегії і тактики, а також її своєчасної трансформації. Керівництво емірату чітко розуміє вразливість країни у разі зовнішнього нападу і неможливість її самостійно захистити<sup>71</sup>.

Катар з початку XXI століття цілеспрямовано працював над розширенням сфери своїх інтересів, створюючи вигідні альянси і налагоджуючи партнерство з провідними світовими державами. Далеко не останню роль у зміцненні та розширенні впливу емірату в регіоні та світі зіграли наявність у невеликій країні колосальних фінансових коштів, отриманих від експорту природного газу, і вміле використання супутникового телеканалу Аль-Джазіра, що завоював масову арабську аудиторію, що дозволило катарським правителям ефективно використовувати його для ведення інформаційної війни в потрібному для них руслі.

Зусилля Катару в боротьбі проти фінансування тероризму зображують емірат як надійного союзника. Незважаючи на крихітні розміри, Доха в даний час описується деякими американськими чиновниками, як найбільше джерело приватних пожертвувань радикальним ісламістським групам в Сирії і Іраку.

Високопоставлений чиновник уряду США по боротьбі з фінансуванням тероризму підтвердив у жовтні 2014 р., що як і раніше "потрібно ще багато зробити" 24 вересня 2014 р. один західний дипломат в Досі повідомив пресі що

---

71 Kot Roman. Qatar Rises to Become a New Center of Power in the Middle East / R. Kot [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.strategic-culture.org/news/2012/03/14/qatar-rises-to-become-a-new-center-of-power-middle-east.html>

"є від 8 до 12 ключових фігур в Катарі, які надають мільйони фунтів для джихадистів", багато що з цього надходить сирійські філії аль-Каїди Джабхат аль-Нусра або навіть ІДІЛ<sup>72</sup>.

У своєму першому даному західному телеканалу інтерв'ю після приходу до влади від 25 вересня 2014 р., 34-річний емір Катару сказав CNN: "Я знаю, що в Америці і в деяких інших країнах сприймають деякі рухи, як терористичні ... Але є й відмінності."<sup>73</sup> Таке ставлення до ісламістських організацій свідчить про позитивне ставлення до окремих з них в еміраті.

Як уже зазначалося, однією з головних арен боротьби за вплив в регіоні на сучасному етапі виступає САР, де Катар є однією з сторін у проксі-конфлікті.. Ескалація конфлікту в Сирії викликає занепокоєння всіх без виключення регіональних акторів та провідних держав світу. Разом з тим громадянська війна дозволяє Катару використовувати територію Сирії як ще один фронт для просування своїх національних інтересів у протистоянні з саудівською Аравією та Іраном.

Зазначимо, однак, що порівняно з конфліктом у Лівії (див. розділ 3) сирійська громадянська війна має низку своїх специфічних рис, що відобразилось на стратегії емірату. Якщо режим Каддафі перебував у дипломатичній ізоляції і політично (і географічно) був віддаленим від головних регіональних центрів сили, то Сирія лежить у геополітичному серці Близького Сходу. Її багатокультурність та специфіка релігійного балансу у поєднанні з крос-кордонними племінними зв'язками і роллю країни в регіональному балансі сил призвели до того, що заворушення які розпочалися у березні 2011 року на хвилі революційних подій в інших арабських країнах швидко отримали міжнародний контекст та призвели до залучення в конфлікт інших регіональних акторів, в тому числі і Катар.

---

72 U.S. Department of the Treasury: "Treasury Designates Twelve Foreign Terrorist Fighter Facilitators" [Electronic resource]. – Mode of access: [www.treasury.gov/press-center/pressreleases/Pages/jl2651.aspx](http://www.treasury.gov/press-center/pressreleases/Pages/jl2651.aspx)

73 Mick Krever. "Qatar's Emir: We Don't Fund Terrorists" [Electronic resource] / M. Krever. – Mode of access: <http://www.cnn.com/2014/09/25/world/meast/qatar-emir/>

Катар став першою арабською країною, яка відкликала свого посла з Дамаску, з липня 2011 до 2013 р., Доха надала більше \$ 3 млрд фінансової підтримки повстанцям, що значно перевищує внесок будь-якого іншого уряду. В ході діяльності Ліги арабських держав, Катар відігравав важливу роль у створенні умов для арабського тиску на Сирію, як це було зроблено в Лівії. Як наслідок, ліга призупинила членство Сирії в листопаді 2011 р. та за ініціативою та лобіювання Катару передала мандат Сирії опозиції<sup>74</sup>.

З вересня 2012 р., з'явилися заяви, щодо того, що Катар і Саудівська Аравія фінансують конкуруючі фракції і лобіюють створення окремих військових союзів на території Сирії. Поки Катар за повідомленнями підтримував тісні зв'язки з Братами-мусульманами в Сирії, Саудівська Аравія надавала допомогу світським фракціям і групам салафітів. Це призвело до звинувачень, що вони підривають створення об'єднаних сил повстанців. Таким чином, зіткнувшись з зростаючою ворожістю з боку Саудівської Аравії і Західних держав, які обурювалися підтримкою радикальних угруповань, Катар зрештою поступився Саудівській Аравії роллю основного арабського координатора направляючого сирійську опозицію з-за кордону, допомагаючого фінансуванням і озброєнням опозиційним групам всередині Сирії<sup>75</sup>.

Важливу роль відіграє Катар і в організації ізоляції уряду Б. Асада на міжнародній арені, зокрема с міжарабському співтоваристві. В цьому контексті варто висвітлити роль емірату в виробленні політики ЛАД щодо САР. Ліга арабських держав відома більше своєю неефективністю, ніж рішучими діями стосовно вирішення проблем регіону. Однак щодо конфлікту в Сирії ситуація дещо інша. Організація з перших днів конфлікту взяла на себе ініціативу його вирішення. Однією з причин рішучості ЛАД протягом цього періоду було те, що Катар продовжив своє головування в організації на безпрецедентно другий термін в 2011-2012 роках, після того, як саміт в лютому 2011 р. було відкладено,

---

74 Qatar: Syria rebels' tiny ally in the background [Electronic resource]. – Mode of access: <http://articles.latimes.com/2014/jan/12/world/la-fg-syria-funding-20140112>

75 The Syria Strategies of Iran, Saudi Arabia, Qatar, and Turkey [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.defenddemocracy.org/the-syria-strategies-of-iran-saudi-arabia-qatar-and-turkey/#sthash.pzp4dN9N.dpuf>

і прийнято рішення повернути головування Досі. Цей непередбачений поворот подій дозволив Катару грати організуючу роль в арабській реакції на конфлікт в Сирії протягом другого головування Дохи до весни 2012 р.. Тим не менш, ні призупинення членства Сирії в Лізі арабських держав ні введення політичних і економічних санкцій в листопаді 2011 року не зупинили ескалацію конфлікту. З трибуни Ліги арабських держав тодішній емір Хамад став першим арабським лідером, який публічно підтримав розгортання іноземних військ в Сирії, щоб за його словами “спробувати зупинити кровопролиття”<sup>76</sup>.

Подібну позицію він висловив і виступаючи на ГА ООН: "У зв'язку з цим, я думаю, що краще для арабських країн самим втрутитися виходячи зі своїх національних, гуманітарних, політичних і військових обов'язків і робити те, що необхідно, щоб зупинити кровопролиття в Сирії"<sup>77</sup>.

В умовах завершення терміну головування в ЛАД політичні заяви Дохи стали більш різкими і відчайдушними. Так, у жовтні 2012 року, прем'єр-міністр Катару Хамад бен Джасем звинуватив сирійський уряд у геноциді після провалу з чергової чотириденної спроби припинення вогню. Як повідомило Катарське інформаційне агентство процитувавши його: “те, що вибухнуло і відбувається в Сирії - не громадянська війна, а геноцид, війна на знищення з ліцензією на вбивство сирійської держави”<sup>78</sup> Проте, оскільки відповідальність за врегулювання конфлікту в Сирії перейшла до Організації Об'єднаних Націй та її спеціальних посланців, Катар, поряд з Саудівською Аравією та Туреччиною, все частіше стали виділяти та підтримувати найконкурентніші угруповання серед міриадів повстанських груп, що діють в Сирії. У випадку Катару, ці сили були пов'язані із сирійськими Братами-мусульманами, що викликало напруженість у відносинах з Саудівською Аравією.

---

76 Qatar and the Five-Minute Summit [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2013/04/qatar-arab-league-summit-hegemony-syria-crisis.html>

77 Qatari emir: Arabs must intervene in Syria [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.aljazeera.com/news/americas/2012/09/201292645421649378.html>

78 Qatar accuses Syrian government of genocide after failed truce [Electronic resource]. – Mode of access: <http://edition.cnn.com/2012/10/30/world/meast/syria-civil-war/>

Розвиток подій протягом весни 2013 року відобразив, якою мірою попередні катарські успіхи були у затьмарені, не тільки в Сирії, але й на Близькому Сході в цілому. У вирі зіткнень між укоріненою владою виступаючою за старий порядок і міриадами нових ісламістських груп, які виникли в країнах перехідного періоду, стало зрозуміло, що жоден актор не міг контролювати темп та напрямок подій що відбувалися. Тривала й складна політична боротьба, якою характеризується пост-революційний пейзаж підтвердила обмежені катарські можливості.

В той же час, зростаюча напруженість з Саудівською Аравією відобразилася у розширенні відмінностей в політиці щодо Братів-мусульман. Одночасно, Катар відчував тиск від американських чиновників, які вимагали гарантій, що будь-яка допомога відправлена Дохою в Сирію не опиниться в руках Джабхат аль-Нусра або інших радикальних ісламістських організацій.

Поєднання зростання регіонального і міжнародного тиску на Катар завершилося неформальною передачею відповідальності держав Перської затоки за конфлікт в Сирії від Дохи до Ер-Ріяді в квітні 2013 року.<sup>79</sup>

Доказів існування зв'язків Катару з ІДІЛ достатньо. Зокрема, серпні 2014 року року Міністр економічного співробітництва і розвитку ФРН Герд Мюллер заявив, що угруповання ІДІЛ, яке тероризує народи Іраку і Сирії, фінансує Катар. Раніше про зв'язок між ісламістами та Дохою наважувалися говорити тільки поодинокі експерти - і ця заява, таким чином, стала першим подібним визнанням з боку представника уряду однієї із західних країн: "У такого конфлікту завжди є передісторія. Повернуся на три роки назад. Загони Ісламської держави, що вийшли з Іраку - це втрачені сини, у тому числі з Іраку. Потрібно задати собі питання - хто озброює, хто фінансує сили Ісламської держави. Ключове слово – Катар"<sup>80</sup>, - заявив міністр в ефірі телеканалу ZDF.

---

<sup>79</sup>Роль Катару в продвижении ИГ [Electronic resource]. – Mode of access: [http://russiancouncil.ru/blogs/rsuh/?id\\_4=1833](http://russiancouncil.ru/blogs/rsuh/?id_4=1833)

<sup>80</sup> German minister admits western ally Qatar is also financing ISIS terrorist group [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.senegalpress.com/content/german-minister-admits-western-ally-qatar-also-financing-isis-terrorist-group#sthash.1jRsySdT.dpuf>

Раніше віце-канцлер Німеччини Зігмар Габріель закликав до суспільної дискусії про те, хто допомагає ІДІЛ. Тим не менше, сам він відмовився назвати конкретні країни. Зауважимо однак, що інформаційна та організаційна взаємодія між Катаром та ІДІЛ зі зростанням фінансової самостійності останньої все більше зменшується.

Одним з непрямих доказів останньої тези є те, що восени 2014 року, коли Сполучені Штати створили коаліцію для Країн Боротьби проти ІГ, Катар будучи під тиском західних союзників став однією з арабських держав Перської затоки, які підняли свої військові літаки в повітря, однак наносив удари лише по третьорядних неважливих цілях. У той же час, якщо Саудівська Аравія і Об'єднані Арабські Емірати використовували підконтрольні ЗМІ для антитерористичної пропаганди проти ІДІЛ, Катарська аль-Джазіра демонструвала помірну риторику.

Одним з ключових геополітичних вузлів, протистояння Катару, Судівської Аравії та Ірану на Близькому Сході залишається Ємен. Будучи однією з найбідніших та найвідсталіших країн регіону, Ємен зберігає пережитки трайбалізму, що веде до вкоріненості локальних конфліктів у міжплемінних відносинах.

Новий виток кризи в країні, як і у всьому регіоні почався в ході Арабської весни. Після заворушень в Ємені в 2011 р., відставка тодішнього президента держави Алі Абдалли Салеха, звільнила політичний майданчик для головної опозиційної групи - партії Іслах ( від араб. – реформа) - союзу Братів-мусульман і місцевої консервативної племінної еліти на чолі з сімейством аль-Ахмар, які через міжнародні структури Братства давно підтримували контакти з Катаром<sup>81</sup>. У розпал заворушень, людські ресурси, матеріально-технічна підтримка і досвід цього союзу, безсумнівно, надали революційному руху критичної маси, необхідної для зміни влади в країні.

Уряд національної єдності створений в листопаді 2011 р. для забезпечення політичного переходу після відставки А. Салеха включав велику кількість

---

81 The Yemeni Revolution: replacing Ali Abdullah Saleh, or replacing obsolete institutions? [Electronic resource]. – Mode of access: <http://english.dohainstitute.org/release/a81c810b-9b30-4cbc-bede-c03b5bf69eac>

членів Іслаху. Прихильником аль-Ахмар виявився і тимчасовий президент країни Абд Раббо Мансур Хаді, який відрізнявся відсутністю політичних амбіцій, за що свого часу він удостоївся неофіційного прізвиська “мовчазного” віце-президента. Однак удача супроводжувала могутньому сімейству лише до тих пір, поки Брати-мусульмани перебували при владі в Єгипті (див. Розділ 3). повалення Мухаммеда Мурсі і подальша міжарабська ізоляція асоціації та її зарубіжних осередків різко підірвали позиції тимчасового єменського керівництва. Але саме Ємену судилося стати другою після Єгипту країною, де виявлений в ході Арабської весни протестний потенціал виявився достатнім для здійснення подвійної революції<sup>82</sup>.

Після провалу Загального національного діалогу (ЗНД) на початку 2014 р. основні політичні сили Ємену зосередилися навколо двох протиборчих таборів: Загального народного конгресу (ЗНК) на чолі зі зміщеним Алі Салехом і клану аль-Ахмар на чолі з Садиком аль-Ахмаром. За минулі три роки ці дві сили опинилися на протилежних політичних полюсах і почали шукати союзників серед інших політичних акторів Ємену. Так, навколо аль-Ахмарів згуртувалися партія аль-Іслах і Брати-мусульмани, а ЗНК уклав альянс з партією БААС, Спілкою народних сил і взяв курс на неофіційне зближення з рухом Ансар Аллах.

Аль-Ахмар в Ємені багато в чому допустили ті ж помилки, що і Брати-мусульмани в Єгипті. У першу чергу, їм так і не вдалося запропонувати шляхи виходу з кризи, які влаштовували б більшість політичних сил країни. Апогеєм провального курсу стали результати Загального національного діалогу. Як мінімум в чотирьох з дев'яти робочих груп ЗНД (з проблеми в Сааді, з проблеми півдня, з “перехідної справедливості” і з державного устрою) аль-Ахмарам так і не вдалося знайти консенсус з політичними опонентами. При цьому вони істотно послабили свої позиції, насамперед, у зв'язку з планованою федералізацією держави. З усіх проектів, розглянутих ЗНД, за основу був прийнятий проект, що передбачає створення шести федеральних округів:

---

82 Addressing fault-lines within the Saudi-led coalition [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2015/12/addressing-fault-lines-saudi-led-coalition-151226080527727.html>

Хадрамаут, Аден, Джанаді, Тахама, Азал і Саба. Сама нарізка округів викликала бурхливе невдоволення. Так, жителі півдня виступили проти поділу півдня країни на два округи (Хадрамаут і Аден), наполягаючи на неподільності Південного Ємену як єдиного суб'єкта майбутньої федерації. Батьківщина хуситів - Саада разом з провінціями Амран, Сана і Дхамар була включена до складу округу Азал, що не має виходу до моря і володіє низьким економічним потенціалом<sup>83</sup>.

Все це призвело до того, що аль-Ахмари разом спромоглися посваритися з усіма провідними політичними силами країни. Проблема півдня, де не вщухають потужні демонстрації під гаслами відділення регіону в межах колишньої НДРЙ, досі не вирішена. Більше того, влада в Сані, все більш асоціюється з ісламістами, ніяк не влаштовує жителів півдня, в пам'яті яких досі живі спогади про 1994 рік. У той час Північ почав проводити, по суті, гегемоністську політику по відношенню до Півдня, яка базувалася на ідеях духовних лідерів аль-Іслах, насамперед, аль-Зіндані і аль-Дайлані, що оголосили джихад "безбожникам" з півдня.

Не склалося у аль-Ахмар і з хуситами. Більш того, при активному сприянні аль-Іслах в Ємені було створене салафітське угруповання ан-Нусра, яке повинно було вступити в протистояння з Ансар Аллах. Подібна тактика вже мала місце у минулому - в другій половині 2000-х років режим використовував салафітських радикалів в своїх внутрішньополітичних інтересах. І пов'язано це було, насамперед, з ім'ям генерала Алі Мохсена аль-Ахмара, який безпосередньо керував шістьма військовими операціями в Сааді в 2004-2010 рр. і не раз вдавався до послуг салафітів в боротьбі з хуситами.

Нарешті, аль-Ахмар пішли на відкритий конфлікт з Загальним народним конгресом і особисто Алі Салехом. Підтвердженням цьому можуть служити неодноразові спроби заарештувати экс-президента, що робилися тимчасовою владою. Не варто забувати і про те, що саме Алі Мохсен, який очолював в 2011 р. першу бронетанкову дивізію, був головною військовою силою, що

---

83 The Houthis claim victory against Al Islah – Yemen's old regime falls to dust [Electronic resource]. – Mode of access: <http://journal-neo.org/2014/10/04/the-houthis-claim-victory-against-al-islah-yemen-s-old-regime-falls-to-dust/>



приєдналася до протестуючих в ході Арабської весни. А найбільш серйозне протистояння спостерігалось восени 2011 р. в столичному районі аль-Хасаба між силами, лояльними Алі Салеху, і аль-Ахмарам.

В Ємені навколо кожної політичної сили склалося своє воєнізоване угруповання. До революції 21 вересня 2014 єдиною силою, здатною скласти конкуренцію хуситам у військовому плані, була де-юре розформована, але де-факто існуюча перша бронетанкова дивізія на чолі зі зведеним братом Алі Салеха генералом Алі Мохсеном аль-Ахмаром, який піднявся на посаді до радника президента Мансура Хаді з військових питань. Після 21 вересня аль-Ахмар зазнали повної поразки у протистоянні з хуситами, а їхні лідери були змушені тікати з країни, включаючи самого Алі Мохсена.

Таким чином незадоволення попереднім правлінням призвело і до зростання антикатарських настроїв в країні. Зокрема, 23 березня 2014 р. під час зібрання в столиці Йемену Сані, сотні племінних лідерів закликали уряд президента Абдрабо Мансура Хаді відкликати єменського посла в Досі і розірвати дипломатичні відносини з Катаром.

Наміри зібрання висловив один з лідерів зібрання Мухаммед бен Наджі аль Шаріф. "Ми вимагаємо від уряду Йемену негайно відкликати посла з Дохи через шкоду, заподіяну Катаром нашій країні". Тоді прозвучали тези про те, що Доха перешкоджає політичному прогресу в Ємені та допомагає терористичним організаціям, зокрема партії Іслах.<sup>84</sup>

Таким чином, займаючи менш вигідні позиції в регіоні Близького Сходу, ніж Саудівська Аравія та Іран, Катар тим не менш продовжує робити спроби посилити свій вплив у кількох напрямках, головними з яких є Сирійсько-Іракський вузол конфліктів, де Катар відіграє одну з головних ролей у дипломатичній ізоляції уряду Асада, емірат також був ініціатором виключення САР з ЛАД та фінансує повстанські угруповання, які протистоять Б. Асада, зокрема місцеві бойові загони Братів-Мусульман, Джабхат аль-Нусра, ІДІЛ. В

---

84 Sanaa threatening to recall ambassador to Doha, says Qatar "financing chaos" in Yemen [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.albawaba.com/news/yemen-qatar-563278>

Ємені Катар співпрацює надаючи фінансову допомогу місцевому осередку Братів-мусульман – партії Іслах.

### ***Висновки до II розділу***

Регіон Близького Сходу виступає головною ареною боротьби за політичний, економічний та ідеологічний вплив між Саудівською Аравією, Іраном та Катаром. Додаткових можливостей для нарощування свого впливу означеними державами надає ряд характеристик регіону: нерівномірний рівень соціально-економічного розвитку, обмежена роль держави у житті суспільств регіону, значна роль недержавних об'єднань та організацій від племінних структур до ісламістських організацій та суфійських орденів.

Будучи єдиною дієздатною країною регіону з домінуючим шіїтським населенням, Іран активно використовує шіїтські ісламістські організації для поширення свого впливу в регіоні. Головними силами, з якими співпрацює ІРІ є Хезболла в Лівані, яка відіграє важливу роль для забезпечення позицій ІРІ в самому Лівані, для тиску на північні кордони Ізраїлю та для Допомоги військам Б. Асада в громадянській війні в Сирії. В Іраку головними силами з якими співпрацює Іран є Вища ісламська рада з її бойовим крилом Бригадами Бадр та Ахрар з бойовим крилом Армією Махді. На аравійському півострові ІРІ співпрацює з гуситами в Ємені та рядом організацій в країнах РСАДПЗ.

Саудівська Аравія як претендент на лідерство в арабському зокрема та ісламському загалом просторі використовує для поширення свого впливу співпрацю з рядом салафітських організацій регіону. Серед ключових варто виділити ряд салафітських партій, які легально діють в регіоні та різноманітні терористичні угруповання салафітського спрямування: Ансар аль-Іслам, Джейш муджіхідін, Бригади революції 1920 року, також племінний союз аш-Шамар.

З метою поширення власного впливу на Близькому Сході Катар, опирається переважно на структури Братів-мусульман в державах регіону, зокрема це Іслах в Ємені та численні воєнізовані структури братства в Сирії. При цьому труднощі, з якими зіткнулося Братство в Північній Африці відобразилися і на близькосхідних його структурах, зокрема це виявилось у

зменшенні їх впливу в сирійській громадянській війні, та відстороненні від влади в Ємені. Дещо покращують ситуацію контакти Катару з ІДІЛ, щоправда, зважаючи на високу фінансову самостійність останньої вони носять більш рівноправний характер.

### РОЗДІЛ 3. РОЛЬ ІСЛАМІСТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПРОТИСТОЯННІ САУДІВСЬКОЇ АРАВІЇ ТА КАТАРУ НА АФРИКАНСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ

#### 3.1. Специфіка співпраці Катару з ісламістськими організаціями в Африці.

Зв'язки Катару з країнами Африки на сучасному етапі розвиваються швидкими темпами. Позиціонування Катару у відносинах з африканськими країнами, на нашу думку, найдоречніше проілюструвати витягом з промови міністра закордонних справ емірату. Виступаючи у Четем Хауз 4 грудня 2013 року<sup>85</sup>, міністр закордонних справ Катару так охарактеризував зовнешню політику емірату: “відносини Катару з іншими країнами засновані на взаємній повазі і спільному інтересі. Ці відносини є збалансованими і постійно розвиваються. Стаття 7 катарської конституції говорить: "Іноземна політика держави Катар заснована на принципі збереження міжнародного миру і безпеки за допомогою заохочення мирного врегулювання міжнародних суперечок; Ми будемо підтримувати право людей на самовизначення; не втручатися у внутрішні справи держав; і повинні співпрацювати з миролюбними народами. Цей документ визначив установчий принцип катарської зовнішньої політики. Таким чином, Держава Катар завжди буде мирним і продуктивним учасником будь-яких зусиль з вирішення конфліктів, особливо на Близькому Сході та в Африці”. В цьому розділі ми спробуємо показати, що тези висловлені в цій цитаті лише частково відповідають дійсності.

Варто зазначити, довгий час що одним зі способів налагодити відносини з країнами регіону було посередництво в конфліктах. Емірат виступав як миротворець, прагнучи зробити внесок у врегулювання регіональних суперечок. У 2007 р він сприяв поліпшенню сирійсько-французьких відносин. У 2008 р. катарці зуміли переконати протиборчі ліванські сторони піти на проведення президентських виборів. Вони посередничали між президентом Алі

---

85 Khalid Bin Mohammed Al-Attayah, Transcript: Qatar's Foreign Policy [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Meetings/Meeting%20Transcripts/041213Qatar.pdf>

Салехом і хустами в Ємені, між Хартумом і дарфурськими бунтівниками, Джібуті і Еритреєю, намагалися сприяти зав'язуванню контактів між Талібаном і США<sup>86</sup>.

Тому не дивно, що події так званої Арабської весни відкрили перед еміратом нові перспективи для збільшення свого впливу в регіоні. Після початкового періоду “обережності” в січні 2011 року, лідери Катару визнали неминучість політичних перетворень, що прокотилися по Північній Африці та Близькому Сході і прагматично адаптували свою зовнішню політику. Політика Катару відображала ретельну оцінку інтересів держави в різних країнах, які переживали період турбулентності. З самого початку, Катар підтримував протестні настрої. Це радикально змінило імідж країни на міжнародній арені. Доха провела непряму інтервенцію в Лівії та Сирії під виглядом пошуків арабських рішень арабських проблем і мобілізувала економічну допомогу в Тунісі та Єгипті. Проте, Катар обмежився обережною координацією дій з РСАДПЗ, щоб відновити політичний порядок в Бахрейні та Ємені, визнаючи більший вплив Саудівської Аравії в цих країнах і потенційну загрозу, що несуть успішні повстання в Перській затоці.<sup>87</sup>

Катарська відповідь на арабську весну являла собою продовження глибшої політичної тенденції, яка передувала 2011 року, зокрема тонкому балансуванню між конкуруючими силами, які сформували суть зовнішньої політики Катару. Доха позиціонувала себе як союзника Заходу в арабському світі в просуванні гуманітарної Інтервенції в Лівії та політичного врегулювання в Ємені.

Як результат підтримання контактів з ісламістськими діячами, Катар отримав зв'язки багатьма лідерами опозиції, які були готові грати провідні ролі подіях Арабської весни. В силу ряду особливостей регіону (див. розділ 1) ісламісти мали більше організаційних можливостей, ніж інші опозиційні групи

---

86 Політика Катару на арабском напрямленні [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.iimes.ru/?p=15748>

87 Qatari Foreign Policy: Carryover or Redirection? [Electronic resource]. – Mode of access: <http://studies.aljazeera.net/ResourceGallery/media/Documents/2014/7/10/2014710114831205734Qatari%20Foreign%20Policy%20Carryover%20or%20Redirection.pdf>

в цих країнах, що автоматично дало їм ряд переваг в ході виборчих кампаній після повалення автократій. Це дало Катару дві форми важелів впливу в постреволюційних державах: індивідуальні зв'язки через діячів, які перебували в Досі і потім повернулися в свої рідні країни та інституційний вплив, після того як Брати-мусульмани утвердилися в якості потужного гравця на місцевій політичній арені. Розглянемо кожен з цих випадків окремо<sup>88</sup>.

З самого початку повстання проти режиму Муаммара Каддафі в Лівії, Катар разом з Францією і Великобританією, відігравав ключову роль у мобілізації міжнародного співтовариства до дії. Важливо зазначити, що Катар докладав зусиль для мобілізації арабської підтримки через Лігу арабських держав щодо введення в безполітної зони. Прем'єр-міністр емірату Хамад бен Джасем ініціював тимчасове припинення членства Лівії в ЛАД, а потім забезпечив одностайне голосування щодо підтримки безполітної зони.

Військова і фінансова допомога Катару мала одне з вирішальних значень для успіху Лівійського повстання, зокрема, в забезпеченні та підтримці тимчасового уряду, Національної перехідної ради (НПР) Крім швидкого дипломатичного визнання опозиції, катарські винищувачі Mirage взяли участь в очолюваних НАТО повітряних ударах, і катарський Лівія ТВ надав повстанцям медіа-платформу, що дало їм можливість транслювати свою позицію у всьому світі. Створення станції мало н меті протидію пропагандивній машині режиму Каддафі та маніпулювання громадською думкою на свою користь. Голова НПР Махмуд Джабріль замість того щоб координувати діяльність повстанців з головного їхнього оплоту м. Бенгазі, більшість часу проводив в Досі. Не військова допомога також була важливою і включала більш ніж \$ 400 млн. в якості фінансової допомоги, постачання води, природного газу в балонах, і товарів першої необхідності. Катар також допомагав з продажем лівійської нафти зі східних портів під контролем повстанців.<sup>89</sup>

---

88 Kristian Coates Ulrichsen. Qatar and the arab spring [Electronic resource] / Kristian Ulrichsen. – Mode of access: [http://carnegieendowment.org/files/qatar\\_arab\\_spring.pdf](http://carnegieendowment.org/files/qatar_arab_spring.pdf)

89 David Andrew Weinberg. Qatar and Terror Finance Part I: Negligence [Electronic resource] / David Weinberg . – Mode of access: [http://www.defenddemocracy.org/content/uploads/publications/Qatar\\_Part\\_I.pdf](http://www.defenddemocracy.org/content/uploads/publications/Qatar_Part_I.pdf)

Також варто зазначити, що Катар налагодив зв'язки з ключовими ісламістськими збройними формуваннями, зокрема з командиром тріполійської бригади Абдель Хакімом Бельхаджем і братами аль-Саллабі. Бельхадж був лідером Лівійської ісламської збройної групи створеної ЦРУ для боротьби з режимом М. Каддафі в 2004 році, перш ніж був реабілітований режимом у 2007 р. Алі аль-Саллабі жив у вигнанні в Катарі до 2011 р. і став чи не найвпливовішим лівійським богословом, в той час як його брат Ісмаїл став відомим як лідер однієї найкраще оснащених повстанських збройних формувань Рафалла аль-Сахаті. За велику кількість сучасної зброї, яка в неї з'явилась, це формування навіть заслужило прізвисько "бригада феррарі." Хоча ісламісти втратили більшість у новому парламенті Лівії – Раді представників, де вони отримали на виборах 2014 р. лише 30 місць з 200, попередній парламент Загальний національний конгрес не ці вибори не визнав. Таким чином зараз у Лівії триває громадянська війна між міжнародно визнаною Палатою представників та Загальним національним конгресом. В останньому більшість зберігають брати-мусульмани і як наслідок саме він отримує допомогу від Катару. Станом на серпень 2015 р. Загальний національний конгрес контролює столицю Лівії Тріполі та близько 30 % території країни.

Дещо по іншому склались обставини в вотчині Братів-мусульман – Єгипті. Заворушення, що почалися “Днем гніву” 25 січня 2011 р., названі самими єгиптянами «народною революцією», привели незабаром, 12 лютого, до відставки правлячого протягом 30 років президента Хосні Мубарака. До січня 2012 р. в результаті шеститижневих трьох фаз парламентських виборів в Національні збори (всього 498 членів) 73% місць отримали два ісламських об'єднання: рух Брати-мусульмани - 235 мандатів (42%) і партія ан-Нур - 121 (24,3%)<sup>90</sup>.

30 червня 2012 р. приніс присягу в якості президента 60-річний Мухаммед Мурсі, за професією інженер, один з керівників руху «Брати-

---

90 Парламентские выборы в Египте (2011-2012) [Electronic resource]. – Mode of access: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Парламентские\\_выборы\\_в\\_Египте\\_2011-2012](https://ru.wikipedia.org/wiki/Парламентские_выборы_в_Египте_2011-2012)

мусульмани», обраний в червні 2011-го головою Партії свободи і справедливості - його політичного крила.

Не зважаючи на всіляке сприяння з боку Катару<sup>91</sup>, за час перебування при владі ісламісти не тільки розчарували, але і серйозно насторожили широкі верстви єгипетського суспільства. Завдання, що стояли перед новим керівництвом країни виявилися занадто складними для братства. Уряд Мурсі не проявив себе готовим і здатним до управління. не зміг домогтися стабілізації та зупинити розвал економіки, зруйнованої політичними потрясіннями, і це не могло не викликати невдоволення. За рік перебування біля керма уряд Мурсі зробив багато серйозних стратегічних і тактичних помилок, і він це визнав, проте це визнання вже не мало значення: «Він не зробив нічого хорошого», - підбив підсумок перебування лідера ісламської партії один з єгипетських журналістів. - Брати» не змогли навіть поширити власний успішний досвід соціальної роботи в широких масах населення<sup>92</sup>.

Дуже симптоматичним є той факт, що, хоча ісламісти зуміли забезпечити собі контроль за новим парламентом, на президентських виборах навесні 2012 р. М. Мурсі здобув перемогу з невеликою перевагою голосів, насамперед у силу того, що єгиптяни ніяк не могли прийняти іншого кандидата - генерала ВПС Ахмеда Шафіка, представника старої гвардії режиму Мубарака.

Мохамед Мурсі обіцяв стати представником всіх єгиптян. Однак, зайнявши пост президента, він не виконав цю обіцянку. Президент не зміг піднятися над боротьбою між прихильниками ісламського і світського шляху розвитку, залишився провідником втілення на практиці концепцій його партії, що було сприйнято як вектор на ісламізацію країни, яка в арабській блогосфері отримала влучну назву “іхванізація” (від Іхван - Брати). Брати постійно порушували свої зобов'язання, і це підривало довіру до них.

---

91 Протягом всього правління Братів-мусульман Єгипет отримав від Катару більше \$ 8 млрд у якості допомоги для підтримки стагнуючої економіки а також уклав вигідний контракт з постачання газу. Крім того, в ході візиту в Каїр в вересні 2012 р. Хамад бен Джасем заявив, що Катар має намір інвестувати загалом \$ 18 млрд. в Єгипет протягом п'яти років: \$ 8 млрд. – в електростанції, видобуток природного газу, металургію в Порт-Саїд; решта \$ 10 млрд. – в інфраструктуру туризму на середземноморському узбережжі.

92 Чому провалились "Братья-мусульмане"? [Electronic resource]. – Mode of access: [http://www.ng.ru/ideas/2013-12-13/5\\_egypt.html](http://www.ng.ru/ideas/2013-12-13/5_egypt.html)



Спочатку адміністрація Мурсі співпрацювала з Вищою радою збройних сил, для того щоб провести конституційні поправки в березні 2011 р. Проте потім влада пішла на ухвалення президентського декрету, який ставив Мурсі і прийняті ним укази над законами та над Конституцією. Нова влада спробувала підпорядкувати собі судову систему, звільнивши близько 3 тис. старих суддів і посадивши на їх місця приблизно стільки ж нових. Ісламісти поспішали проштовхнути якомога більше своїх послідовників і в інші державні структури.

Призначивши нового генерального прокурора з своїх рядів, який діяв в рамках його інтересів, президент Мурсі зумів налаштувати проти себе майже всі інші політичні організації Єгипту.

Мухаммед Мурсі протримався на цій посаді рівно рік. Армія Єгипту втрутилася в політику. Військові дали президенту 48 годин для добровільного відходу і 3 липня 2013 за наказом міністра оборони Абделя Фаттаха ас-Сісі оголосили про його відсторонення, мотивуючи це вимогою мас, зокрема створеним в травні рухом Тамарруд («Повстання»), який стверджував, що до червня 2013 року було зібрано майже 30 млн підписів з вимогою відставки президента, якого звинувачують у розвалі економіки і в дестабілізації країни. Одночасно були арештовані 15 його найближчих сподвижників, пізніше - сотні активістів Братів<sup>93</sup>. Так виявилася перевернутою ще одна сторінка історії сучасного Єгипту. 23 вересня каїрський Верховний суд заборонив діяльність асоціації Брати-мусульмани з конфіскацією їх власності та вкладів. Таким чином сьогодні Брати-мусульмани в Єгипті перебувають на нелегальному становищі і їх діяльність звелася до організацій протестів та терактів.

Незважаючи на те, що підтримка Братів-мусульман в Єгипті все ще сильна, військові не приховують свого наміру викоринити рух. При цьому вони спираються на мовчазну згоду як значної частини єгипетського істеблішменту, так і світової спільноти. Гучні вирокі лідерам «Братів-мусульман» і масові репресії щодо рядових членів подаються як боротьба з ісламським екстремізмом.

---

93 The Fall of the Muslim Brotherhood: Implications for Egypt [Electronic resource]. – Mode of access: <http://theorient.org/2014/02/17/the-fall-of-the-muslim-brotherhood-implications-for-egypt/>

Тим не менш, враховуючи те, що у «Братів-мусульман» є досвід виживання в екстремальних умовах - навіть якщо їхні ресурси в Єгипті будуть істотно підірвані, потужна мережева структура збережеться за кордоном. Майже вікова історія цього руху свідчить про його здатність відновлювати втрачені позиції і знову і знову повертатися в суспільне і політичне життя.

Дещо по-іншому склалась ситуація в Марокко<sup>94</sup>. Король Мухаммед VI під тиском громадськості почав лібералізацію політичної системи країни. У листопаді 2011 р. пройшли дострокові вибори до парламенту, де переконливу перемогу здобула марокканська «Партія справедливості і розвитку» (ПСР). Відповідно до нової конституції король призначив прем'єр-міністром лідера ПСР Абдаллаха Бенкірана. Здавалося, що Братство здобуло ще одну нову перемогу. Але, як з'ясувалося, цей успіх все більше нагадував піррову перемогу. По-перше, говорити про те, що новий уряд повністю контролює владу, не доводилося так як більша її частина як і раніше належала королю. Але ще більш важливим є те, що, що опинившись на чолі парламенту братство, потрапило в таку ж пастку, як і їх єгипетські однодумці. Справа в тому, що Марокко, як і Єгипет, не володіє великими запасами природних ресурсів, і в цих країнах існують великі економічні проблеми. При колишніх правителях частина цих проблем або просто не вирішувалася, або вирішувалася аби як. З кожним роком ситуація, звичайно, лише погіршувалася, проте це дозволяло владним структурам триматися при владі. А якщо і виникали протести то вони вирішувалися військово-поліцейськими заходами. І ось коли при владі опинилися опозиційні сили, перед ними стали наростати найрізноманітніші проблеми, насамперед, пов'язані з економікою. Нова влада, може, і хотіли б їх вирішити, але або не змогла, або просто не зуміла. Як результат, в Марокко місцеві Брати-мусульмани опинилися в такій же ситуації як і в Єгипті, тільки тут все поки обходиться без участі силових структур. Адже й самі опозиціонери прийшли до влади політичним шляхом. Але, як і в Єгипті, прийшли вони зовсім підготовленими, не маючи реального досвіду управління державою. За 4 роки

---

94Yossef Ben-Meir, Human Development in Morocco and the Arab Spring Region [Electronic resource] / Yossef Ben-Meir. – Mode of access: <http://www.arab-hdr.org/publications/other/ahdrps/AHDR%20ENG%20Arab%20Spring%20Mirkinv3.pdf>

правління Партія справедливості і розвитку в Марокко не спромоглася продемонструвати якої-небудь ефективної політики і напередодні нових парламентських виборів її рейтинг коливається на рівні 10-12 %.

Як тільки ісламістські угруповання використавши військовий переворот в столиці Малі Бамако на початку 2012 р. щоб взяти під контроль всю північ країни, одразу з'явилися свідчення у розпалюванні конфлікту з боку Катару. Перші звинувачення в причетності Катару до фінансування туарегських сепаратистів і ісламістських груп прийшли в червні 2012 р. в досить поважному французькому тижневику *Canard Enchainé*. У назві статті "Наш друг Катар фінансує ісламістів Малі", газета стверджувала: "Багата нафтою Перської затоки держава фінансує сепаратистів. Про це повідомляє неназване джерело з французької військової розвідки: "НРЗА (світські сепаратистів туарегів), пов'язана з аль-Каїдою Ансар ад-Дін і РЄДЗА (рух за єдність і джихад в Західній Африці) всі отримали гроші з Дохи." Місяць потому Садоу Діалло, мер міста Гао, що на півночі Малі, яке опинилось під контролем бойовиків в інтерв'ю RTL радіо повідомив: "Французький уряд прекрасно знає, хто підтримує цих терористів. Катар, наприклад, продовжує посилати так звану допомогу та їжу кожен день в аеропорти Гао і Тімбукту"<sup>95</sup>.

Наявність катарських неурядових організацій в північному Малі не є таємницею. Мехді Лазар, один з провідних дослідників зовнішньої політики Катару, у своїй статті для французького тижневіка *L'Express*, зазначає, що відносини Дохи з переважно мусульманською північню Малі глибоко вкоренилися: "Катар створив мережу установ, що фінансуються ним в Малі, в тому числі медресе, школи та благодійні організації, які він фінансує з 1980-х рр. Сьогодні емірат чекає повернення цих інвестицій. Малі має величезні поклади нафти і газу, і це потребує допомоги у розвитку інфраструктури. Катар цілком може допомогти, а також, на фоні хороших відносин з ісламістами північного Малі, експлуатувати багаті золоті і уранові родовища в країні."

---

95 Andrew Weinberg Qatar and Terror Finance Part I: Negligence David [Electronic resource] /Andrew Weinberg. – Mode of access: [http://www.defenddemocracy.org/content/uploads/publications/Qatar\\_Part\\_I.pdf](http://www.defenddemocracy.org/content/uploads/publications/Qatar_Part_I.pdf)

Активні також катарці і в інших країнах Африки. Від Судану, де незважаючи на деяке охолодження ставлення до посередницьких зусиль Дохи з врегулювання кризи в Дарфурі, катарці активно входять і на ринки інших африканських держав. Насамперед, звичайно в сфері економіки, що абсолютно не скасовує їхнього бажання посилення свого політичного впливу. Та й Судан далеко не минулий етап катарської зовнішньої політики, особливо з урахуванням наростання саудівсько-суданського розбіжностей. Поки ж державна компанія Катар Майнінг Компані (КМС) шукає можливості для масованого входу на ринок видобутку корисних копалин в Буркіна Фасо, територію якого передбачається використовувати як своєрідний плацдарм для входу на ринки країн на заході континенту. При цьому катарці пішли в чомусь по китайському шляху, супроводжуючи свої заявки на ліцензії широкою програмою інвестиційної та гуманітарної діяльності. Емір Катару Тамім зобов'язався і особисто контролює проект будівництва нового суперсучасного міста («Буркіна-Катар місто дружби») в районі Бассінко на північ від столиці Буркіна-Фасо Уагадугу. Емір дав публічну клятву побудувати це місто на тисяча чотириста жителів ще в 2010 році під час офіційного візиту в Доху президента Буркіна-Фасо Б.Кампаоре. Одночасно оформилося і партнерство Qatar Airways і Air Burkina, що серйозно розширює її логістичні можливості в Африці. Крім того, катарці ведуть активні переговори з президентом Малі І. Кейтою про покупку ліцензій на розробку родовищ золота в цій країні, а також технічної допомоги малійській стороні у зазначеній галузі. Про це також була досягнута попередня домовленість під час візиту Кейт в Доху в лютому 2014 р. У стратегічних планах катарського керівництва реалізація аналогічних проектів в Кот д'Івуарі та Сенегалі. Слід звернути увагу на те, що катарці намагаються проявляти активність саме в франкофонній частині Африки, де вони спираються на логістичну та політичну підтримку свого давнього союзника – Парижу, приватних охоронних компаній Франції.

Таким чином, використавши хвилю заворушень, які прокотились країнами Північної Африки та зміну режимів в них. Зокрема, найбільшого успіху вдалось досягти в Єгипті, Брати-мусульмани виграли парламентські та

президентські вибори. Тунісі, де прокатарська ан-Нахда увійшла до числа головних політичних сил країни, та в Марокко, де Брати-мусульмани теж сформували уряд. Катар використав свої зв'язки з ісламістськими організаціями в Магрибі та Сахелі для поширення свого впливу, зокрема, емірат фінансує Тріполійську бригаду на чолі з Абдель Хакімом Бельхаджем, та підтримує Загальний національний конгрес Лівії, в якому більшість складають Брати-мусульмани. В Малі Катар підтримує Ансар ад-Дін та Рух за єдність і джихад в Західній Африці. Сьогодні, зважаючи на труднощі, з якими стикаються ісламістські організації, що співпрацюють з Катаром, на повістці дня стоїть переосмислення стратегії їх діяльності для підвищення конкурентоспроможності порівняно з іншими акторами регіону.

### **3.2. Роль ісламістських організацій у політиці Саудівської Аравії щодо Африки**

Саудівська Аравія та країни Африки мали давні стосунки протягом багатьох століть, як в плані ділових відносин і міжособистісних контактів. На сучасному етапі регіон розглядається керівництвом КСА як невіддільна частина арабського та ширше ісламського світу, та один з ключових майданчиків для поширення власного впливу та просування саудівських національних інтересів в Африці.

Як і для Катару, серія потрясінь, що прокотилися арабським світом, призвела до зростання впливу Саудівської Аравії, що ґрунтувалося перш за все на її контактах з салафітськими рухами в Магрибі<sup>96</sup>.

До ХХІ століття салафізм поширився по всьому ісламському світу, включаючи і Африку, але в першу чергу – в Єгипті та Тунісі. Збільшилася як кількість його прихильників, так і інституційний розмах. Тепер цей рух включав до свого складу громадські організації, зайняті благодійністю, наданням допомоги і роботою на місцях. Вони ще не були офіційними політичними партіями, в основному через те, що жили при автократичних режимах, проте

---

96 Emboldened yet vulnerable: the changing foreign policies of Qatar and Saudi Arabia [Electronic resource]. – Mode of access: <http://fride.org/publication/1206/working-paper>

потихеньку створювали інфраструктуру для таких організацій. Саме в цих обставинах салафіти зустріли арабську весну.

В цьому контексті найбільш важливою країною для КСА в силу значного демографічного та економічного потенціалу є Єгипет. В історії сучасного Близького Сходу, Ер-Ріяд і Каїр були як союзниками, так і суперниками. Але з 1980-х років, дві країни, як правило, сприймали одна одну, як важливих партнерів. В епоху президента Єгипту Хосні Мубарака, Єгипет і Саудівська Аравія мінімізували відмінності, які зберігалися від часів "арабської холодної війни", і налагодили дуже тісні відносини.

На відміну від деяких інших арабських країн, які отримували істотну фінансову допомогу від Саудівської Аравії протягом років, в обмін на підтримку в боротьбі проти Іраку підчас окупації Кувейту та війни в Перській затоці в 1990-91 рр., підтримка Х. Мубарака для Саудівської Аравії була постійною і стабільною.

За повідомленнями джерел близьких до королівської сім'ї Король Абдалла був шокований, коли президента Мубарака було повалено в 2011 році. Разом з тим, Саудівська Аравія підтримувала салафітські партії в Єгипті для просування власних інтересів. Поряд з цим, підтримуючи дипломатичні відносини з лідером Братів-мусульман М. Мурсі, який був обраний президентом в 2012 році, були першими, хто публічно привітали його відставку в 2013 році<sup>97</sup>.

Подібно Братам-мусульманам, вони були не готові до народного обурення, на чолі якого стали головним чином молодіжні угруповання, і до того, що його хвилі почали руйнувати існуючі десятиліттями світські авторитарні режими. З часом салафіти зуміли затьмарити собою неісламістські сили, які зіграли ключову роль у поваленні президента Хосні Мубарака. Але у них не було тих політичних механізмів, які зуміли створити за 80 років Брати-мусульмани. В результаті - виникли різні салафітські сили, які почали хаотично намагатися самоствердитися в Єгипті після повалення авторитарного режиму<sup>98</sup>.

---

97 Fahad Nazer Saudi-Egyptian Relations at the Crossroads [Electronic resource] / Fahad Nazer. – Mode of access: [http://www.agsiw.org/wp-content/uploads/2015/10/Nazer\\_SaudiEgyptianRelations\\_version2.pdf](http://www.agsiw.org/wp-content/uploads/2015/10/Nazer_SaudiEgyptianRelations_version2.pdf)

98 Salafism and Arab Democratization [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.stratfor.com/weekly/salafism-and-arab-democratization>

Тим не менш, політизація салафітів прискорюється. У лавах єгипетських салафітів з'явилися популярні політики, в тому числі і такі харизматичні, як Хазем Салах Абу Ісмаїл. Дві салафітські партії створили ісламістську коаліцію з знову сформованим політичним крилом колишнього терористичного угруповання Аль-Гамаа аль-Ісламія, яка на минулих парламентських виборах посіла друге місце після партії Братів-мусульман. Салафіти досить ефективно включилися в післяреволюційний виборчий процес у багатьох арабських країнах. І це цікаво, оскільки салафіти протягом десятиліть засуджували демократію як чуже ісламу явище. Така трансформація в значній мірі викликана впливом керівництва Саудівської Аравії, яке прагнуло тим самим посилити свій регіональний вплив в арабському світі<sup>99</sup>.

Найбільш важливий аспект участі салафітів в масовій політиці полягає в тому, що вони включилися у виборчий процес після десятиліть засудження демократії, яку вони називали неісламським явищем. Іншими словами, в кінцевому підсумку салафіти перейняли тактику Братів-мусульман, хоча до цього моменту рішуче її відкидали. Така трансформація більшою мірою є поспішно прийнятим за необхідності рішенням, ніж результатом природної ідеологічної еволюції.

Існує надія на те, що приєдналися до політичного мейнстріму радикальні сили можуть з часом відмовитися від свого радикалізму. Так може статися в державах з сильними демократичними системами. Однак у більшості арабських країн, які тільки почали транзит від авторитаризму, перехід салафітів до електоральної політики може лише сповільнити, а то й порушити процес демократизації і дестабілізувати обстановку в усьому регіоні.<sup>100</sup>

---

99 Youssef M. Ibrahim, "Arabs Smooth Way to restore Ties with Egypt" [Electronic resource] / Youssef Ibrahim. – Mode of access: <http://www.nytimes.com/1987/11/12/world/arabs-smooth-way-to-resume-ties-with-egypt.html>

100 Неймагов Я. Г. Основные приоритеты внешней политики и дипломатии Саудовской Аравии на современном этапе [Electronic resource] / Я. Неймагов. – Mode of access: <http://cheloveknauka.com/osnovnye-prioritety-vneshney-politiki-i-diplomatii-saudoovskoy-aravii-na-sovremennom-etape>

Значною мірою даний хаос пояснюється тією обставиною, що кроки в бік демократичної політики привели до подальшого дроблення сил салафізму. Багато салафітів досі незатишно почувають себе в обстановці демократії, а ті, хто обережно прийняв її, розкололися на численні фракції. У результаті жодна з салафітських легальних організацій не може виступати від імені всієї секти<sup>101</sup>.

Разом з тим, так як Єгипет стикаються з проблемами такого ж характеру стикаються як Лівія і Туніс. Соціальна та економічна ситуація ще більше погіршиться після падіння режиму Братів-мусульман на чолі з Мохаммедом Мурсі. Тим часом весь Синайський півострів вийшов з-під контролю уряду Єгипту, і тепер являє собою притулок для значного числа тяжко озброєних терористичних ісламістських груп з перспективою розширення контрольованих ними територій.

Деякі далекоглядні салафіти, особливо члени політичних партій, готові співпрацювати з Братами-мусульманами задля досягнення спільних цілей, таких як перехід до демократії і стримування радикальних і войовничих тенденцій. Але в кінцевому підсумку вони прагнуть скористатися прагматизмом Братів, щоб позбавити їх підтримки релігійних виборців. Крім того, салафіти намагаються скористатися своєю роллю посередників між урядом на чолі з Братами і джихадистами. Мета при цьому полягає в посиленні власних переговорних позицій і в ослабленні позицій Братів-мусульман.

З цього моменту і до смерті короля Абдулли в січня 2015 року, підтримка Саудівською Аравією уряду президента ас-Сісі була практично безумовною. Саудівська Аравія не тільки надала Єгипту мільярди доларів в край необхідної фінансової допомоги<sup>102</sup>, а й підтримали репресії єгипетського уряду проти Братів-мусульман і їх прихильників. Більше того, уряд Саудівської Аравії навіть визнав організацію як терористичну в березні 2014 р<sup>103</sup>.

---

101 Khalil al-Anani, Is the Saudi-Egypt honeymoon ending? [Electronic resource] / Khalil al-Anani. – Mode of access: <http://www.alaraby.co.uk/english/comment/2015/4/8/is-the-saudi-egypt-honeymoon-ending>

102 “Saudi Arabia pledges \$5 billion in aid to Egypt,” Associated Press, July 9, 2013 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.cbsnews.com/news/saudi-arabia-pledges-5-billion-in-aid-to-egypt/>

103 Mustapha Ajbaili, “Saudi: Muslim Brotherhood a terrorist group” [Electronic resource] / Mustapha Ajbaili. – Mode of access: <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2014/03/07/Saudi-Arabia-declares-Muslim-Brotherhood->



Саудівська політика дещо змінилася після приходу до влади нового короля Салмана. Деякі єгипетські журналісти та політики, виражали занепокоєння, коли король Абдалла помер і король Салман вступив на престол. Їх головною турботою було чи новий глава держави буде продовжувати жорстку лінію свого попередника щодо Братів-мусульман, або ж примириться з ними в який-небудь спосіб, натомість зосередившись на більш негайних проблемах, зокрема ІДІЛ та протидії Ірану. Ці побоювання не були безпідставними.

Раніше цього року, деякі видні саудівські журналісти радили Єгипту, пом'якшити свою позицію щодо Братства, припускаючи, що король Салман, швидше за все, проводитиме нову політику щодо регіональних проблем, зокрема, колишній міністр закордонних справ принц Сауд аль-Фейсал, у лютому 2014 р., заявив: "у нас немає проблем з Братами-мусульманами. Це просто невеликий сегмент цієї організації."<sup>104</sup> Тим не менш, єгипетський уряд продовжує розглядати братство в якості основної загрози.

Тим не менш, зараз спостерігаються ознаки деякої зміни політики КСА щодо Братів-мусульман. Зокрема, в червні 2015 р. королівство відвідала делегація у складі високопосадовців ХАМАС (організація офіційно є філіалом Братів-мусульман). Не зважаючи на запевнення, що поїздка мала винятково паломницький характер, вона передбачала зустрічі з королем Салманом і його спадкоємцем принцом Мухаммедом бін Наїфом та міністром оборони Мохаммедом бін Салманом. Незадовго до цього КСА відвідали також Рашид Ганнуші, лідер туніської партії ан-Нахда, шейх Абдул Маджид аль-Зіндані з єменської аль-Іслах, і Хаммам Саїд з йорданського філіалу братства<sup>105</sup>. Все це, а також відвідання шейхом Юсуфом аль-Кардаві, який вважається одним з духовних лідерів Братства, – по заходу “Саудівський національний день”<sup>106</sup> в Катарі у вересні 2015 р. свідчить, що король Салман намітив новий курс

---

terrorist-group.html.

104 Samar Al-Muqrin, Two Hours with Saud Al Faisal [Electronic resource] / Samar al-Mukrin. – Mode of access: <http://www.al-jazirah.com/2015/20150211/ar6.htm>.

105 Hussein Ibish, Saudi Arabia's New Sunni Alliance [Electronic resource] / Hussein Ibish. – Mode of access: [http://www.nytimes.com/2015/08/01/opinion/hussein-ibish-saudi-arabias-new-sunni-alliance.html?\\_r=00](http://www.nytimes.com/2015/08/01/opinion/hussein-ibish-saudi-arabias-new-sunni-alliance.html?_r=00)

відносно Братів-мусульман. Вище зазначене свідчить, що Саудівська Аравія, враховуючи підписання ядерної угоди з Іраном, докладає зусиль щодо створення нового альянсу з Суданом, зміцнює зв'язки Туреччиною, аби протистояти посиленню ролі Ірану та його союзників в регіоні.

Посилились позиції салафітів і в Тунісі. Падіння режиму Бен Алі в січні 2011 року в значній мірі змінило політичну арену Тунісі в результаті перемоги на парламентських виборах в жовтні 2011 р. партії ан-Нахда, близької Братам-мусульманам, зріс рівень толерантності до толерантності стосовно салафістських груп, що викликають загальну радикалізацію в країні. Ці групи, будучи репресовані при Бен Алі в даний час мають можливість вільно висловлювати свої ідеї та свій політичний порядок денний.

Саудівська Аравія також протягом десятиліть працювала над поширенням ваххабізму в інших країнах Африки. У середині 80-х з'явилися свідчення зростання популярності салафістських ідей в регіоні. У цей час Саудівський інститут в Мавританії, в якому дотримувались ідей ваххабізму, випускав, сотні студентів щороку. Інститут був створений у 1979 р. в Нуакшоті в якості одного з п'яти інститутів поза межами Саудівської Аравії, що є афілійованими з університетом імама Мухаммада бен Сауда. Заклад навчав студентів з Мавританії та інших країн Північної і Західної Африки, поки не був закритий у 2003 році, коли режим президента Маауйя ульд Тайя звинуватив його у поширенні доктрини ваххабізму і культури екстремізму і войовничості.

1960-ті роки є важливим поворотним пунктом у поширенні африканського салафізму, випускаючи великі групи африканських студентів-мусульман, які закінчували саудівські навчальні заклади, і, повертаючись додому, радикалізували місцеві громади.

Хоча можливості для здобуття вищої релігійної освіти в Саудівській Аравії стали більш обмеженими в останні десятиліття, вплив “тих, хто повернувся” все ще залишається значною. Нафтовий бум на початку 1970-х

---

106 “Saudi Arabia Signals Easing of tension with Islamic cleric” [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.dailymail.co.uk/wires/reuters/article-3257911/Saudi-Arabia-signals-easing-tension-Islamist-cleric.html>

створив можливості для роботи, і все більше число африканських мігрантів-робітників стікалися в Саудівське Аравію і країни Перської затоки<sup>107</sup>.

Варто зазначити, що ісламські неурядові організації відіграють важливу роль у поширенні салафізму в Африці. Зокрема, Саудівські організації, як то Всесвітня ісламська ліга і Всесвітня асамблея мусульманської молоді давно присутні по всьому Континенту, і додаткові ті були створені з 1970-х. Танзанія може бути, наприклад, прихід кількох міжнародних мусульманських організацій (більшість з них патронуються Саудівською Аравією). У той час як ці організації сприяли утворенню різних салафітських по всьому континенту, їх значення не слід перебільшувати. Міжнародні салафітські інститути, як правило, являють собою мережі фінансування, а не управління<sup>108</sup>.

Далі ми розглянемо два типи для країн регіону кейси, які характерні для більшості країн Африки. Один з них, а саме Сомалі, демонструє модель поведінки салафітів на територіях, де відсутня державна влада як така. Інший – Марокко, ілюструє стратегію їх діяльності в умовах часткової легалізації.

Салафізм в Сомалі спочатку з'явився на початку 1970-х, як невійськовий рух, пов'язаний з релігійними реформами. Через репресивний характер режиму Сіада Барре, салафіти перебували в підпіллі, і не грали істотної ролі до падіння Барре і початку громадянської війни. В цей час, коли салафіти спочатку утворили Аль-Іттіхад аль-Ісламія, яка стала єдиною релігійною групою, на відміну від інших, переважно племінних груп. Після розгрому ефіопською армією в 1996 році, салафітські бойовики продовжували грати важливу роль у конфлікті приєднавшись до організації Об'єднаних ісламських судів, і потім, у 2007 р. до Аль-Шабааб. Під впливом фігур з бойовим досвідом в Афганістані і які нібито були залучені в терактах в межах Сомалі, аль-Шабааб все більше зближувалась з аль-Каїдою, в кінцевому підсумку оголосивши себе її філіалом в Сомалі в 2012 році.

---

107 Patrick Kimunguyi Terrorism and Counter terrorism in Africa [Electronic resource] / Patrick Kimunguyi. – Mode of access: <http://artsonline.monash.edu.au/radicalisation/files/2013/03/conference-2010-terrorism-counter-terrorism-eafrica-pk.pdf>

108 The Arab Spring and the funding of Salafism in the MENA region [Electronic resource]. – Mode of access: <http://securityobserver.org/the-arab-spring-and-the-funding-of-salafism-in-the-mena-region/>

Королівство Марокко було до початку 2000-х оплотом поміркованого ісламу. Ця ситуація значною мірою змінилася через два фактори: 1) після отримання незалежності в 1956 році марокканська влада співпрацювала з ісламістами, контролюючи їх та одночасно використовуючи для боротьби з лівими організаціями 2) правляча династія веде своє коріння від внука Мохаммеда, таким чином володіючи беззаперечною легітимністю, яку важко заперечити навіть салафітам.

Тим не менше, починаючи з терактів в Касабланці в 2003 р., коли загинуло 45 і було поранено понад 100 людей Марокко залишається полем діяльності салафітів, які залишаються активним протягом останніх років. Останній резонансний напад було здійснено 28 квітня 2011 року в Марракеші, коли загинуло 17 людей, у тому числі 15 іноземних громадян, і поранено більше 25<sup>109</sup>.

Як і в інших країнах регіону, в Марокко Саудівська Аравія спонсорує ваххабітські релігійні школи і а також виділяє стипендії стипендії на навчання та поширює релігійну літературу для сотень студентів. В обмін на неперешкоджання цьому Марокко отримує необхідну фінансову допомогу від Саудівської Аравії, яка потрібна щоб підтримувати його військовий контингент в Західній Сахарі, територія якої оскаржується Марокко і фронтом ПОЛІСАРІО.

Коли в 2011 році протести докотилися до Марокко, король відповів на протести політичними реформами. Найбільше значення мала історична поправка до Конституції, прийнята в липні 2011 року: вона розширила свободу слова, повноваження уряду і прем'єр-міністра. Крім того, марокканський парламент отримав додаткові повноваження для контролю за урядом. Тоді ж в країні пройшли дострокові вибори, на яких ісламістська Партія справедливості і розвитку (ПСР) отримала відносну більшість в парламенті, а потім очолили коаліційний уряд за участю ще трьох світських партій<sup>110</sup>.

---

109 Craig Whitlock, Terrorist Networks Lure Young Moroccans to War in Far-Off Iraq; Conflict Is Recruiting Tool for Al-Qaeda Affiliates [Electronic resource] / Craig Whitlock. – Mode of access: <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/morocco1010LR.pdf>

110 Mohammed Masbah, The Moderation of Moroccan Salafis since the Beginning of the Arab Spring [Electronic resource] / Mohammed Masbah. – Mode of access: [https://www.academia.edu/2471810/The\\_Moderation\\_of\\_Moroccan\\_Salafis\\_since\\_the\\_Beginning\\_of\\_the\\_Arab\\_Spring](https://www.academia.edu/2471810/The_Moderation_of_Moroccan_Salafis_since_the_Beginning_of_the_Arab_Spring)

Щоб зберегти політичну стабільність в країні і одночасно амортизувати зовнішній тиск, марокканський король і ісламісти досягли негласної домовленості: ПСР пішла на поступки, надавши низку ключових посад в уряді союзникам монархії, а королівський палац залишив ісламіста А. Бенкірана на чолі кабінету. Під тиском Саудівської Аравії з-під контролю ПСР був виведений МЗС Марокко, а на пост міністра освіти був призначений технократ-франкофон. Палац також віддав безпартійним і пов'язаним з монархією бюрократам кілька відомств, включаючи МВС. Після всіх цих перестановок під контролем міністрів з ПСР залишилося не більше 8% бюджету країни.

Повалення ісламістів в Єгипті в 2013 році і вихід з правлячої коаліції світської Партії незалежності змусили ПСР ще більше пом'якшити свої позиції, щоб не втратити владу остаточно. Так, марокканські ісламісти погодилися не ставити своїх людей на значну частину ключових постів в державі. За перші три роки перебування ПСР при владі з 400 чоловік, призначених на високі державні посади, лише десяток були членами цієї партії. За словами представників ПСР, це відображає прагнення уряду робити такі призначення на основі професійних якостей, а не політичної лояльності, як це робили правлячі партії в минулому.

Що ж стосується майбутнього, то монархію, принаймні в короткостроковій перспективі, влаштовує нинішній коаліційний уряд на чолі з ісламістами, і король продовжить його підтримувати, поки кабінет користується масовою популярністю у населення і не загрожує інтересам трону.

Таким чином маючи кількадесятилітній досвід поширення ваххабізму в Африці через підтримку низки ісламських неурядових організацій, Саудівська Аравія використовує контакти з ісламістськими організаціями для просування власних національних інтересів в регіоні. Зокрема КСА використовує такі організації як Всесвітня ісламська ліга, Ісламський банк розвитку, Ісламський фонд солідарності, Ісламський фонд науково-технічного розвитку, Ісламський центр розвитку торгівлі. В регіоні Саудівська Аравія співпрацює з салафітськими організаціями по двох напрямках: 1) підтримує контакти з салафітськими політичними партіями, де дозволено їх легальне

функціонування; 2) підтримка ісламістських терористичних організацій там де їх легальне функціонування є неможливим, зокрема це аш-Шабааб в Сомалі, Боко-Харам в Нігерії, аль-Каїда в ісламському Магрибі. Новий етап саудівсько-африканських відносин позначений падінням в ході протестів ряду політичних режимів в ході Арабської весни та поширенням ісламістських ідей відкрив нові перспективи для збільшення впливу Саудівської Аравії в Африці та залучення країн регіону до спільних геополітичних проектів під проводом КСА.

### **3.3. Африканський вектор зовнішньої політики Ірану та ісламістські організації Африки.**

Іран, претендуючи на статус регіональної держави та чітко розуміючи необхідність альянсів за межами свого безпосереднього впливу, високо оцінює можливості їх утворення з країнами, що розвиваються і потребують дешевої нафти, іноземних інвестицій і впливових друзів. Співробітництво Ірану з країнами Африки в силу значної віддаленості носить лише економічний характер і не охоплює політичну сферу. ІРІ має довгу історію відносин країнами континенту. Після перемоги Ісламської революції в 1979 р. розширення відносин з країнами Східної Африки стало одним із пріоритетів у зовнішній політиці Ірану. Рахбар Алі Хаменеї в період перебування на посту президента ІРІ зробив ряд поїздок в африканські держави, у тому числі - до Танзанії, Мозамбіку і Зімбабве, який тоді перебував на передовій лінії Боротьби з режимом апартеїду ПАР. Іранське проникнення в Африку спочатку будувалося на засадах що випливають з принципів ісламської економіки та ісламського банкінгу<sup>111</sup>.

Тим не менш сьогодні іранська присутність в Африці носить обмежений характер. Однією з причин цього, як вважає Алі аль-Фонех є те, що іранська дипломатія є практично структурно дисфункціональною. Завдання в сфері зовнішньої політики виконують, не координуючись між собою, МЗС та Корпус вартів ісламської революції (КВІР). "Частою є ситуація різні державні

---

111 Джавад Шабири, Іран на "черном" континенте [Electronic resource] / Джавад Шабири. – Mode of access: [http://www.iran.ru/news/analytics/80363/b\\_Iran\\_na\\_chemom\\_kontinente\\_b](http://www.iran.ru/news/analytics/80363/b_Iran_na_chemom_kontinente_b)

структури Ісламської Республіки переслідують свої власні цілі, які часто входять в конфлікт з цілями зовнішньої політики інших установ. КВІР можуть мати корпоративні завдання в Африці, але ці цілі не обов'язково поділяються з Міністерством закордонних справ, або з Міністерством розвідки<sup>112</sup>.

Існує явна диспропорція між іранськими цілями в Африці, які глобальні прагнення їх амбітної зовнішньої політики, і здатністю до реалізації цих цілей, які не відповідають фактичним дипломатичними можливостям ІРІ.

Досвід Ірану в Судані продемонстрував, як традиційна дипломатія підпорядковується значно ширшим асиметричним цілям Ісламської Республіки Іран. Уряд Судану сформований правлячою ісламістською партією Суданський Національний конгрес підписав у 2008 р. з Іраном Угоду про військове співробітництво. За повідомленнями Телеграф, КВІР відкрив після цього базу в м. аль-Фащр, що в Дарфурі<sup>113</sup>, яка стала перевалочним пунктом для іранських боєприпасів, що в кінцевому підсумку переправлялись через ісламський Магриб в Сектор Газа.

В кінцевому підсумку співпраця між країнами припинилася за Суданської ініціативи. Правляча верхівка Судану розділилася стосовно цього питання, відносини з Іраном загострилися коли в листопаді 2011 р. , міністр закордонних справ Алі Карті висловився проти присутності іранських військових кораблів в Червоному морі в м. Порт-Судан<sup>114</sup>. На думку А. Розена, уряд Судану розглядав свій альянс з Іраном як чисто кон'юнктурний. "Це дуже егоїстичні відносини, у своїй пропаганді, СНК говорить про невірний Захід, сіоністів, комуністів, атеїстів, що ж, вони можуть додати і шиїтів до цього ж списку."<sup>115</sup> Як результат,

---

112 The Man and the Myth The many faces of Hassan Rouhani [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.weeklystandard.com/the-man-and-the-myth/article/796083>

113 Iran steals surface-to-air missiles from Libya [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/8782103/Iran-steals-surface-to-air-missiles-from-Libya.html>

114 Sudan FM goes public with his displeasure over receiving Iranian warships [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.sudantribune.com/spip.php?article44425>

115 Desperate For Allies and Secret Assets, Iran Penetrates Africa [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.thetower.org/article/desperate-for-allies-and-secret-assets-iran-penetrates-africa/>

Судан повністю переорієнтувався на Саудівську Аравію і навіть, на хвилі дипломатичної кризи між КСА та Іраном викликаній стратою Німра ан-Німра на початку 2016 р. разом з монархіями Перської затоки розірвав дипломатичні відносини з ІРІ.

Ця модель в якій Іран змушений був діяти в складному дипломатичному середовищі, опираючись на внутрішньо розділені інструменти дипломатії повторилася в Нігерії. У жовтні 2010 року, нігерійська влада перехопила найбільшу контрабандну партію іранської зброї в африканській історії, коли вантажний корабель з ящиками для ракетних пускових установок і важких мінометів був конфіскований в порту Лагоса. Цей інцидент ледь не закінчився розірванням дипломатичних відносин з Іраном. Крім того Іран має актив в Нігерії: Шейха Ібрагіма Закзакі, він є радикальним іранським шіїтським богословом і поширювачем іранської державної ідеології в найбільш густонаселеній країні на південь від Сахари в Африці.

Кар'єра Закзакі є продуктом іранських зусиль щодо проникнення в регіон на початку 1980-х. Він був головним популяризатором запровадження жорсткого правління в стилі Хомейні в кінці дев'яностих під час дискусії в Нігерії щодо введення законів шаріату в переважно мусульманській півночі країни. Іран досяг принаймні, деяких своїх цілей в Нігерії: він має ідеологічну опору всередині шіїтської громади країни, складає близько 5 відсотків мусульман Нігерії.

Один з небагатьох іранських успіхів в Африці пов'язаний з отриманням уранової руди для продовження реалізації ядерної програми ІРІ. Так, в 2011 р. Роберт Мугабе президент Зімбабве підписав угоду про постачання уранової руди з Іраном, також Ахмадінежад відвідав Нігер, який є четвертим у світі найбільшим виробником урану, наприкінці свого другого терміну на посаді президента Ісламської Республіки в 2012 р. Починаючи з 2006 р. Іран контрабандним шляхом через порти Танзанії налагодив постачання конголезького урану. Стосовно самої Танзанії, то її уряд виявився доволі



терпимим до іранських танкерів, що діяли під Танзанійським прапором для того, щоб обійти нафтові санкції проти ІРІ<sup>116</sup>.

В контексті всього вище зазначеного на особливу увагу залуговує африканський напрямок діяльності Хезболли як додатковий фактор іранського впливу. Численна ліванська діаспора в Африці давно зробила континент особливо цінним джерелом фінансової та тилової підтримки для Хезболли. Незалежно від того, багато чи мало у неї прихильників в кожній конкретній громаді, її оперативники можуть легко розчинитися у цих громадах. До того ж вони можуть діяти майже безкарно, оскільки злочинність і корупція в Африці повсюдні. Цей континент привертає міжнародну організовану злочинність, оскільки складається з слабких держав, для яких часто характерна корупція, в яких переважають слабкі і нескоординовані агентства з дотримання законів і які звикли до участі високопосадовців у злочинній діяльності. Підтримка контактів у вигідній алмазодобувній галузі, зв'язки з главами держав, іншими видатними політиками та великим капіталом в Африці та провідними шиїтськими лідерами виявилися ключовою ланкою в зарубіжній мережі постачання Хезболли. Як показує низка планів викрадень, бойовики Хезболли часом використовують цю мережу і для проведення терористичних операцій.<sup>117</sup>

В Африці на південь від Сахари Хезболла володіє кількома компаніями. Після посилення нагляду за діяльністю угруповання внаслідок вибухів в Аргентині 1992 і 1994 рр. багато її активістів перебралися з південноамериканського району прикордоння Аргентини, Парагваю та Бразилії в Африку. Хезболла збирає кошти серед ліванської діаспори в Африці різними способами. Вони апелюють до їхніх релігійних переконань, ліванської ідентичності або домагаються свого рекетом. У деяких частинах Африки ліванці традиційно контролюють великі сегменти економіки, представляючи

---

116 El-Zakzaky: Iran warns Nigeria [Electronic resource]. – Mode of access: <http://dailytimes.com.ng/el-zakzaky-iran-warns-nigeria/>

117 Carl A. Wege, Hizballah in Africa [Electronic resource] / Carl Wege. – Mode of access: <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/viewFile/wege-hizballah-in-africa/pdf>

собою благодатне середовище для збору коштів. Так, у ДРК 7 тис. Ліванців забезпечують 40% торговельних підприємств столиці.

Серед галузей економіки, звідки отримує кошти Хезболла, виділяється алмазодобувна галузь. Хезболла імовірно отримала значні суми за допомогою торгівлі так званими конфліктними алмазами (алмази, здобуті в зонах конфліктів в Африці) починаючи ще з 1980-х років. Так, угруповання скористалося громадянською війною в Анголі, купуючи алмази у УНІТА до і після введення ембарго ООН в 1988 р. За повідомленнями держдепартаменту США, в 1992-1998 рр. УНІТА вивезла алмазів на 3-4 млрд дол.. Однак «центром ваги» Хезболли в Африці стала Сьєрра-Леоне, де з 1991 р. Об'єднаний революційний фронт (ОРФ) воював з урядом за підтримки президента Ліберії Ч. Тейлора. ОРФ добував алмази на підконтрольній території та збував їх, імовірно використовуючи як посередників пов'язаних з Хезболлою ліванських торговців. Головним з них був Ібрахім Бах, який воював в рядах Хезболли в Південному Лівані, потім брав участь в афганському джихаді. У 2002 р. двоє ліванських бізнесменів, з якими він працював, були арештовані в Бельгії за звинуваченням у контрабанді алмазів. Однак канали збуту «кривавих алмазів» Хезболли продовжували функціонувати<sup>118</sup>.

До 1990-х рр. члени Хезболли стали з'являтися в районах Африки, де вже діяли сунітські угруповання ісламістів. Сторони налагодили співпрацю. Так, в 1993 р. декілька бойовиків Хезболли, включаючи фахівців-саперів, прибули в Могадішо і могли планувати атаки проти сил США і ООН в Сомалі; зв'язки з ними встановили прихильники місцевого польового командира Мухаммада Айдіда. У відповідь, на послуги, в ході війни в Лівані 2006 р. разом з Хезболлою брали участь у бойових діях близько 720 бойовиків сомалійського Союзу ісламських судів.

Присутність Хезболли в Сомалі з 1990-х рр. донині відображає зрушення центру ваги її операційної діяльності та збору коштів із Західної в Східну Африку з особливим акцентом на Судан. За словами колишнього директора

---

118 Hezbollah and the West African Diamond Trade [Electronic resource]. – Mode of access: [https://www.meforum.org/meib/articles/0407\\_12.htm](https://www.meforum.org/meib/articles/0407_12.htm)

ЦРУ Джорджа Тенета, у середині 1990-х років лідер суданського Національного ісламського фронту Хасан ат-Турабі не тільки проводив у своїй країні таємні наради терористів і дозволяв їм створювати в Судані тренувальні табори, але і сприяв приїзду північноафриканців в табори Хезболли в Лівані<sup>119</sup>. Судан був місцем явок і тихою гаванню не тільки для Хезболли, а й для членів аль-Каїди, єгипетських угруповань аль-Джихад і Гамаа Ісламія, палестинських організацій. Вони відкрито займалися військовим навчанням і іноді встановлювали зв'язки. Приклад – контакти Хезболли та Ірану з високопоставленими членами аль-Каїди.

Одна зі сфер, де проявляють активність групи, пов'язані одночасно з Хезболлою та аль-Каїдою, - це контрабанда наркотиків через Африку. За даними ООН 2012, транспортування кокаїну через Західну і Центральну Африку приносить близько 900 млн дол. На рік. У 2011 р директор національної розвідки США Джеймс Клеппер назвав Гвінею-Бісау першою наркодержавою Африки. Пануючі в цій країні корупція і беззаконня роблять її привабливим транзитним шляхом для експортерів південноамериканського кокаїну. Згідно Інтерполу і ООН, щонайменше частково в цю діяльність залучено Хезболла та інші терористичні угруповання. Хезболла задіяла в цій торгівлі ліванські шіїтські громади в Південній Америці і Західній Африці. Наркозагроза розкрилася в 2007 р, коли в Гвінеї-Бісау та Мавританії були вилучено дві партії кокаїну по 630 кг кожна, які перевозилися на кораблях.

До 2010 р. проблема набула такої гостроти, що американське казначейство назвало наркобаронами колишнього начальника штабу флоту і тодішнього начальника штабу ВПС Гвінеї-Бісау. За даними американських спецслужб, оперативники аль-Каїди, Хезболли і ХАМАС співпрацюють в Африці з південноамериканськими і мексиканськими наркокартелями, включаючи ФАРК. У 2011 р казначейство США внесли в чорний список ліванського наркоторговця Аймана Джумма, який через збут кокаїну в Європі і на Близькому Сході

---

119 The Iran/Hezbollah Strategic and Terrorist Threat to Africa [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ict.org.il/Article.aspx?ID=1088>

відмивав 200 млн дол. на місяць<sup>120</sup>. Завдяки своїм мережам постачання по обидва боки Атлантики Хезболла володіє природними перевагами перед латиноамериканськими наркобаронами, які прагнуть перевезти свій товар в Африку або через неї. Давно беручи участь у перевезенні вантажів, ліванські купці, включаючи тих, що пов'язані з Хезболлою, мають хороші можливості використовувати свої механізми постачання, щоб сприяти руху інших товарів. З погляду транспортування має мало значення, чи є товар, що перевозиться замороженими курми, сигаретами, бензином або наркотиками.

За кількома винятками Хезболла використовує свої формальні і неформальні мережі оперативників і прихильників в Африці тільки для фінансового та тилового постачання, а не в якості зони терористичних операцій. По-перше, вона воліє не ризикувати своїми позиціями на континенті; по-друге, ліванська діаспора в Західній Африці виступила б проти терористичної діяльності зі страху, що місцеві уряди розпочнуть репресії щодо всієї ліванської громади. У міру зростання значення Африки як дійної корови для групування Хезболла поводить тут все стриманіше.

На нашу думку, здатність Хезболли продовжувати терористичну діяльність була серйозно обмежена терактом 11 вересня. Побоюючись потрапити під маховик американської війни з терором, Хезболла, схоже, вирішила згорнути свої міжнародні операції і обмежитися ізраїльськими мішенями. Крім того, її готовність займатися тероризмом за кордоном обмежили міркування ліванської політики. Навіть після відставки міністрів Хезболли в коаліційному уряді Саада Харірі в 2011 р угруповання і її політичні партнери продовжували переважати в уряді, що робило її фактично правлячою партією в Лівані. Наслідки терористичної діяльності вирости для Хезболли експоненціально - враховуючи можливість збитку її позиціям в країні і відповідного удару по інтересах угруповання і держави.

Разом з тим Хезболла не відмовилася від тероризму зовсім. Було прийнято рішення, що її терористичні мережі діятимуть віддалено від

---

120 Sami Kronenfeld and Yoel Guzansky, The Revolutionary Guards and the International Drug Trade [Electronic resource] / Sami Kronenfeld. – Mode of access: [http://www.inss.org.il/uploadImages/systemFiles/MASA5-2Eng6\\_KronenfeldGuzansky.pdf](http://www.inss.org.il/uploadImages/systemFiles/MASA5-2Eng6_KronenfeldGuzansky.pdf)

політичної партії, якою стала їх материнська організація. Невипадково після війни 2006 р. Х. Насралла визнав: якби він знав, що викрадення Хезболлою двох ізраїльських солдатів призведе до війни, то чи не санкціонував би цього. Проте вбивство Імада Мугнійї призвело до відновлення діяльності підрозділу Хезболли в міжнародних операціях. Правда, провал операції «Радван» змусив Іран і Хезболлу переглянути ведення тіньової війни<sup>121</sup>.

До кінця 2009 р. Іран був зацікавлений в операціях Хезболли з точки зору не стільки локальних питань, таких як помста за загибель Мугнійї, скільки проблеми усунення загроз його ядерній програмі. Іран реагував на дії ворожих спецслужб, які знищили 50 центрифуг на ядерному заводі в Нетензі (2006 г.) і ліквідували п'ять іранських фізиків-ядерників. У 2010 р Бадр-уд-дін і Хаміія провели ротацію персоналу та оновили оперативні можливості. Іран розробив трирівневу кампанію терору: удари по ізраїльських туристах, формальних урядових мішенях (дипломати, відставні чиновники) і мішені в Ізраїлі або єврейській діаспорі. Хезболлі було довірено виконання тільки першого завдання, а виконання інших було передоручено власним силам Ірану - Загону Кудс (частина Корпусу вартових іранської революції), в якому створили підрозділ 400.

Однак перегрупування сил Ірану і Хезболли не привела до успіху. У 2009-2012 рр. зазнали невдачі п'ять спроб замахів підрозділу Кудс: проти американського посла в Баку, ізраїльських посольств в Туреччині, Делі, Тбілісі та Бангкоку. Ці замаху не відновили похитнулося престижу Ірану, а, навпаки, підкреслили слабкість його спецслужб. Недолік координації між Загоном Кодс і Хезболлою призвів до того, що в кількох випадках вони вели підготовку до терактів в одному і тому ж місці, не знаючи один про одного (наприклад, в Бангкоку).

Таким чином, Іран розглядаючи Африку як периферійну зону своїх інтересів не докладає значних зусиль щодо збільшення свого впливу на континенті. Варто виділити хіба що короткий період співпраці з Суданом, щодо

---

121 Syrian uprising threatens Hizbullah's strategic alliances [Electronic resource]. – Mode of access: [http://cns.miis.edu/reports/pdfs/121004\\_saab\\_axis\\_of\\_resistance.pdf](http://cns.miis.edu/reports/pdfs/121004_saab_axis_of_resistance.pdf)

організації транзиту іранської зброї в Сектор Газа через його територію в 2008-2013 рр., також спроби встановити контроль над шийтською общиною Нігерії через М. аль-Закзакі. Варто окремо виділити діяльність Хезболли на континенті, яка опирається на значну ліванську діаспору. Хезболла задіяна в контрабанді алмазів з Сьєрра-Леоне та Анголи, а також в контрабанді кокаїну через Гвінею-Бісау та Магриб до Європи.

### ***Висновки до III розділу***

Африка, зокрема її північна частина, є західною частиною великої ісламської ойкумени і є поряд з Близьким Сходом є важливим театром боротьби за вплив у всьому ісламському світі. Епохальною подією, яка кардинально змінила ситуацію в регіоні стала серія революцій, яка прокотилася північноафриканськими країнами і була результатом як низки внутрішніх протиріч так і зовнішньої підтримки.

Головним зовнішнім бенефіціаром, який отримав найбільше вигід від цих подій став Катар, який опирався на контакти з структурами Братів-мусульман в Єгипті, Лівії, Тунісі та Марокко і зумів налагодити з ними взаємодію. Таким чином підтримка Катару дозволила Партії справедливості та розвитку в Єгипті перемогти на парламентських та президентських виборах. Партія справедливості та розвитку в Марокко за підтримки Катару теж домоглась участі у формуванні уряду. Також за сприяння Катару було усунуто одного з конкурентів емірату – Муамара Каддафі, що дозволило наростити вплив емірату в Сахелі та Субсахарській Африці. В лівійській громадянській війні Катар підтримує Загальний національний конгрес, більшість в якому складають Брати-мусульмани. Повалення правління та перехід до звичного їм нелегального становища Братів-мусульман в Єгипті та їх ослаблення в інших країнах Магрибу створює нові виклики для продовження поширення впливу Катару в регіоні.

Так як КСА має довгу історію відносин з африканськими країнами та величезний досвід поширення ваххабізму в Африці через підтримку низки ісламських неурядових організацій, Саудівська Аравія використовує зв'язки з

ісламістськими організаціями для відстоювання власних національних інтересів в африканському регіоні. Новий етап відносин королівства з африканськими державами, який розпочався з падіння в ході протестів політичних режимів підчас Арабської весни та поширенням ісламістських ідей, відкрив нові перспективи для збільшення впливу Королівства Саудівської Аравії в Африці та залучення країн регіону до спільних геополітичних проектів під егідою КСА.

Для Ірану Африканські країни не є найвищим пріоритетом на міжнародній арені, однак ІРІ використовує шиїтські громади регіону для просування власних інтересів, які пов'язані переважно з Близьким Сходом. Надзвичайно важливу роль в африканській політиці Ірану відіграють місцеві осередки Хезболли, які опираються на значну ліванську діаспору.

Загалом же, враховуючи те, що демографічна криза в більшості країн континенту створює ідеальні умови для домінування мусульман над християнами, з подальшим витісненням і знищенням прихильників місцевих традиційних культур і світського населення, що веде не тільки до активізації діяльності Боко-Харам в Нігерії, Аш-Шабаб в Сомалі, та ісламістських рухів по всьому ісламському Магрибу і Сахелю, а й до ісламізації навіть таких традиційно християнських країн, як ПАР. Все вищезазначене дає підстави вважати, в майбутньому поширення впливу на ісламські країни Африки буде критично важливим для тих акторів, які прагнуть утвердження свого лідерства в усьому ісламському світі.

## Висновки

На сучасному етапі регіон Близького та Середнього Сходу, а також Африка є одними з найнестабільніших регіонів світу, що пов'язано з цілою низкою як об'єктивних так і суб'єктивних факторів, серед яких виділимо демографічний тиск, високу в загальному пасіонарність проживаючих тут народів, тенденції до розпаду державності в регіоні та зростання ролі недержавних акторів, наявність великої кількості зброї в регіоні, в цілому низький рівень соціально-економічного розвитку регіону, поширення радикальних ісламістських ідей, наявність значних природних ресурсів. Поряд з присутністю позарегіональних акторів наявність в регіоні конкуруючих між собою за домінування центрів сили: Ірану, Саудівської Аравії та Катару.

Три регіональні центри сили, хоча і з деякими застереженнями, але в цілому представляють три ісламістські проекти бачення майбутнього ісламської умми, опираючись на які вибудовують стратегію розширення свого впливу.

Внутрішньо та зовнішньополітична легітимізація правлячої сім'ї аль-Сауд в Саудівській Аравії забезпечується з одного боку наявністю на території королівства двох головних святинь ісламу, з іншого – співпрацею правлячої династії з ваххабітським духовенством, зокрема сім'єю Аль аш-Шейх, представники якої є нащадками засновника ваххабізму М. Абд аль-Ваххаба. Таким чином ваххабізм є державною ідеологією королівства. Це вимагає від Саудівської Аравії надавати політичну, фінансову та іншу підтримку салафітським організаціям в інших країнах, які є агентами впливу КСА. Крім того, будучи пов'язаним з правлячою сім'єю, верховний муфтії королівства часто надає ідеологічну підтримку зовнішньополітичній діяльності країни через проголошення фетв, які майже завжди підтримують дії правлячої сім'ї.

Таким чином, Саудівська Аравія використовує ісламський фактор та риторичку ісламської солідарності для утвердження себе як лідера всієї умми. Для цього використовується зокрема низка міжнародних організацій, які фінансуються королівством, зокрема це: Всесвітня ісламська ліга, Ісламський банк розвитку, Ісламський фонд солідарності, Ісламський фонд науково-технічного розвитку, Ісламський центр розвитку торгівлі.



Саудівська Аравія як претендент на лідерство в арабському зокрема та ісламському загалом просторі використовує весь спектр інструментів зовнішньої політики для поширення свого впливу: від дипломатії та використання міжнародних організацій для тиску та ізоляції недружніх режимів, до прямої фінансової, інформаційної та організаційної підтримки недержавних акторів.

Саудівська Аравія має великий досвід співпраці з радикальними ісламістськими організаціями. Зокрема КСА фінансувала ісламістів, які потім організували аль-Каїду в Афганістані під час радянської окупації в 1979-1989 рр., що продовжилося в 90-х рр. по всьому ісламському світу, при цьому всередині самого королівства будь-яка ісламістська опозиція придушується.

Саудівська Аравія активно протистоїть іншим акторам в ході сирійського конфлікту, підтримуючи радикальні ісламістські організації, які виступають проти уряду Б. Асада, при цьому роблячи акцент на співпраці з тими з них, хто після падіння режиму зможе взяти під контроль окремі території САР. Серед таких організацій виділимо Джабхат аль-Нусра, яка є філіалом аль-Каїди в Сирії, Ахрар аш-Шам, Джейш аль-мухаджирін валь Ансар, які входять у найбільш боєздатну ісламістську коаліцію на сирійському театрі військових дій – Джейш аль-Фатх. Крім того, Саудівська Аравія є одним з ініціаторів ізоляції уряду САР на міжнародній арені. Зокрема КСА, поряд з Катаром ініціювала виключення Сирії з ЛАД в 2011 р., в серпні 2013 р. КСА була головним ініціатором введення західних військ в Сирію, після повідомлень окремих інформаційних агенство про застосування хімічної зброї режимом Асада.

На території Іраку Саудівська Аравія використовує для просування своїх інтересів зв'язки з племінним союзом аш-Шамар та сунітськими ісламістськими організаціями, зокрема: Загальна Військова Рада Іракських Революціонерів (ЗВРІР), Ісламська Армія Іраку, Армія бійців Накшбандія, Рада Порятунку, Ансар аль-Іслам, Джейш муджіхідін, а також Бригади революції 1920 року. КСА також використовує зв'язки з впливовими лідерам-сунітами, особливо варто виділити Іззата Ібрагіма ад-Дурі. Відносини з Саудівської Аравії з ІДІЛ носять складний характер, відомо, що королівство фінансувало

організацію до 2014 р., однак потім, в силу розколу з аль-Каїдою та антисаудівською позицією ІДІЛ фінансування припинилось і зараз здійснюється лише поодинокими сівчуваючими особами.

Саудівська Аравія підтримує ісламістські організації на палестинських територіях, які виступають проти Ізраїлю. Зокрема КСА фінансує організацію Ісламський джихад в Палестині. Відносин КСА з ХАМАС носять нестабільний характер, що пов'язано з прагненням керівництва ХАМАС балансувати між різними центрами сили в регіоні. Відомо, що королівство надавало фінансову допомогу організації в ході першої інтифади.

Якщо в межиріччі КСА поки що безпосередньо не втручається в конфлікт, обмежившись підтримкою салафітських повстанських організацій та місцевих племінних міліцій, то на території Йемену ісламістські організації відіграють допоміжну роль, оскільки основне навантаження в зоні конфлікту несе міжнародна коаліція на чолі з Саудівською Аравією. Створення Ісламської коаліції для боротьби з екстремизмом під проводом КСА наприкінці 2015 р. здатне в перспективі змінити такий статус кво та призвести до безпосереднього залучення збройних сил королівства і в інших зонах життєво-важливих інтересів КСА.

Саудівська Аравія має довгу історію відносин з африканськими країнами та величезний досвід поширення ваххабізму в Африці через підтримку ісламських неурядових організацій, королівство використовує зв'язки з ісламістськими організаціями для відстоювання власних національних інтересів в африканському регіоні. Новий етап відносин королівства з африканськими державами, який розпочався з падіння в ході протестів ряду політичних режимів підчас Арабської весни та поширенням ісламістських ідей, відкрив нові перспективи для збільшення впливу Королівства Саудівської Аравії в Африці та залучення країн регіону до спільних геополітичних проектів під егідою КСА.

На території Єгипту Саудівська Аравія підтримує салафітські організації, серед яких виділяється партія ан-Нур, яка зайняла друге місце після наступних після падіння Х. Мубарака виборів. Однак узурпація влади Братами-

мусульманами, змусила КСА дещо дистанціюватись від АРЄ протягом року їх правління. Після військового перевороту 3 липня 2013 р. королівство було першою державою, яка привітала нову владу. Зараз поряд з подальшою підтримкою партії ан-Нур КСА підтримує союзницькі відносини з урядом Єгипту, надаючи АРЄ багатомільярдні фінансові позики.

В інших країнах регіону Саудівська Аравія просуває свої національні інтереси опираючись на салафітські організації, які здійснюють за двома моделями: або беруть участь у збройній боротьбі проти центральних урядів: аш-Шабааб в Сомалі, Боко Харам в Нігерії і т.д., або ж виступають як політичні партії, зокрема в марокко, Алжирі, Тунісі.

Не зважаючи на те, що Катар є однією з двох існуючих сьогодні ваххабітських держав, емірат відрізняється від Саудівської Аравії набагато меншою роллю ісламського фактору у внутрішній політиці, що дозволяє йому використовувати більш гнучку порівняно з Саудівською Аравією стратегію поведінки на міжнародній арені. Зокрема, це дозволяє підтримувати тісні контакти з асоціацією Брати-мусульмани використовуючи їх потенціал для просування своїх національних інтересів. Разом з тим Катар вибудовує свою зовнішньополітичну стратегію опираючись на заслужену репутацію посередника у вирішенні конфліктів: в Лівані, Судані, Еритреї, Джибуті Ємені, між США та Талібаном. Співпраця з Братами-мусульманами після заворушень в ході Арабської весни принесла користь і емірату, і організації. Зокрема Катар отримав союзника та агента впливу на внутрішньополітичній арені ряду держав регіону, Брати-мусульмани ж – доступ до фінансових та організаційних ресурсів емірату та потужну медіа-платформу для пропаганди.

Це дозволило привести до влади в АРЄ Партію Справедливості і розвитку (філіал Братів-Мусульман) та їх представника Мохаммеда Мурсі. Протягом більш ніж річного ісламістського правління в Єгипті катарська допомога полягала у фінансових позиках, планах значних інвестицій в єгипетську економіку. Після військового перевороту однак ці плани були заморожені. На сучасному етапі Катар продовжує підтримувати підпільні структури Братів-

мусульман в Єгипті, також радикальні ісламістські організації на півострові Синай.

Важливу роль відіграв Катар у війні проти М. Каддафі. Емірат був одним з головних ініціаторів дипломатичної ізоляції режиму М. Каддафі та тимчасового виключення Лівії з ЛАД, а також введення безполітної зони над Лівією. Катар надав фінансову підтримку осередкам Братів-мусульман в Лівії, опозиційній Перехідній Національній Раді, надав підтримку в організації опозиційного каналу Лівія ТВ, брав участь в бомбардуваннях військ Каддафі. В Лівії Катар співпрацює з радикальними ісламістськими організаціями: Тріполійська бригада (колишня Лівійська ісламська збройна група) на чолі з Абдель Хакімом Бельхаджем, Рафалла аль-Сахаті на чолі з братами Ісмаїлом та Алі аль-Саллабі.

Так як на політичній арені Лівії на сучасному етапі прокатарські Брати-мусульмани втратили більшість в Раді представників, попередній парламент з прокатарською ісламістською більшістю виборів не визнав. Таким чином у триваючій зараз громадянській війні в Лівії між міжнародно визнаною Палатою представників та Загальним національним конгресом. В останньому більшість зберігають брати-мусульмани і як наслідок саме він отримує допомогу від Катару.

В похідній від лівійської громадянській війні в Малі Катар теж відіграє помітну роль. Катар фінансував ісламістські рухи в країні через благодійні організації починаючи з 80-х рр. На сучасному етапі емірат підтримує як фінансами, так і постачанням зброї, медикаментів та іншої допомоги організації Ансар ад-Дін, яка присягнула на вірність аль-Каїді та Рух за єдність і джихад в Західній Африці.

Катар активно задіяний в громадянській війні в Сирії. Емірат став першою арабською країною, яка відкликала свого посла з Дамаску, з липня 2011 до 2013 р., Доха надала більше \$ 3 млрд фінансової підтримки повстанцям, що значно перевищує внесок будь-якого іншого уряду. В ході діяльності Ліги арабських держав, Катар відіграв важливу роль у створенні умов для арабського тиску на Сирію, як це було зроблено в Лівії. Як наслідок, ліга

призупинила членство Сирії в листопаді 2011 р. та за ініціативою та лобіювання Катару передала мандат Сирії опозиції. Починаючи з квітня 2013 р. емірат відіграє другорядну порівняно з Саудівською Аравією роль сирійському конфлікту. Тим не менш, активна допомога надається ІДІЛ та збройним групам Братів-мусульман.

На території Ємену Катар виступає на стороні партії Іслах, яка теж є місцевим осередком братства в союзі з місцевими політичними елітами на чолі з сім'єю аль-Ахмар, що виражалось знову ж таки в наданні фінансової та матеріальної допомоги. На сучасному етапі Катар увійшов до міжнародної коаліції на чолі з Саудівською Аравією створеною для протидії хуситським повстанцям.

Не зважаючи на те, що відсторонення організації від влади та перехід у підпілля Єгипті нанесло болючий удар по позиціях Братів-мусульман та Катару, збереження їх присутності, хоча і не на головних ролях, в Марокко, Лівії, Тунісі, Судані, Йорданії та інших країнах регіону зберігає за ними роль важливого актора.

Іран на сучасному етапі є одним з ключових акторів в регіоні Близького і Середнього Сходу. В конституції ІРІ закріплено агресивний характер зовнішньої політики держави, що обґрунтовується необхідністю поширення ісламської революції. Ідеологічні основи зовнішньої політики ІРІ були закладені одразу після ісламської революції і були сформульовані аятоллою Р. Хомейні. Сьогодні хомейнізм є панівною політичною концепцією в Ірані і визначає модель поведінки країни на міжнародній арені. Зовнішньополітичний інструментарій ІРІ включає дипломатичні, військові, напіввійськові та мирні методи.

Одним з ключових союзників Ірану в регіоні Близького Сходу є сирійський уряд Б. Асада, який протистоїть великій кількості опозиційних організацій. Іран підтримує режим Асада всіма доступними способами: надаючи фінансові ресурси, гуманітарну допомогу, боєприпаси. Також на території Сирії воюють як війська Корпусу вартових ісламської революції так і завербовані з числа шіїтських біженців з Афганістану та Іраку найманці. В

організації взаємодії Ірану з лояльними йому акторами в регіоні надзвичайно важливу роль відіграє підрозділ Кудс Корпусу ватрових ісламської революції та його командир Касем Сулеймані. Окремо варто виділити ліванську шийтську організацію Хезболла, яка воює на стороні уряду Б. Асада за матеріальної та фінансової підтримки Ірану.

В Лівані, в силу значної частки шийтів в населенні країни, Іран утримує міцні позиції співпрацюючи з вже згадуваною Хезболлою. Організація з самого початку була створена як шийтський агент впливу і з залученням іранських спецслужб, чому є багато свідчень. Хезболла використовується Іраном як політична сила в самому Лівані, а також для проксі-конфліктів з Ізраїлем, зокрема в 2006 р. Іран постачає Хезболлі озброєння, зокрема ракетні системи, надає пряму фінансову підготовку та тренує особовий склад організації.

Невіддільним від сирійського є іракський театр військових дій, особливо в контексті утворення ІДІЛ. В Іраку Іран розбудовував підпільно діючі ісламістські організації від початку окупації країни в 2003 р. при цьому іранські спецслужби, зокрема вже згадуваний підрозділ Кудс, організовували партизанський рух в південних шийтських районах країни через цільовий регіональний штаб “військовий округ Рамадан”. Після виведення сил міжнародної коаліції з Іраку ІРІ налагодила тісні контакти з центральним іракським урядом на чолі з Н. аль-Малікі, та пізніше з Х. аль-Абаді. Іран також фінансує ряд шийтських політичних партій, зокрема Вищу ісламську раду на чолі з кланом аль-Хакім та Ахрар очолювану М. ас-Садром, які мають у своїй структурі воєнізовані структури: Бригади Бадр та Армію Махді відповідно. Обидві організації між собою конкурують за вплив на шийтську частину населення країни.

В Ємені Іран підтримує шийтських повстанців півдня країни на чолі з Мохаммедом аль-Хуті. Ця допомога проявляється зокрема в фінансових ресурсах, та в постачанні зброї морем. В липні 2013 р. єменськими силами безпеки було перехоплено судно, яке перевозило вантаж зі зброєю для хуситських повстанців. 26 вересня 2015 р. силами міжнародної коаліції було затримано ще одне судно з іранською зброєю. Крім того, між Єменом та Іраном

у березні 2015 р. було підписано угоду про розширення співпраці, за якою було введено 14 авіарейсів між двома країнами на тиждень, що надає Ірану додаткові можливості для надання допомоги хуситам.

Іранська присутність в Африці в силу значної віддаленості носить обмежений характер. Варто виділити, політику ІРІ щодо Судану, зокрема від 2008 р. коли була підписана угода про військове співробітництво, після чого в м. аль-Фащр було відкрито іранську військову базу, яка стала перевалочним пунктом для постачання іранської зброї для ХАМАС. В 2013 р. військову базу за ініціативи Судану було закрито, що викликало напруженість у відносинах двох держав.

В Нігерії Іран намагається впливати на шийтську общину через співпрацю з відомим місцевим проповідником Ібрагімом Закзакі. Тим не менш, обмежений вплив ІРІ в Західній Африці не дозволяє розвинути цю співпрацю в який-небудь значний політичний проект. Іран успішно налагодив постачання урану для своєї ядерної програми, зокрема підписавши договір про співпрацю з Зімбабве, а також організувавши контрабанду з Демократичної республіки Конго.

Важливу роль для забезпечення інтересів Ірану в Африці відіграє Хезболла, яка опирається на значну ліванську діаспору. Діючи на африканському континенті організація таким чином забезпечує додаткові джерела фінансування. Хезболла задіяна в контрабанді конфліктних алмазів з Анголи та Сьєрра-Леоне, а теж у контрабанді кокаїну з Південної Америки через Гвінею-Бісау та Мавританію до Європи.

Таким чином, регіональне протистояння Ірану, Саудівської Аравії та Катару на сучасному етапі характеризується взаємодією на політичному та військовому рівні з радикальними ісламістськими організаціями, які виступають в ролі провідників інтересів цих держав. Враховуючи те, що на сучасному етапі, Іран, Саудівська Аравія та Катар переходять від опосередкованої участі в регіональних конфліктах, де головну роль відігравали ті чи інші ісламістські чи племінні групи, до прямого залучення своїх збройних сил, зокрема в Сирії, Іраку та Ємені, а також останні події в регіоні, а саме розірвання дипломатичних відносин низки країн з Іраном, включаючи

Саудівську Аравію та Катар, зростає ризик ще більшої дестабілізації регіону з усіма витікаючими наслідками: гуманітарною катастрофою та зростанням числа біженців, що в перспективі може призвести до ще більшого зростання впливу радикальних ісламістських організацій на значних територіях Близького і Середнього Сходу, а також Африки.

### **Список використаних джерел**

#### **Джерела:**

1. Аналітична записка з посольства США в Катарі від 8 листопада 2007 р. [Electronic resource]. – Mode of access: [https://wikileaks.org/plusd/cables/07DOHA1052\\_a.html](https://wikileaks.org/plusd/cables/07DOHA1052_a.html)



2. Имам Хомейни. Путь к свободе. Речи и завещание [текст].– М.: Палея-Мишин, 1999
3. Комюніке з посольства США в Іраку від 13 листопада 2009 р. [Electronic resource]. – Mode of access: [https://wikileaks.org/gifiles/docs/10/1036823\\_the-guardian-us-embassy-cables-iran-attempts-to-manipulate.html](https://wikileaks.org/gifiles/docs/10/1036823_the-guardian-us-embassy-cables-iran-attempts-to-manipulate.html)
4. [Конституция Исламской Республики Иран](#) [Electronic resource]. – Mode of access: [http://irbynews.com/assets/files/Library/Konstitutsia\\_IRI.pdf](http://irbynews.com/assets/files/Library/Konstitutsia_IRI.pdf)
5. Al-Douri criticises ISIS, Iran, hails Operation Decisive Storm [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.middleeastmonitor.com/news/middle-east/18670-al-douri-criticises-isis-iran-hails-operation-decisive-storm>
6. Coalition seizes boat carrying Iran arms for Houthis [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.arabnews.com/news/813491>
7. Khalid Bin Mohammed Al-Attiyah, Transcript: Qatar’s Foreign Policy [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Meetings/Meeting%20Transcripts/041213Qatar.pdf>
8. German minister admits western ally Qatar is also financing ISIS terrorist group [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.senegalpress.com/content/german-minister-admits-western-ally-qatar-also-financing-isis-terrorist-group#sthash.1jRsySdT.dpuf>
9. Iran steals surface-to-air missiles from Libya [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/8782103/Iran-steals-surface-to-air-missiles-from-Libya.html>
10. Mick Krever. “Qatar’s Emir: We Don’t Fund Terrorists” [Electronic resource] / M. Krever. – Mode of access:
11. Qatar accuses Syrian government of genocide after failed truce [Electronic resource]. – Mode of access: <http://edition.cnn.com/2012/10/30/world/meast/syria-civil-war/>

12. Reuters, "Insight: Saudi Arabia boosts Salafist rivals to al-Qaeda in Syria" [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-jihadists-insight-idUSBRE9900RO20131001>
13. Sanaa threatening to recall ambassador to Doha, says Qatar "financing chaos" in Yemen [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.albawaba.com/news/yemen-qatar-563278>
14. Saudi Arabia forms Islamic counterterrorism coalition [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.businessinsider.com/ap-saudi-arabia-forms-islamic-counterterrorism-coalition-2015-12>
15. Selected Messages and Speeches of Imam Khomeini Tehran, The Hamdani Foundation, 2007 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.nlai.ir/Portals/0/Files/pdf/15khordad/5.pdf>
16. Soleimani: US power in region has declined [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/09/soleimani-us-power-decline.html>
17. Sudan FM goes public with his displeasure over receiving Iranian warships [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.sudantribune.com/spip.php?article44425>
18. U.S. Department of the Treasury: "Treasury Designates Twelve Foreign Terrorist Fighter Facilitators" [Electronic resource]. – Mode of access: [www.treasury.gov/press-center/pressreleases/Pages/jl2651.aspx](http://www.treasury.gov/press-center/pressreleases/Pages/jl2651.aspx)
19. Yemen seizes new ship carrying weapons [Electronic resource]. – Mode of access: <http://sabanews.net/en/news316826.html>
20. مجلس الوزراء يؤكد: سياسات المالكي الطائفية والإقصائية مسؤولة عن أحداث العرا Рада Міністрів підтверджує: політика Аль-Малікі є сектантською і він несе ексклюзивну відповідальність за події в Іраку [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.alsharq.net.sa/2014/06/16/1162695>

### **Література:**

21. Бабкин С.Э. Движения политического ислама в Северной африке [текст] / С.Э. Бабкин. – ИИИиБВ. - М., 2000. - 34 с.
22. Джавад Шабири, Иран на "черном" континенте [Electronic resource] / Джавад Шабири. – Mode of access: [http://www.iran.ru/news/analytics/80363/b\\_Iran\\_na\\_chernom\\_kontinente\\_b](http://www.iran.ru/news/analytics/80363/b_Iran_na_chernom_kontinente_b)
23. Иранская революция 1978-1979 гг. Причины и уроки / Отв. ред. А.З. Арабаджян. – М.: Наука, Главная редакция восточной литературы, 1989.
24. Косач Г.Г. , Мелкумян Е.С. Внешняя политика Саудовской Аравии. Приоритеты, направления, процесс принятия решения [текст] / Г.Г. Косач. М. – Институт Ближнего Востока, 2003. - 236 с.
25. Косач Г.Г. , Мелкумян Е.С. Внешняя политика Саудовской Аравии. Приоритеты, направления, процесс принятия решения / Г.Г. Косач.– М., 2003. - 236 с.
26. Нейматов Я. Г. Основные приоритеты внешней политики и дипломатии Саудовской Аравии на современном этапе [Electronic resource] / Я. Нейматов. – Mode of access: <http://cheloveknauka.com/osnovnye-prioritety-vneshney-politiki-i-diplomatii-saudovskoy-aravii-na-sovremennom-etape>
27. Парламентские выборы в Египте (2011-2012) [Electronic resource]. – Mode of access: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Парламентские\\_выборы\\_в\\_Египте\\_2011-2012](https://ru.wikipedia.org/wiki/Парламентские_выборы_в_Египте_2011-2012)
28. Политика Катара на арабском направлении [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.iimes.ru/?p=15748>
29. Почему провалились "Братья-мусульмане"? [Electronic resource]. – Mode of access: [http://www.ng.ru/ideas/2013-12-13/5\\_egypt.html](http://www.ng.ru/ideas/2013-12-13/5_egypt.html)
30. Р. Казимова, В. Алтунин. Северный Кавказ во внешней политике Саудовской Аравии: концепция исламской солидарности [Electronic resource] // Р. Казимова, В. Алтунин. – Mode of access: [http://www.cac.org/journal/2003/journal\\_rus/cac-02/14.kazrus.shtml](http://www.cac.org/journal/2003/journal_rus/cac-02/14.kazrus.shtml)
31. Роль Катара в продвижении ИГ [Electronic resource]. – Mode of access: [http://russiancouncil.ru/blogs/rsuh/?id\\_4=1833](http://russiancouncil.ru/blogs/rsuh/?id_4=1833)

32. Султанов Т.Б. Роль исламского фактора в мировой политике и международных отношениях [текст] / Т.Б. Султанов. – РГБ ОД, 2007. - 140 с.
33. Х. Ансари, Имам Хомейни. Политическая борьба от рождения до кончины [текст] // Х. Ансари. – М.: Палея, 1999.
34. Saudi Arabia pledges \$5 billion in aid to Egypt,” Associated Press, July 9, 2013 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.cbsnews.com/news/saudi-arabia-pledges-5-billion-in-aid-to-egypt/>
35. Saudi Arabia Signals Easing of tension with Islamic cleric” [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.dailymail.co.uk/wires/reuters/article-3257911/Saudi-Arabia-signals-easing-tension-Islamist-cleric.html>
36. Abbas Wiliam Samii, A Stable Structure on Shifting Sands: Assessing the Hizbullah-Iran-Syria Relationship [Electronic resource] / A.W. Samii. – Mode of access: <http://sino-west.org/sjtu/Stable.pdf>
37. Adam Entous, Nour Mallas, and Margaret Coker, “A Veteran Saudi Power Player Works To Build Support to Topple Assad,” The Wall Street Journal, August 25, 2013 [Electronic resource] / A. Entous. – Mode of access: <http://www.wsj.com/articles/SB10001424127887323423804579024452583045962>
38. Addressing fault-lines within the Saudi-led coalition [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2015/12/addressing-fault-lines-saudi-led-coalition-151226080527727.html>
39. Adrian Blomfield: Syria unrest: Saudi Arabia calls on killing machine’ to stop [Electronic resource]. – Mode of access: [www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/8687912/Syria-unrest-Saudi-Arabia-calls-on-killing-machine-to-stop.html](http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/8687912/Syria-unrest-Saudi-Arabia-calls-on-killing-machine-to-stop.html)
40. Ali Shari`ati and Abdolkarim Soroush, Contentious Public Religion: Two Conceptions of Islam in Revolutionary Iran [Electronic resource] // A. Sha`riati. – Mode of access: [http://www.dr.soroush.com/PDF/E-CMO-20041200-Two\\_Conceptions\\_of\\_Islam\\_in\\_Revolutionary\\_Iran.pdf](http://www.dr.soroush.com/PDF/E-CMO-20041200-Two_Conceptions_of_Islam_in_Revolutionary_Iran.pdf)

41. Andrew Weinberg Qatar and Terror Finance Part I: Negligence David [Electronic resource] / Andrew Weinberg. – Mode of access: [http://www.defenddemocracy.org/content/uploads/publications/Qatar\\_Part\\_I.pdf](http://www.defenddemocracy.org/content/uploads/publications/Qatar_Part_I.pdf)
42. Carl A. Wege, Hizballah in Africa [Electronic resource] / Carl Wege. – Mode of access: <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/viewFile/wege-hizballah-in-africa/pdf>
43. Craig Whitlock, Terrorist Networks Lure Young Moroccans to War in Far-Off Iraq; Conflict Is Recruiting Tool for Al-Qaeda Affiliates [Electronic resource] / Craig Whitlock. – Mode of access: <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/morocco1010LR.pdf>
44. Cronin S. Reformers and Revolutionaries in Modern Iran: New Percetion of the Iranian Left [text] // S. Cronin.– Taylor and Francis Group, 2004.
45. David Andrew Weinberg, Qatar and Terror Finance Part I: Negligence [Electronic resource] / David Weinberg . – Mode of access: [http://www.defenddemocracy.org/content/uploads/publications/Qatar\\_Part\\_I.pdf](http://www.defenddemocracy.org/content/uploads/publications/Qatar_Part_I.pdf)
46. David Roberts. Qatar, the Ikhwan, and Transnational Relations in the Gulf, Project on Middle East Political Science [Electronic resource]. – Mode of access: <http://pomeps.org/2014/03/18/qatar-the-ikhwan-and-transnational-relations-in-the-gulf/>
47. Desperate For Allies and Secret Assets, Iran Penetrates Africa [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.thetower.org/article/desperate-for-allies-and-secret-assets-iran-penetrates-africa/>
48. Dr. Raz Zimmt, Portrait of Qasem Soleimani, commander of the Iranian Islamic Revolutionary Guards Corps' Qods Force, Instigator of Iranian Subversion and Terrorism in the Middle East and around the Globe [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.terrorism-info.org.il/en/article/20899>
49. Egypt's Diverse Salafist Movements [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2013/04/egypt-salafist-groups-diverse.html>

50. El-Zakzaky: Iran warns Nigeria [Electronic resource]. – Mode of access: <http://dailytimes.com.ng/el-zakzaky-iran-warns-nigeria/>
51. Emboldened yet vulnerable: the changing foreign policies of Qatar and Saudi Arabia [Electronic resource]. – Mode of access: <http://fride.org/publication/1206/working-paper>
52. Ervand Abrahamian, Khomeinism: Essays on the Islamic Republic [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/1995-07-01/khomeinism-essays-islamic-republic>
53. Fahad Nazer Saudi-Egyptian Relations at the Crossroads [Electronic resource] / Fahad Nazer. – Mode of access: [http://www.agsiw.org/wp-content/uploads/2015/10/Nazer\\_SaudiEgyptianRelations\\_version2.pdf](http://www.agsiw.org/wp-content/uploads/2015/10/Nazer_SaudiEgyptianRelations_version2.pdf)
54. GCC Foreign Policy Projections in the Palestinian-Israeli Conflict: A Comparative Analysis of Saudi Arabia and Qatar [Electronic resource]. – Mode of access: <http://blogs.lse.ac.uk/mec/2015/11/27/gcc-foreign-policy-projections-in-the-palestinian-israeli-conflict-a-comparative-analysis-of-saudi-arabia-and-qatar/>
55. Hezbollah and the West African Diamond Trade [Electronic resource]. – Mode of access: [https://www.meforum.org/meib/articles/0407\\_12.htm](https://www.meforum.org/meib/articles/0407_12.htm)
56. <http://journal-neo.org/2014/10/04/the-houthis-claim-victory-against-al-islah-yemen-s-old-regime-falls-to-dust/>
57. [http://www.nytimes.com/2013/09/21/opinion/global/saudi-arabias-proxy-wars.html?\\_r=0](http://www.nytimes.com/2013/09/21/opinion/global/saudi-arabias-proxy-wars.html?_r=0).
58. Hussein Ibish, Saudi Arabia's New Sunni Alliance [Electronic resource] / Hussein Ibish. – Mode of access: [http://www.nytimes.com/2015/08/01/opinion/hussein-ibish-saudi-arabias-new-sunni-alliance.html?\\_r=00](http://www.nytimes.com/2015/08/01/opinion/hussein-ibish-saudi-arabias-new-sunni-alliance.html?_r=00)
59. Iran's Foreign Policy, Congressional Research Service [Electronic resource]. – Mode of access: 2015 <http://fas.org/sgp/crs/mideast/R44017.pdf>
60. Iran's Support for Terrorism in the Middle East [Electronic resource]. – Mode of access:

<https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/testimony/LevittTestimony20120725.pdf>

61. Iran's Support for Terrorism in the Middle East [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/testimony/LevittTestimony20120725.pdf>

62. Iranian Support for Palestinian Terrorism: Funds Transferred to Gazan Shaheeds' Families by Palestinian Islamic Jihad-Affiliated Al-Ansar Charity Association [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.terrorism-info.org.il/en/article/20803>

63. Iran's Hostile Policies in Iraq [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.heritage.org/research/reports/2007/04/irans-hostile-policies-in-iraq>

64. Iraq Crisis and U.S. Policy [Electronic resource]. – Mode of access: <http://fpc.state.gov/documents/organization/229370.pdf>

65. Iraq: Politics and Governance, Congressional Research Service [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS21968.pdf>

66. Islam as a point of reference for political and social groups in Iraq [Electronic resource]. – Mode of access: [https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-868\\_luizard.pdf](https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-868_luizard.pdf)

67. Izzat Ibrahim Al-Douri / Izzat Ibrahim al-Duri: [Electronic resource]. – Mode of access: [https://www.researchgate.net/publication/259887171\\_Political\\_Succession\\_in\\_the\\_Arab\\_World\\_Constitutions\\_Family\\_Loyalties\\_and\\_Islam\\_by\\_Anthony\\_Billingsley](https://www.researchgate.net/publication/259887171_Political_Succession_in_the_Arab_World_Constitutions_Family_Loyalties_and_Islam_by_Anthony_Billingsley)  
<http://www.globalsecurity.org/military/world/iraq/al-douri.htm>

68. Khalil al-Anani, Is the Saudi-Egypt honeymoon ending? [Electronic resource] / Khalil al-Anani. – Mode of access: <http://www.alaraby.co.uk/english/comment/2015/4/8/is-the-saudi-egypt-honeymoon-ending>

69. Kot Roman. Qatar Rises to Become a New Center of Power in the Middle East / R. Kot [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.strategic->



culture.org/news/2012/03/14/qatar-rises-to-become-a-new-center-of-power-middle-east.html

70. Kristian Coates Ulrichsen, Qatar and the arab spring [Electronic resource] / Kristian Ulrichsen. – Mode of access: [http://carnegieendowment.org/files/qatar\\_arab\\_spring.pdf](http://carnegieendowment.org/files/qatar_arab_spring.pdf)

71. Lori Plotkin Boghardt Saudi Arabia's Old al-Qaeda Terrorists Form New Threat [Electronic resource] / L. Plotkin. – Mode of access: <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fwww.washingtoninstitute.org%2Fpolicy-analysis%2Fpdf%2Fsaudi-arabias-old-al-qaeda-terrorists-form-new-threat&name=saudi-arabias-old-al-qaeda-terrorists-form-new-threat&lang=en&c=5687c5b9c4c4>

72. Lori Plotkin, “Saudi Funding of ISIS [Electronic resource]. – Mode of access: [www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/saudifunding-of-isis](http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/saudifunding-of-isis).

73. Mapping Iraq's fighting groups [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/06/mapping-out-iraq-fighting-groups-201462494731548175.html>

74. Marie Juul Petersen, For humanity or for the umma? Ideologies of aid in four transnational Muslim NGOs [Electronic resource] // M.J. Petersen.– Mode of access:

[http://c.ymcdn.com/sites/www.istr.org/resource/resmgr/siena\\_dissertations/m\\_petersen\\_dissertation.pdf?hhSearchTerms="national+and+campaigns+and+charity"](http://c.ymcdn.com/sites/www.istr.org/resource/resmgr/siena_dissertations/m_petersen_dissertation.pdf?hhSearchTerms=)

75. Mehran Kamrava, Mediation and Qatari Foreign Policy [Electronic resource] // M. Kamrava. – Mode of access: [https://www.academia.edu/1085351/Mediation\\_and\\_Qatari\\_Foreign\\_Policy](https://www.academia.edu/1085351/Mediation_and_Qatari_Foreign_Policy)

76. Mehran Kamrava, The Arab Spring and the Saudi-led Counterrevolution [text] / M. Kamrava.– Orbis,

77. Mohammad Zaid al-Kahtani, Foreign policy of king Abdulaziz [Electronic resource] // M.Z. al-Kahtani. – Mode of access: [http://etheses.whiterose.ac.uk/529/1/uk\\_bl\\_ethos\\_412035.pdf](http://etheses.whiterose.ac.uk/529/1/uk_bl_ethos_412035.pdf)

78. Mohammed Masbah, The Moderation of Moroccan Salafis since the Beginning of the Arab Spring [Electronic resource] / Mohammed Masbah.– Mode of



access:

[https://www.academia.edu/2471810/The\\_Moderation\\_of\\_Moroccan\\_Salafis\\_since\\_the\\_Beginning\\_of\\_the\\_Arab\\_Spring](https://www.academia.edu/2471810/The_Moderation_of_Moroccan_Salafis_since_the_Beginning_of_the_Arab_Spring)

79. Mustapha Ajbaili, "Saudi: Muslim Brotherhood a terrorist group" [Electronic resource] / Mustafa Ajbaili. – Mode of access: <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2014/03/07/Saudi-Arabia-declares-Muslim-Brotherhood-terrorist-group.html>.

80. Obituary: Ayatollah Mohammad Baqir Al-Hakim [Electronic resource]. – Mode of access: [https://www.academia.edu/Documents/in/Supreme\\_Council\\_for\\_Islamic\\_Revolution\\_In\\_Iraq](https://www.academia.edu/Documents/in/Supreme_Council_for_Islamic_Revolution_In_Iraq)

81. Patrick Kimunguyi Terrorism and Counter terrorism in Africa [Electronic resource] / Patrick Kimunguyi. – Mode of access: <http://artsonline.monash.edu.au/radicalisation/files/2013/03/conference-2010-terrorism-counter-terrorism-eafrica-pk.pdf>

82. Paul Pillar, "Iran and Saudi Arabia: Rapprochement on the Horizon?" [Electronic resource]. – Mode of access: <http://nationalinterest.org/blog/paul-pillar/iran-saudi-arabiarapprochement-the-horizon-10469>

83. Phillip Smyth, The Shiite jihad in Syria and its regional effects [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus138-v3.pdf>

84. Political Succession in the Arab World: Constitutions, Family Loyalties and Islam [Electronic resource]. – Mode of access: [https://www.researchgate.net/publication/259887171\\_Political\\_Succession\\_in\\_the\\_Arab\\_World\\_Constitutions\\_Family\\_Loyalties\\_and\\_Islam\\_by\\_Anthony\\_Billingsley](https://www.researchgate.net/publication/259887171_Political_Succession_in_the_Arab_World_Constitutions_Family_Loyalties_and_Islam_by_Anthony_Billingsley)

85. Qatar and the Five-Minute Summit [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2013/04/qatar-arab-league-summit-hegemony-syria-crisis.html>

86. Qatar Is Eschewing Saudi Arabia's Brand Of Wahhabi Islam in Favor of Modernization [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.wsj.com/articles/SB1035412141534780791>

87. Qatar: Syria rebels' tiny ally in the background [Electronic resource]. – Mode of access: <http://articles.latimes.com/2014/jan/12/world/la-fg-syria-funding-20140112>
88. Qatari emir: Arabs must intervene in Syria [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.aljazeera.com/news/americas/2012/09/201292645421649378.html>
89. Qatari Foreign Policy: Carryover or Redirection? [Electronic resource]. – Mode of access: <http://studies.aljazeera.net/ResourceGallery/media/Documents/2014/7/10/2014710114831205734Qatari%20Foreign%20Policy%20Carryover%20or%20Redirection.pdf>
90. Sadr and the Mahdi Army: Evolution, Capabilities, and a New Direction [Electronic resource]. – Mode of access: [http://csis.org/files/media/csis/pubs/080804\\_jam.pdf](http://csis.org/files/media/csis/pubs/080804_jam.pdf)
91. Salafism and Arab Democratization [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.stratfor.com/weekly/salafism-and-arab-democratization>
92. Samar Al-Muqrin, Two Hours with Saud Al Faisal [Electronic resource] / Samar al-Mukrin. – Mode of access: <http://www.al-jazirah.com/2015/20150211/ar6.htm>.
93. Sami Kronenfeld and Yoel Guzansky, The Revolutionary Guards and the International Drug Trade [Electronic resource] / Sami Kronenfeld. – Mode of access: [http://www.inss.org.il/uploadImages/systemFiles/MASA5-2Eng6\\_KronenfeldGuzansky.pdf](http://www.inss.org.il/uploadImages/systemFiles/MASA5-2Eng6_KronenfeldGuzansky.pdf)
94. Saudi Arabia and the expansion of Salafism [Electronic resource]. – Mode of access: [http://www.peacebuilding.no/var/ezflow\\_site/storage/original/application/51ecc6aed984f0b32dce709cd02cab49.pdf](http://www.peacebuilding.no/var/ezflow_site/storage/original/application/51ecc6aed984f0b32dce709cd02cab49.pdf)
95. Saudi Arabia embraces Salafism: Countering the Arab uprising [Electronic resource]. – Mode of access: [https://www.academia.edu/1214940/Saudi\\_Arabia\\_embraces\\_Salafism\\_Countering\\_the\\_Arab\\_uprising](https://www.academia.edu/1214940/Saudi_Arabia_embraces_Salafism_Countering_the_Arab_uprising)

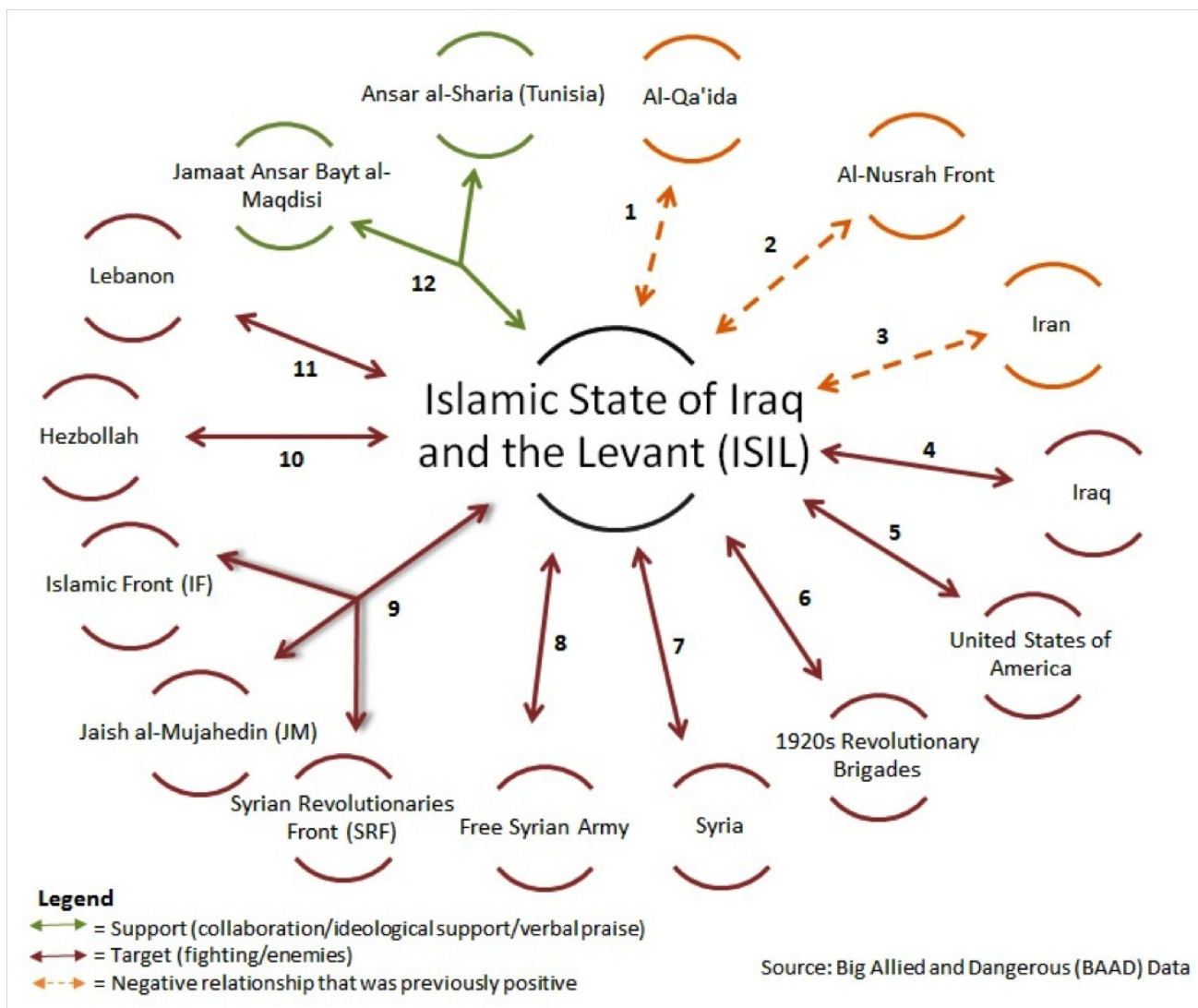
96. Saudi Arabia, Iran both losers in Yemen war [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/05/yemen-operation-decisive-storm-end-saudi-arabia-iran.html#ixzz3wI4qGdIi>
97. Saudi Arabia: Background and U.S. Relations [Electronic resource]. – Mode of access: <http://fpc.state.gov/documents/organization/125564.pdf>
98. Saudi Arabia: On the Inside Track in Egypt [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.theglobalist.com/saudi-arabia-middle-east-extremism-egypt/>
99. Saudi Funding of ISIS [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/saudi-funding-of-isis>
100. Syria crisis: Saudi Arabia to spend millions to train new rebel force [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.theguardian.com/world/2013/nov/07/syria-crisis-saudi-arabia-spend-millions-new-rebel-force>
101. Syrian uprising threatens Hizbullah's strategic alliances [Electronic resource]. – Mode of access: [http://cns.miis.edu/reports/pdfs/121004\\_saab\\_axis\\_of\\_resistance.pdf](http://cns.miis.edu/reports/pdfs/121004_saab_axis_of_resistance.pdf)
102. The Arab Spring and the funding of Salafism in the MENA region [Electronic resource]. – Mode of access: <http://securityobserver.org/the-arab-spring-and-the-funding-of-salafism-in-the-mena-region/>
103. The Fall of the Muslim Brotherhood: Implications for Egypt [Electronic resource]. – Mode of access: <http://the-orient.org/2014/02/17/the-fall-of-the-muslim-brotherhood-implications-for-egypt/>
104. The Houthis claim victory against Al Islah – Yemen's old regime falls to dust [Electronic resource]. – Mode of access:
105. The Iran/Hezbollah Strategic and Terrorist Threat to Africa [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ict.org.il/Article.aspx?ID=1088>
106. The Man and the Myth The many faces of Hassan Rouhani [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.weeklystandard.com/the-man-and-the-myth/article/796083>

107. The New York Times “Saudi Arabia’s Proxy Wars” [Electronic resource]. – Mode of access:
108. The ontological (in)security of similarity: Wahhabism versus Islamism in Saudi foreign policy [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/105805/1/812958586.pdf>
109. The Syria Strategies of Iran, Saudi Arabia, Qatar, and Turkey [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.defenddemocracy.org/the-syria-strategies-of-iran-saudi-arabia-qatar-and-turkey/#sthash.pzp4dN9N.dpuf>
110. The Yemeni Revolution: replacing Ali Abdullah Saleh, or replacing obsolete institutions? [Electronic resource]. – Mode of access: <http://english.dohainstitute.org/release/a81c810b-9b30-4cbc-bede-c03b5bf69eac>
111. Understanding the Iran-Hezbollah Connection [Electronic resource]. – Mode of access: <http://dspace.africaportal.org/jspui/bitstream/123456789/15234/1/Understanding%20the%20Iran%20Hezbollah%20Connection.pdf?1>
112. Yemen and Saudi Arabia: A historical review of relations [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.al-bab.com/blog/2015/march/yemen-saudi-relations.htm#sthash.WZdCuzV1.dpbs>
113. Yemen and the Saudi–Iranian ‘Cold War’ [Electronic resource]. – Mode of access: [https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field\\_document/20150218YemenIranSaudi.pdf](https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field_document/20150218YemenIranSaudi.pdf)
114. Yossef Ben-Meir, Human Development in Morocco and the Arab Spring Region [Electronic resource] / Yossef Ben-Meir. – Mode of access: <http://www.arab-hdr.org/publications/other/ahdrps/AHDR%20ENG%20Arab%20Spring%20Mirkinv3.pdf>
115. Youssef M. Ibrahim, “Arabs Smooth Way to restore Ties with Egypt” [Electronic resource] / Youssef Ibrahim. – Mode of access: <http://www.nytimes.com/1987/11/12/world/arabs-smooth-way-to-resume-ties-with-egypt.html>

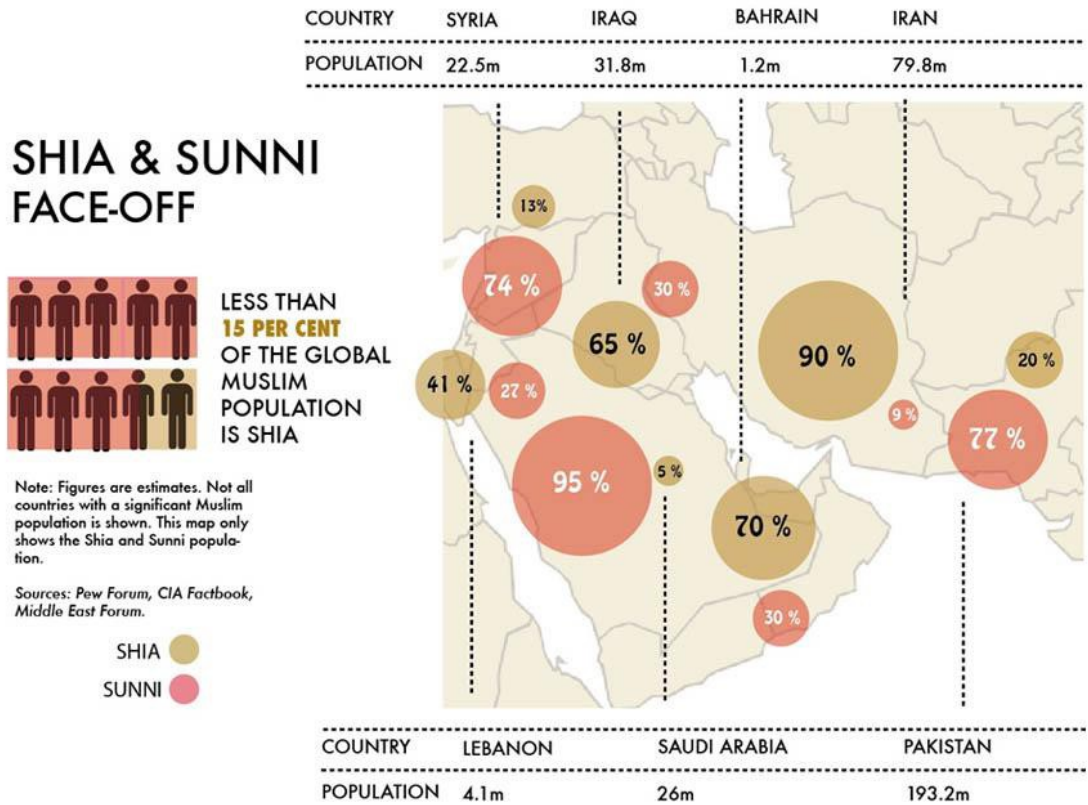
# ДОДАТКИ

## Додаток А

### Відносини ІДІЛ з іншими акторами на Близькому і Середньому Сході



## Шітсько-сунітський демографічний баланс





## Найвпливовіші станом на 2015 р. радикальні ісламістські групи

### Active radical Islamist groups



Додаток Г

# THE ‘DECISIVE STORM’ COALITION

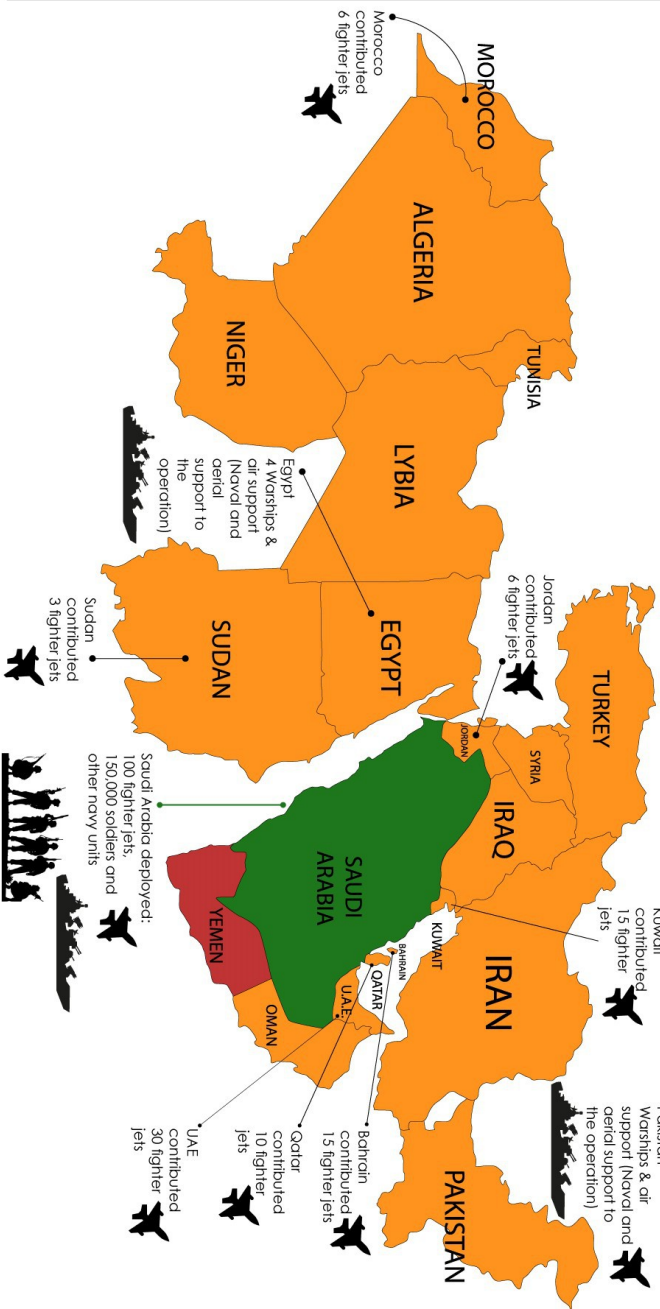
Saudi Arabia, along with 9 other countries, launched a military operation against the Houthis militia. Gulf States - with the exception of Oman - are providing military support.



Yemen's airspace as a “restricted area” after Saudi King Salman bin Abdulaziz ordered the airstrikes. The air campaign has already resulted in the elimination of several Houthi leaders.

Saudi Defense Minister Prince Mohammed bin Salman had warned Ahmed Ali Abdullah Saleh, the son of Yemen's former President Ali Abdullah Saleh, against advancing toward Aden.

The Houthis have joined force with the loyalists of former President Saleh in their offensive to take control of Yemen.



U.S. support

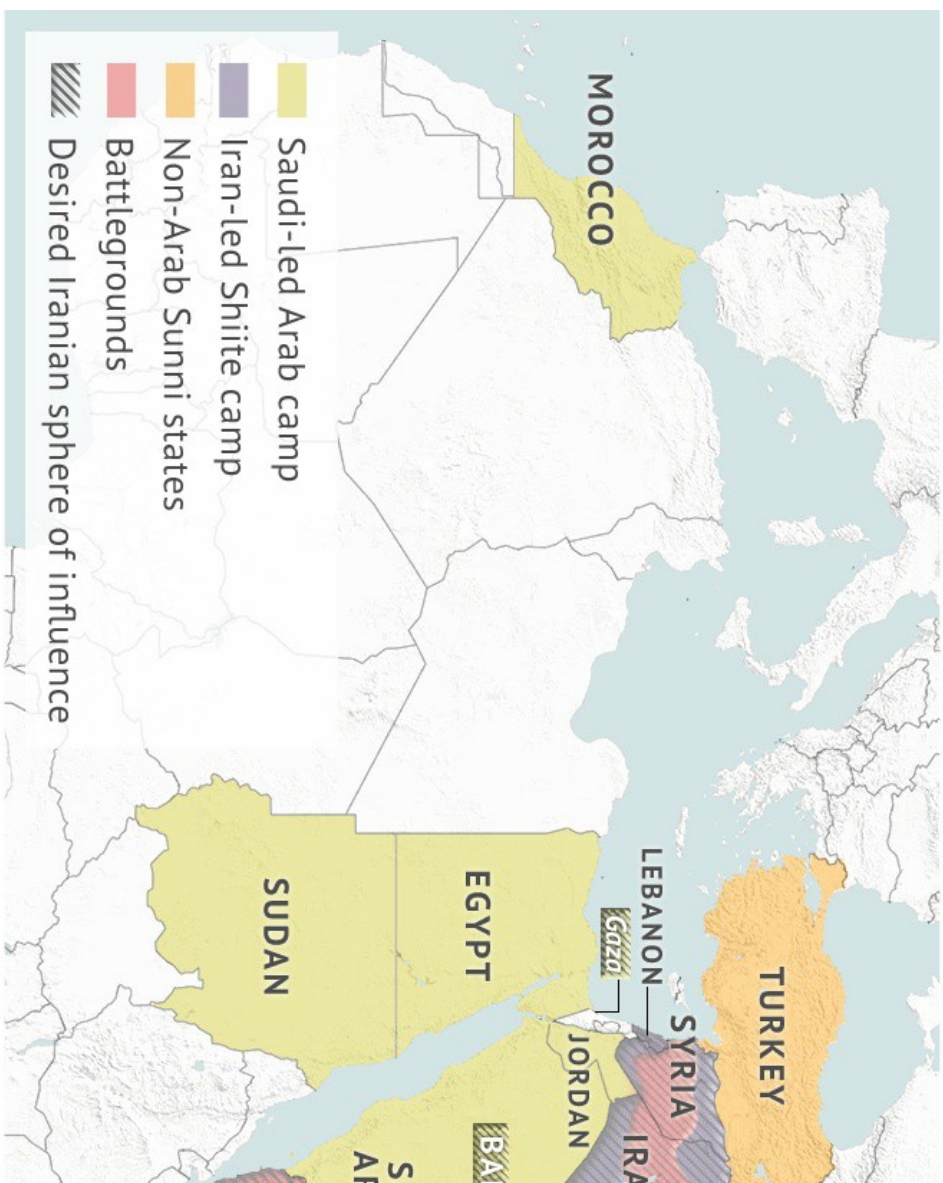
President Obama has authorized the provision of logistical and intelligence support to GCC-led military operations against the Houthis.

Saudi Arabia's Ambassador to Washington Adel al-Jubeir announced the kingdom had launched a military operation involving air strikes in Yemen against Houthi fighters who have tightened their grip on the southern city of Aden where Hadi had taken refuge. Jubeir said the 10-country coalition had joined in the military campaign in a bid "to protect and defend the legitimate government" of Hadi.



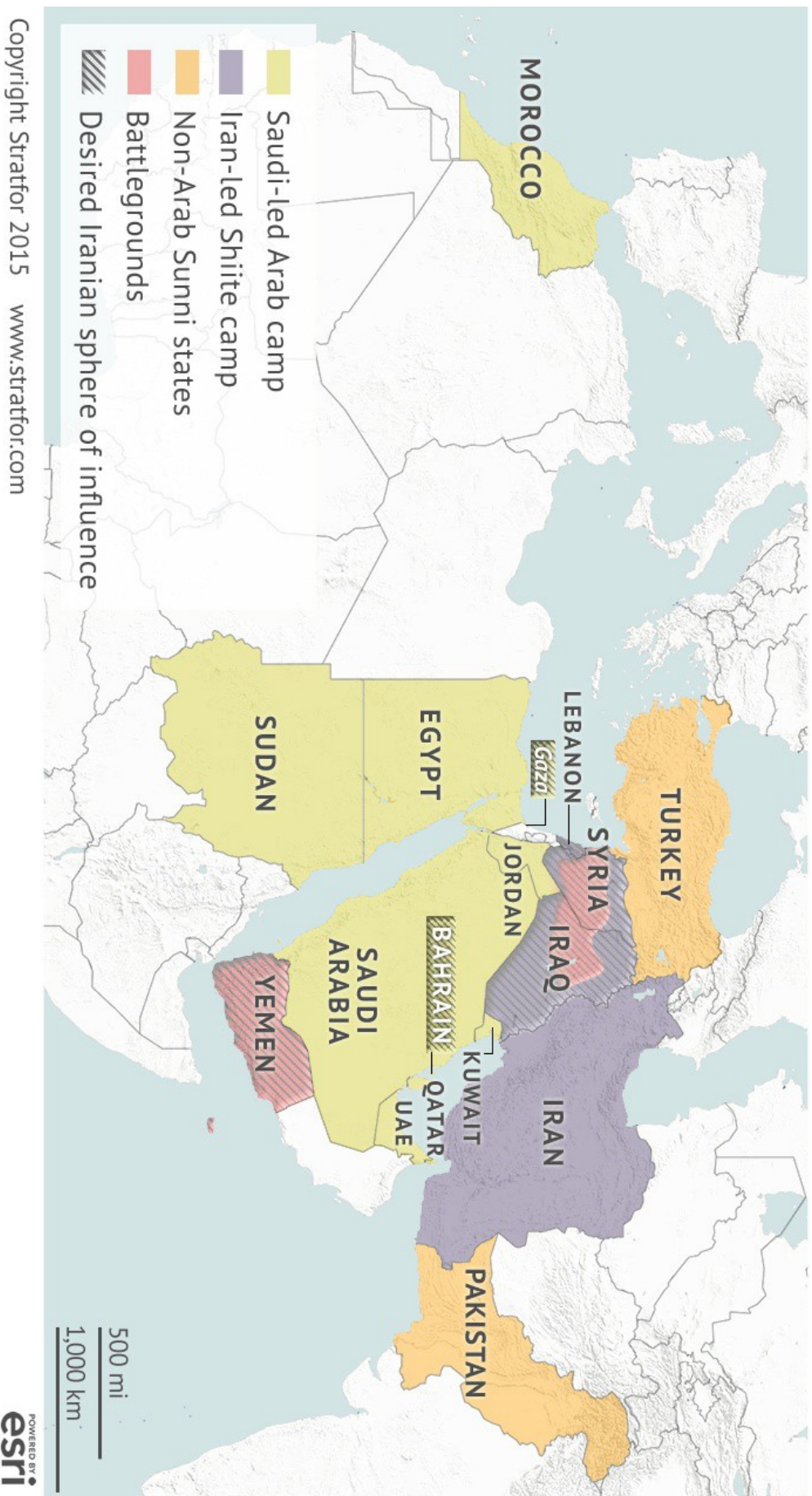


## THE SECTARIAN BALANCE OF POWER IN THE M



Copyright Stratfor 2015 [www.stratfor.com](http://www.stratfor.com)

# THE SECTARIAN BALANCE OF POWER IN THE MIDDLE EAST



Copyright Stratfor 2015 [www.stratfor.com](http://www.stratfor.com)